

**OSMANLI SARAYINDA VE OSMANLI ÜMERASI ARASINDA ALTIN
VE MÜCEVHER KULLANIMI**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Yeniçağ Bilim Dalı**

Cansu EKİNCİ

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL

Haziran 2019

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

TARİH Anabilim Dalı, YENİÇAĞ Bilim Dalı öğrencisi Cansu EKİNCİ tarafından Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL yönetiminde hazırlanan “OSMANLI SARAYINDA VE OSMANLI ÜMERASI ARASINDA ALTIN VE MÜCEVHER KULLANIMI” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 26.06.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL
Jüri Başkanı

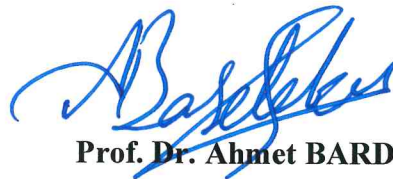
Prof. Dr. Behset KARACA
Jüri Üyesi

Prof. Dr. Yasemin BEYAZIT
Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 31/07/2019 tarih ve 30/01... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Cansu EKİNCİ

C. Ekinçi

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması Osmanlı sarayında ve Osmanlı ümerası arasında altın ve mücevher kullanımına dair bilgi sunmayı hedeflemektedir. İlk bölüm padişahlar tarafından kullanılan altın ve mücevherler üzerinde durmaktadır. Mücevherlerin, gücü nasıl etkilediği özellikle hediye yoluyla padişaha takdim edilen mücevher ve mücevher eşyalar ile ilgili bilgi verilmiştir. Yine bu bölümde padişahların taltif etmek amacıyla kullarına verdiği çeşitli altın ve mücevher eşyalar ile ilgili malumat aktarılmıştır.

İkinci bölümde devlet adamlarının muhallefat ve müsadere kayıtlarına göre sahip oldukları mücevher eşyalardan bahsedilmiş olup devlet adamlarının biriktirdiği muazzam servete dikkat çekilmiştir. Üçüncü bölümde ise saray kadınlarının mücevher kullanımı tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Sarayında ve Osmanlı Ümerası arasında altın ve mücevher kullanımını konu eden elinizdeki tezin bu hale gelmesinde ve böyle bir konunun çalışılmasına beni teşvik eden kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal'a teşekkür ederim. Bilimsel bir çalışmanın nasıl yapılacağı, doğru kaynaklara nasıl ulaşacağım hakkında çok fazla şey öğrendim ve öğrenmeye devam edeceğim.

Bu süreçte bana destek olan, katkı sağlayan değerli dostlarım Tuba Ertuğral'a, Aylin Yazıcıoğlu'na ve Gökçin Sevgisunar'a ve tezimin çeviri gerektiren kısımlarında desteğini esirgemeyen çalışma arkadaşım Ayşe Yavuz'a teşekkür ederim.

Son olarak, hem maddî hem de manevî olarak bugünlere gelmeme vesile olan ve haklarını ödememin mümkün olmadığı Babam Faruk Ekinci'ye, Annem Zeliha Ekinci'ye, Ablam Canan Kahraman'a, Kardeşim Çağlar Ekinci'ye ve Yeğenlerim Ela ve Nisa'ya en içten minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Cansu Ekinci

Denizli-2019

ÖZET

OSMANLI SARAYINDA VE OSMANLI ÜMERASI ARASINDA ALTIN VE MÜCEVHER KULLANIMI

Ekinci, Cansu
Yüksek Lisans Tezi
Tarih ABD
Yeniçağ Tarihi Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL
Haziran 2019, 98 sayfa

Altın ve mücevher tarih boyunca hemen hemen her coğrafya ve toplumda kullanılmıştır. İlkçağlardan Osmanlı devletine gelindiğinde görülecektir ki altın ve mücevher güç ve ihtişam göstergesi olarak tercih edilmiştir. Bu çalışmada Osmanlı sarayında ve Osmanlı ümerası arasında altın ve mücevher kullanımı güç ve ihtişam vurgusu üzerinden aktarılmıştır. Öncelikle altın ve mücevher padişahlar, devlet adamları ve saray kadınları tarafından yaygın olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede altın ve mücevher padişahlar tarafından kişi ve kişileri taltif etmek amacıyla kullanılırken ümera ise geldiği makam ve mevkide gücünü ve yetkinliği pekiştirmek için tercih etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mücevher, Güç, Taltif, İhtişam, Ümera.

ABSTRACT**THE USAGE OF GOLD AND JEWELRY BETWEEN OTTOMAN UMERA IN
OTTOMAN PALACE**

Ekinci, Cansu

Master Thesis

History Department

Modern History Programme

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Mehmet Ali UNAL

June 2019, 98 Pages

Gold and jewelry has been used throughout history by almost every geography and nation. When looking back from antiquity to Ottoman Empire, it is seen that gold and jewelry were chosen as indicators of strength and magnificence. In this study, the usage of gold and jewelry between Ottoman Umera at the Ottoman Palace is transferred with the emphasis on strength and magnificence. Primarily, gold and jewelry were commonly used by sultans, statesmen and women at the palace. Within this scope, gold and jewelry were used by sultans to reward someone, and by Umera to look to one's laurels.

Key Words: Jewelry, Strength, Reward, Magnificence, Umera

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PADİŞAHLAR NAZARINDA ALTIN VE MÜCEVHERÂT

1.1. Mücevherât ve Takılar	7
1. 1. 1. Altın, Elmas, Yakut, Zümrüt, İnci	7
1. 1. 2. Yüzük	11
1. 1. 3. Sorguç, At sorguçları	12
1. 2. Altın ve Gümüş Eşyalar	15
1. 2. 1. Taht	15
1. 2. 2. Hançer, Kılıç	18
1. 2. 3. At koşum Takımları, Üzengi.....	20
1. 2. 4. Tabak, Tepsi, Kâse, Bıçak, Kaşık, Çatal, Leğen, İbrik	22
1. 2. 5. Kitap.....	22
1.3. Elbiseler	23
1. 3.1. Kaftan, Kürk, Serâser.....	24
1.3.2. Miğfer, Zırh.....	26
1.4. Saatler.....	26
1.4.1. Koyun saatleri	27
1.4.2. Masa Saati	29

İKİNCİ BÖLÜM

YÜKSEK DERECELİ DEVLET ADAMALARI NAZARINDA ALTIN VE MÜCEVHERÂT

2.1. Mücevherât Ve Takılar	31
2. 1. 1. Altın, Elmas, Yakut, Zümrüt, İnci	31
2. 1. 2. Yüzük	35
2. 1. 3. Sorguç	36
2. 1. 4. Bilezik, Künye, İstefan, Gerdanlık.....	38
2.2. Altın ve Gümüş Eşyalar	39
2. 2. 1. Hançer, Kılıç	40
2. 2. 2. At Koşum Takımları, At Sorguçları, Üzengi	42
2. 2. 3. Topuz, Kalkan, Tirkeş.....	44
2. 2. 4. Sahan, Tabak, Tepsi, Kâse, Kaşık, Leğen, İbrik	44
2.2.5. Kitap.....	45
2.3. Elbiseler	49
2. 3. 1. Kaftan, Kürk, Hilat.....	50
2. 3. 2. Tesbih.....	51

2. 4. Saatler.....	52
2. 4. 1. Koyun Saatleri.....	52
2. 4. 2. Masa Saatleri.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SARAY KADINLARI NAZARINDA ALTIN VE MÜCEVHERÂT

2.1. Mücevherât ve Takılar	54
3. 1. 1. Altın, Elmas, Yakut, Zümrüt, Gümüş, İnci	55
3. 1. 2. Yüzük	57
3. 1. 3. Küpe	58
3. 1. 4. Halhal	60
3. 1. 5. Sorguç, Taç, İstifan, Üsküf	61
3. 1. 6. Bilezik, Gerdanlık	62
3.2. Altın ve Gümüş Eşyalar	63
3. 2. 1. Sahan, Tabak, Tepsi, Kâse, Kaşık, Çatal, Leğen, İbrik.....	63
3. 2. 2. Nahıllar.....	64
3. 2. 3. Aynalar, Fincanlar.....	65
3. 2. 4. Beşik.....	65
3.3. Elbiseler.....	66
3. 3. 1. Kürk, Kaftan.....	67
3. 3. 2. Kemerler, Kuşaklar, Şal	67
3. 3. 3. Çaprastlar, Düğmeler	68
3. 3. 4. Çizme, Pabuç, Terlik.....	69
SONUÇ	70
KAYNAKÇA	71
BİRİNCİ KAYNAKLAR	71
EKLER	79
ÖZGEÇMİŞ	88

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Amcazade Hüseyin Paşa'nın Kütüphanesinde Bulunan Kitapların Listesi	45

KISALTMALAR DİZİNİ

TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Bkz	Bakınız
C.	Cilt
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
Çev.	Çeviren
A.g.e	Adı Geçen Eser
A.g.m	Adı Geçen Makale

GİRİŞ

“Mücevher” cevherlerle ve elmaslarla donatılmış süs eşyası olarak tanımlanmaktadır¹. Altın, elmas, gümüş, yakut, firuze, zümrüt, yeşim, mercan vb. taşlara mücevher denildiği gibi bunlardan yapılmış eşyalara da mücevher denilmektedir. Mücevherden yapılmış takılar ve eşyalar tarih boyunca gücü elinde tutmak isteyen devletlerin, milletlerin yaşamlarında sürekli olarak kullanılmıştır

Mücevherlerin ilk örneklerinin görülmeye başlandığı İlkçağ’da ve eski Ön Asya coğrafyasında takı süslemelerinde kullanıldığı bilinmektedir. Anadolu’da kurulan uygarlıklardan Hitit, Urartu, Frig ve Lidyalılarda pek çok takı örneklerini görmek mümkündür. Örneğin küpeler, fibulalar, saç tokaları, yüzükler bu dönemin en yaygın kullanılan takılarıdır.

İlkçağ’da daha çok takıların süslenmesinde kullanılan altın ve mücevher, zamanla güç ve statü göstergesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Güç ve statü göstergesi olmasının yanında altın ve mücevherin insana psikolojik anlamda güven veren ve mutlu eden bir özelliği vardır. Örneğin; daha çok “Caligula” takma adı ile bilinen III. Roma İmparatoru, Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus’un geniş bir salonun zeminine serilmiş altın yığınları üzerinde çıplak ayaklarla gezinmekten zevk aldığı ve bu altın yığınlarının üzerinde yuvarlana yuvarlana kendini mutlu etmeye çalıştığı bilinmektedir². İmparator Caligula savurganlığı ile ün yapmış ayrıca servet düşkünlüğü onda bir hastalık haline gelmiştir. İmparator Caligula’nın mücevheri hem maddi hem de manevi haz olarak tercih ettiği görülmektedir.

İlkçağlarda kullanımından bahsettiğimiz altın ve mücevher, İslam coğrafyasında da görmek mümkündür ancak altın, gümüş gibi madenlerden yapılan ziynet eşyalarının kullanılırken aşırılığa kaçınılması Kuran-ı Kerim’in Âl-i İmr’an Suresinin 14. ayetinde şöyle ifade edilmektedir: “*Kadınlar, oğullar, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüş; salma güzel atlar, hayvanlar, ekinlerden yana nefsin isteklerine sevgi, insanlar için bezenip süslenmiştir. Bunlar, dünya hâyatının geçici menfaatıdır. Nihâyet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği Allah’ın nezdindedir*”³. İslamiyet’te altın ve gümüş, dünya hayatı için bir araç olarak görülmektedir. Bu sebeple dünya hayatının geçici faydaları ahiretin güzelliklerine ulaşmak amacıyla kullanılması gerektiği söylenmektedir.

¹ Mücevher: 1. Cevher ile süslenmiş, elmaslı.2.yalnız noktalı olan harfleri “ebced” hesabına göre sayıldığı zaman tarih çıkan beyt veya mısra 3. Geometrik süsleme motifi. Bkz: Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, 2000, s.705. İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2009, s. 1158.

² İsmail Hami Danişmend, *Tarihi Hakikatler*, c. 1, İstanbul 1979, s. 88.

³ Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, cüz 3, 14. Ayet, İstanbul 2013, 145-146. Fahrudin Er-Razi, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l- Gayb*, c. 6, İstanbul, 2013, s. 187-197.

Altın ve mücevher, İslam âleminde dünya nimetlerinden faydalanmak amacıyla kullanılırken Abbasiler ve Emeviler döneminde daha çok güç göstergesi olarak tercih edilmiştir. Emevî devrinde ve Abbâsî devrinin başlarında cevahir bolluğu olduğu hatta kap-kaçağın cevahirden yapıldığı bilinmektedir⁴. Abbasi halifelerinden Harun Reşid zamanı devletin en zengin olduğu dönem olarak kayıtlara geçerken hazineye giren altının 7.500 kantar yani yaklaşık 268 ton olduğu söylenmektedir⁵. Ayrıca Harun Reşid'in mücevher biriktirmeye çok düşkün olduğu kaynaklarda belirtilmiştir⁶. Bununla ilgili olarak kaynaklarda şu olay rivayet edilmektedir:

“Harun Reşid, El-Kindî'nin⁷ dedesi es-Sabbâh el-Cevherî'yi Serendîb kralından değerli taşlar almaya göndermiştir. Kral onu sarayında ağırlayarak hazinesini göstermiştir. Es-Sabbâh taşları yakından incelemiş ve taşların güzelliğine ve simetrisine hayran kalmıştır. Kral es-Sabbâh'tan taşlardan birine değer biçmesini isteyerek, kendi mücevhercilerinin bu taşta değer biçemediklerini aktarmıştır. Es-Sabbâh bu durumdan oldukça memnun olup “neden olmasın” diye cevaplandırarak kraldan mücevhercilerini toplamasını istemiştir. Kral mücevhercilerle Es-Sabbâhı buluşturmuş, Es-Sabbâh önce yere bir çarşaf serilmesini söylemiş, dört mücevhercinin ise çarşafı köşelerinden kaldırmalarını rica etmiştir. Bu esnada es-Sabbâh değerli taşlardan biri olan kırmızı yâkutu tüm gücüyle çarşafa doğru atarak, krala “Onun kıymeti, gözümle hedeflediğim yere yükselebildiği kadardır” demiştir. Kral es-Sabbâh'ın bu sözünü çok beğenmiş ve Halife Harun Reşid'e gönderilmek üzere eşsiz mücevherler hediye etmiştir”⁸. Bu şekilde es-Sabbâh kendisine verilen görevi başarmıştır⁹.

1071 Malazgirt savaşından sonra Anadolu coğrafyasında siyasi bir güç olarak sahneye çıkan Selçuklu devletinde de altın ve mücevher kullanılmıştır. Altın, mücevher ve gümüşten yapılmış olan takılar ve eşyalar daha çok gücü elinde tutan Selçuklu sultanları tarafından tercih edilmiştir. Mücevher, hem hediyeleşme hem de satın alma yoluyla devlet hazinesine alınmıştır. Selçuklu devleti, kurulduğu coğrafyada siyasi anlaşmazlıklar yaşadığı

⁴ Ebu'r Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Bîrûnî, *Kıymetli Taşlar ve Metaller Kitabı (el-Cemahir Fi Ma'rifeti'l-Cevahir)*, çev: Emine Sonnur Özcan, Ankara, 2017, s. 70

⁵ Nahide Bozkurt, “Hârûnürreşid”, *TDV*, c. 16, İstanbul, 1997, s. 258-261.

⁶ El-Bîrûnî, *a.g.e.*, s. 79.

⁷ El-Kindî: İlk İslam filozofu ve Meşşal okulunun kurucusu. Kindî ailesi, İslam öncesinde olduğu gibi İslami dönemde de Emevi hem Abbasi hilafetinde önemli devlet görevlerinde bulunmuş, babası İshak b. Sabbah, Halife Mehdi Billah, Hadi İlelhak ve Harun Reşid zamanlarında yıllarca Küfe valiliği yapmıştır. Bkz: Mahmut Kaya, “Kindî, Ya'küb b. İshak”, *TDV*, c. 26, Ankara, 2002, s. 41-58.

⁸ El-Bîrûnî, *a.g.e.*, s. 79.

⁹ El-Bîrûnî, *a.g.e.*, s. 79.

Bizans imparatorluğu ile zaman zaman karşılıklı hediyeleştikleri bilinmektedir. Örneğin; Miryokefelan savaşı öncesi Sultan II. Kılıçarslan'ın kendisine karşı kurulan siyasi ittifakları önlemek maksadıyla I. Manuel'i İstanbul'da ziyaret etmiş ve I. Manuel, Sultan için 80 gün boyunca kaldığı İstanbul'da ziyafetler, at yarışları ve çeşitli eğlenceler düzenlettirmiştir. Selçuklu sultanına günde 2 kez altın ve gümüş tabaklarda yemekler gönderilmiş ve bu tabaklar geri alınmamıştır¹⁰. Bu hediyelerin karşılığı Miryokefelan savaşında I. Manuel'in canını kurtarmasına müsaade edilerek ödenmiştir. Kaynaklar, *Sultan II. Kılıçarslan'ın, savaşta yenilen I. Manuel'e, Gabras isimindeki elçi ile gümüş koşumlu at ve değerli bir kılıç göndererek İstanbul'a geri dönüşüne müsaade ettiğini aktarmaktadır*¹¹. Böylelikle Selçuklu sultanı kadirşinaslığını ve âlicenaplığını I. Manuel'in gitmesine izin vererek bir kere daha göstermiştir.

Araştırma konumuz olan Osmanlı Sarayında ve Osmanlı Ümerası arasında altın ve mücevher kullanımına geldiğimizde görüyoruz ki altın ve mücevher Osmanlı padişahları, devlet adamları ve kadın sultanları tarafından güç ve ihtişam göstergesi olarak tercih edilmiştir.

Osmanlı sarayında mücevher, "Ehl-i hıref"¹² denilen ve el sanatlarıyla uğraşan kişilerin oluşturduğu zümre tarafından işlenmiştir¹³. Böyle bir zümrenin varlığı gelişmiş bir kuyumculuk mesleğinin Osmanlı sarayında var olduğunu göstermektedir. Ehl-i hıref devletin kuruluş aşamasında yer alan çeşitli hizmet ehli sınıflardan biridir. Ehl-i hıref teşkilatında kuyumculukla uğraşan pek çok ustanın ve çeşitli bölüklerin yer aldığı Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır¹⁴. Ehl-i hıref'te hizmete alınan acemiler, ustalarının yanında sahip oldukları yeteneğe göre yetiştirilmektedir. Ehl-i hıref dediğimiz bu zümre arasında yer alan kuyumcular, Topkapı Sarayı'nın Orta Kapısı ile Ak Ağalar Kapısı arasında kalan Bîrûn bölümünde yaşamaktadırlar. Kuyumcuların başında bulunan amirlerine kuyumcubaşı (serzergerân)¹⁵ denilmektedir. Kuyumcubaşı saray dışındaki kuyumcu esnafının usta ve

¹⁰ Mehmet Ersan, "Türkiye Selçuklularında Hediye ve Hediyeleşme-I", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı XIV, 1999, s. 65-78. Osman Turan, *Selçuklular zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002, s. 202.

¹¹ M. Abdulhaluk Çay, *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası*, İstanbul, 1984, s.116.

¹² Ehl-i Hıref: Padişah ve saray görevlileri; devletin ileri gelenleri için gerekli olan mekânların düzenlenmesi; başlık, kürk, ayakkabı gibi giyim kuşam; kılıç, kalkan, ok, yay gibi silah; kitap, mürekkep, cild gibi kültürel ihtiyaçların karşılanması gibi amaçlara yönelik faaliyette bulunan teşkilattir. Bkz: Bahattin Yaman, *Osmanlı Saray Sanatkârları-18.yüzyılda Ehl-i Hıref*, İstanbul, 2008, s. 10.

¹³ A. Gözen, *İstanbul'un 100 Mücevheri ve Sanatçısı*, İstanbul, 2011, s. 12.

¹⁴ A. Gözen, *a.g.e.*, s. 12.

¹⁵ Kuyumcubaşı: Sarayın bîrûn kısmına mensup sanat erbabı arasındaki kuyumcuların âmiri. Bu kuyumcular, devşirmelerin kabiliyetlilerinden yetiştirilirdi. Kuyumcubaşı arasından yetişme olmayıp saray dışındaki kuyumcu esnafının usta, ihtiyar ve mutemedlerinden tayin olunurdu. Bunlar, saray kuyumcularına nezaret ederler ve onları yetiştirirlerdi. Saray için alınacak mücevherler ile yabancı hükümdarlara hediye olarak yaptırılan mücevherat kuyumcubaşı tarafından muayene ve kıymeti takdir olunurdu. Bkz: Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul, 2011, s. 421.

ihtiyarlarından atanmaktadır. Saray için alınacak olan mücevherler ve yabancı hükümdarlara hediye olarak yaptırılan mücevherler kuyumcubaşı tarafından kontrol edilmektedir.

Osmanlı Saray kuyumculuğu ile ilgili bilgileri Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı Seyahatname'den öğrenmekteyiz. Evliya Çelebinin babası Sarây-ı Âmire kuyumcubaşısı Derviş Mehmet Zıllî Efendi'dir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre İstanbul'da 3000 kadar kuyumcu dükkânı ve bu kuyumcu dükkânlarında 5000 kadar çalışan görev almaktadır¹⁶.

Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde her biri bir sanat dalında mahir olan Osmanlı Sultanları arasından Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın, kuyumculuk mesleğinde ileri derecede sanatkâr olduklarından bahsetmektedir. Seyahatnameden edindiğimiz bilgilere göre Osmanlı padişahlarının kuyumculuk mesleğine özel bir önem verdikleri anlaşılmaktadır. Osmanlı padişahları 1500'lü yılların başında Kâğıthane'de 5-6 bin çadırdan oluşan bir Kuyumcular Mesiresi kurdukları bilinmektedir. 20 gün süren bu şenliklerde kuyumcu çavuşları diğer illere gönderilip, birçok kuyumcu Kâğıthane şenliklerine davet edilirmiş. Osmanlı Devleti'nde dört bir yandan gelen usta kuyumcular mesirede hünerlerini sergilerler ve Evliya Çelebi'nin kaydına göre en çok beğenilen eserin ustası da "Baş Kuyumcu" olarak adlandırılmış. Padişah, mesireye bizzat katılarak Baş kuyumcuyu 12 keselik altınla ödüllendirirmiş¹⁷.

Osmanlı'da mücevher işçiliğinde (kuyumculukta) kullanılan taşlar değişik bölgelerden getirilmektedir. Örneğin firuze Nişabur'dan, elmas Hindistan'dan, lal taşı Bedehşan'dan, yakut Seylan'dan, zümrüt Mısır'dan, inci ve akik ise Yemen'den temin edilmiştir. Kuyumculuk, İstanbul'un dışında Trabzon, Samsun, Sivas, Van, Erzurum, Erzincan, Gümüşhane, Bitlis, Kula, Eskişehir, Diyarbakır, Mardin, Midyat, Şam, Halep, Kıbrıs, Prizren gibi farklı şehirlerde madenler işlenerek geliştirilmiş, değişik tekniklerle altın, gümüş ve taş işçiliği yapılmıştır.

Osmanlı mücevherleri sarayın beğenisi ve gereksinimleri temel alınarak tasarlanmaya çalışılmıştır. Mücevherlere Horasan, Tebriz, Bosna, Balkanlar'ın değişik bölgeleri, Gürcü ve Çerkes kuyumcu ustaları şekil vermiştir. Bu kuyumcu ustaları, Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da bir araya gelerek devletin kendine has ürünlerini oluşturmuşlardır. Farklı bölgelerden gelen kuyumcu ustaları Kur'an kabı, kılıç, hançer, gürz, gaddere, tüfek, tesbih, şerbetlik, matara, gülabdan, yelpaze, ayna, tarak, askı, taht, beşik, örtü, kaftan, at koşum takımı gibi günlük eşyaların yanında sorguç, hotoz, zülüflük, enselik, gerdanlık, iğne, küpe, bilezik,

¹⁶ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Robert Dankoff-Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, İstanbul, 2006, c. 1, s. 309.

¹⁷ E. Çelebi, *a.g.e.*, c. I, s. 309-310.

yüzük, zihgir, halhal, zincir, saat, kemer tokası gibi süs amaçlı birçok mücevher eşyalar yapmışlardır.

Yapılan araştırmalarda Osmanlı Sarayında ve Osmanlı Ümerası arasında altın ve mücevher kullanımı ile ilgili şu ana kadar yapılmış müstakil bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Osmanlı mücevher tarihine yönelik detaylı bir çalışma Gül İrepoğlu tarafından *Osmanlı Saray Mücevheri-Mücevher Üzerinden Tarihi Okumak*¹⁸ adlı eserinde ortaya konmuştur. İrepoğlu, mücevherlerin tarihi anlattığını, kim tarafından nasıl yapıldığıyla ilgili bilgiler verdiğini öne sürmüş ve Osmanlı'da mücevher deyince yalnızca takılardan değil mücevher eşyalardan da bahsetmiştir. Tezin temel kaynağı Osmanlı kronikleri taranarak kroniklerde geçen altın ve mücevher kullanımına dair bilgiler derlenmiştir. Yine tezde yayımlanmış olan muhallefatlar¹⁹, terekeler²⁰ ve müsadereler²¹ incelenmiş ve konu ile ilgili olanlar kullanılmıştır. Bunların yanında altın ve mücevherâtla ilgili yerli ve yabancı araştırmacıların eserlerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Tez üç bölüm halinde planlanmıştır. Bu bağlamda tezin birinci bölümünde padişahlar tarafından kullanılmış olan altın ve mücevherât ile ilgili bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise yüksek dereceli devlet adamlarının sahip olduğu altın ve mücevherâtın neler olduğuna ve bu mücevherâtı nasıl elde ettiklerine dair bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise saray kadınları tarafından kullanılan mücevherât ile ilgili bilgiler verilmiştir.

¹⁸ Gül İrepoğlu, *Osmanlı Saray Mücevheri - Mücevher Üzerinden Tarihi Okumak*, Bilkent yayınları, İstanbul 2012.

¹⁹ Muhallefat: Osmanlı miras hukukunda ölen kişilerin geride bıraktığı mallar. Para, eşya, mal, alacak nev'inden terk ettiği her şey muhallefat sayılırdı. Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e.*, s. 485.

²⁰ Tereke: 1.Ölen bir insanın terk ettiği eşya, muhallefat. 2. Her cins zahire. Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e.*, s. 679.

²¹ Müsader: Özel mülkiyetin herhangi bir bedel ödemededen, devlet adına alınması manasına gelir. Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e.*, s. 502.

BİRİNCİ BÖLÜM

PADİŞAHLAR NAZARINDA ALTIN VE MÜCEVHERÂT

Osmanlı, 600 yüzyıl boyunca üç kıtaya hükümetmiş büyük bir devlettir. Kurulduğunda küçük bir uç beyliği olan devlet zamanla yeni fetihler ile Anadolu’da önemli bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Kazanılan zaferlerde ele geçirilen bölgeler Osmanlı devletinin ilerlemesini ve değişimini hızlandırmıştır. Güçlenen ve zenginleşen devlet zamanla kendi sanatını oluşturmaya ve geliştirmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemlerinde mücevher kullanımının yaygın olmadığı padişahların terekesinde çıkan eşyalardan anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti’nin kurucularından Osman Gazi vefat ettiğinde terekesinde Denizli bezinden içi âlemli yeni sarıklık bez, bir at zırhı, tuzluk, kaşıklık, bir çift çizme, Alaşehir dokumasından kırmızı renkli sancaklar, bir de iki uçlu kılıç, bir tirkeş²², bir mızrak, birkaç at, üç sürü de koyun çıkmıştır²³. Buradan hareketle devletin kuruluş döneminde kullandığı eşyalarda, giyim ve kuşamda sadelik ön plandadır.

Osmanlı Devleti’nde kuyumculuğun padişahlar tarafından ilgi gördüğünü ve desteklendiğini, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman’ın şehzade iken kuyumculuk eğitimi aldıklarına girişte değinmiştik. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Kanunî Sultan Süleyman’ın şehzadelik yıllarında Unkapanı’nda Konstantin adında Rum bir ustadan kuyumculuk mesleğine dair dersler aldığını belirterek, bu dersler esnasında Kanunî Sultan Süleyman’ın hocası ile yaşadığı bir olayı bize aktarmıştır.

“Konstantin bir gün öğrencisi Sultan Süleyman’a kızmış ve “sana bin değnek vururum” diye yemin etmiştir. Bu hadiseden haberi olan Süleyman Han’ın validesi Hafsa Sultan, oğlunun suçunu affettirmek için ustaya 1.000 altın göndermiştir. Usta bu altınları alarak Sultan Süleyman Han’dan 500 altın çubuk tel yapmasını istemiş ve yaptırdığı çubuk teller ile iki kere Süleyman Han’ın ayağına vurmuş ve böylece hem yeminini tutmuş hem de Şehzade Süleyman Han’ı cezasından kurtarmıştır²⁴”.

²² Tirkeş: 1. İçinde ok bulunan ve sırtta taşınan ok mahfazası, kubur. 2. Yayı kızılıktan yapılan, savaşlarda kullanılan bir ok çeşidi. Tirkeş okların boy ve ağırlıkları menzi oklarından fazla, yelekleri daha uzundur. Uçları değişik biçim ve büyüklükte çelik temrenlidir. Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e.*, s. 689.

²³ Enver Behnan Şapolyo, *Büyük Osmanlı Sultanları Tarihi*, İstanbul, 1961, s. 28.

²⁴ E. Çelebi, *a.g.e.*, c. I, s. 309.

Kanuni Sultan Süleyman kuyumculuk mesleğini öğrenirken usta çırak ilişkisi üzerine kurulan bir eğitimden geçmiştir. Hocası Rum Konstantin, validesi Hafsa Sultan'ın gönderdiği ihsanı kabul etmiş ve ustalığını göstererek Şehzade Süleyman'a cezasını vermekten geri kalmamıştır.

Osmanlı devletine ziyaret eden yabancı seyyahlar, devlet hazinesiyle ilgili gözlemlerine eserlerinde yer vermektedir. Gelen seyyahlardan Tavernier, padişahın hazinesini sarayda çalışanlardan duydukları ile hazine dairesinin içine girmiş gibi anlatmaktadır. Tavernier'in anlatımıyla hazine dairesi şöyledir;

Bu odadaki en değerli şey, bütünüyle demirden yapılmış bir sandık; sandığın içinde, kenarları yaklaşık bir buçuk ayak uzunluğunda kare biçimli, içinde çok değerli taşlar bulunan bir başka sandık daha var. Bu sandık açıldığında paha biçilmez her çeşit yüzüğün, elmasların, yakutların, zümrütlerin, çok sayıda güzel sarı yakutun ve eşsiz güzellikleri ile paha biçilmez değerde dört kedigözünün içine yerleştirildiği bir çeşit yüzük kutusu görülüyor. Bu ilk kutu kaldırıldığında, çeşitli mücevherler, büyük roza elmasları, salkım küpeler, başka roza yakut ve zümrütleri, dizi dizi inciler ve inci kolyeler, bilezikler bulunuyor²⁵.

Padişahlar tarafından kullanılan altın ve mücevherât ile ilgili bilgiler alt başlıklarda ele alınacaktır.

1.1. Mücevherât ve Takılar

Osmanlı devlet hazinesinde yer alan mücevherât ve takılar yüzyıllar boyunca artmış, eksilmiş ve sürekli olarak değişime uğramıştır. Padişahlar gücünü göstermek, kulları üzerinde hâkimiyetini arttırmak için katıldığı alay ve törenlerde mücevherli eşyaları kullanmışlardır. Altın, elmas, yakut, zümrüt, sorguç, yüzük vb. mücevherât ve takılar padişahların gündelik hayatlarında da yer almıştır. Alt başlıklarda padişahların kullanmış olduğu mücevherât ve takılar ile ilgi bilgi verilecektir.

1. 1. 1. Altın, Elmas, Yakut, Zümrüt, İnci

Osmanlı devletinde altın kullanımının kaynaklarda ulaşabildiğimiz ilk örneklerini Sultan I. Murat'ın (1362-1389) oğlu Yıldırım Bayezid'in (1389-1402) düğününde Akıncı Evrenos Gazi tarafından hediye sunulan altın tepsiler ve çeşitli evaniler²⁶ oluşturmaktadır²⁷. Bu da göstermektedir ki devletin kuruluş dönemlerinde altın hediye olarak kullanılmıştır.

²⁵ Jean-Baptiste Tavernier, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı (1675)*, ed. Necdet Sakaoğlu, çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul, 2007, s. 91.

²⁶ Evâni: Altın, gümüş, bakır, pirinç, tunç gibi madenlerden yahût billûr veya çiniden yapılmış sofa, kahve takımları, ibrikler, leğenler ve saire için kullanılan tabir. Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e.*, s. 238.

²⁷ E. Şapolyo, *a.g.e.*, s. 47.

Devletin gücünü ve ihtişamını gösteren elçi kabul törenleri aynı zamanda altın ve mücevherin devlet hazinesine girmesinde önemli rol oynamaktadır. Çünkü padişahlara elçilerle muazzam hediyeler gönderilmektedir. 16 Şubat 1568’de II. Selim’e Safevi devleti tarafından gönderilen elçi Şahkulu, Edirne’de huzura kabul edilmiştir. Elçi Şahkulu, Edirne’de huzura çıktığında Osmanlı ve Almanya arasındaki antlaşmanın tekrar yenilenmesi için Almanya, Fransa, Venedik ve Lehistan büyükelçileri de o sırada orada bulunmaktadır. 1000 kişilik maiyeti ile gelen Safevi elçisinin heyetinde 120 Türk asilzadeleri olduğu üzerinde bulunan elbiselerinin düğmelerinin elmasan olduğu verilen bilgiler arasındadır. Bu elmas düğmeler ile ilgili bilgi elbiseler bölümünde verilecektir. Elçilik heyetinin getirdiği diğer hediyeler arasında 20’şer dirhem ağırlığında 2 adet inci ve armut büyüklüğünde 1 adet lâ’l (bedahşan yakutu) bulunmaktadır. II. Selim’e sunulan bu hediyelerin tamamı 44 deve yükü tutmaktadır²⁸. İran Şahı gücünü ve ihtişamını gönderdiği bu hediyeler ile göstermek istemiştir.

III. Murat döneminde İstanbul’a gelen Safevi elçisi Tokmak Han’a muazzam bir karşılama töreni yapılmıştır. Bu döneme kadar Osmanlı padişahlarının hiçbiri Safevi elçisine bu kadar görkemli bir karşılama töreni yapmamıştır²⁹. Bunun sebebi, padişahın Safevi devletine gücünü ve kudretini göstererek karşı hamle yapmalarına engel olmak istemesidir. Safevi elçisi toplamda III. Murat’a 50.000 duka değerinde hediye takdim etmiştir. Bu hediyelerin içinde altı adet zümrüt, yakut, firuze, inci, bir çeşit siyah elmas, Bezoar taşı ile bezenmiş kutu ve kese dolusu ham cevahir bulunmaktadır³⁰.

Yine III. Murat döneminde İngiliz kraliçesi I. Elizabeth tarafından (1593) gönderilen elçi, huzura çıktığında Sultan’ın ayaklarının altındaki döşemeye gümüş, doğu incileri ve turkuvazlarla en zengin biçimde bezenmiş yeşil saten bir halının serildiğini aktarmıştır³¹. İngiliz elçisinin verdiği bu bilgi 16. yüzyılda devletin ihtişamı hakkında bir fikir verebilir.

Büyük özen gösterilerek hazırlanan kuyum işlerinin başında padişahlar tarafından Kâbe’ye surre alayları ile gönderilen mücevherler gelmektedir. Osmanlı padişahlarının Mekke ve Medine’ye Surre alayları gönderme geleneği devlet idaresinin bir uygulaması olup esas amaç dine bağlılık ve Hz. Muhammed’e duyulan sevgidir. Her padişah Mekke ve Medine’de kendi saltanatını boyunca yapılması gereken bütün tadilat ve yenilemeleri yaptırmıştır. Son derece dindar olan I. Ahmet de pek çok Osmanlı padişahı gibi Mekke ve Medine’de tadilatlar yaptırmış ve Hz. Muhammed’in kabrine ve Kâbe’ye paha biçilmez hediyeler göndermiştir. Bu

²⁸ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1977, c. 4, s. 267.

²⁹ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, (Editör Kemal Beydilli Çeviri; Türkis Noyan), İstanbul, 2007, s. 336.

³⁰ S. Gerlach, *a.g.e.*, c.1, s. 339.

³¹ Stanley Mayes, *Sultan’ın Orgu*, İstanbul, 2000, s. 69.

hediyelerden biri de Kevkeb-i Dürri elmasıdır³². Kevkeb-i Dürri'nin ortasında Sultan I. Ahmet'in babası tarafından 50.000 altına satın alınmış büyük bir elmas ve etrafında daha az kıymetli 227 elmas yer almaktadır³³. Mihrap biçiminde yapılmış altın plakanın üst kısmında “Şefaât Ya Resulallah şefaât, Sultan Ahmet bin Mehmet han” yazmaktadır³⁴. I Ahmet tarafından Peygamberin kabrine gönderilen hediye dine ve peygambere bağlılığını ona olan sevgisinin her şeyden üstün olduğunu göstermektedir.

Osmanlı saray hazinesine dâhil olduktan sonra hazinenin en önemli parçalarından olan Kaşıkçı elmasının, saraya geliş serüveni çeşitli rivayetlerle anlatılmaktadır. Saray hazinesine ait elmasların içinde en meşhuru ve en büyüğüdür. 17. yüzyıllarda saray hazinesine alınan 86 karatlık kaşıkçı elması ile ilgili ayrıntılı bilgiyi Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Zübde-i Vekaiyat isimli eserinden öğrenmekteyiz. Kaşıkçı elmasından eserde *Zuhur şuden-i elmas-ı zikıymet* olarak bahsedilmektedir. 1699 yılında Eğri kapı çöplüğünde bu taşı bulan kişi cam zannederek üç kaşık karşılığında kaşıkçıyla değiştirmiştir. Taşı kaşıkçıda gören kuyumcu 10 akçeye satın almıştır. Kuyumcu taşın gerçek değerini öğrenmek için arkadaşına göstermiş; gerçekten elmas olduğu anlaşılınca arkadaşı kendine de pay istemiştir. İki arasında çıkan anlaşmazlık nedeniyle olay kuyumcubaşıya kadar duyulmuştur. Bu defa kuyumcu başı iki tarafa da birer kese akçe vererek taşı kendisi almıştır. Dönemin sadrazamı olayı duyup taşı kendine almak isterken haber padişah IV. Mehmet'e ulaşmıştır ve taş saray hazinesine alınmıştır. Taş işlendikten sonra 84 karat bir pırlanta olmuştur. İstemeyerek de olsa bu taşın sarayın haberdar olmasını sağlayan kuyumcubaşıya da kapıcıbaşılık rütbesiyle birkaç kese altın verilmiştir³⁵.

Altın, elmas, yakut, zümrüt, inci gibi mücevherler Padişah tarafından kullarını taltif etmek amacıyla da kullanılmıştır. Kendisi de hattat olan III. Ahmet devrin meşhur hattatlarını sarayına davet etmiş ve üstatların çalışmalarını gördükten sonra her birine altınlar vererek taltif

³² Naima, Kevkeb-i dürri'nin yenilenmesini şöyle anlatmaktadır; “... Padişahın pederleri Ebul-cihad Murat Han oğlu Sultan Mehmed Han zamanında elli bin dinara satın alınıp bazı zamanlarda enküster-i hınsar-ı saadetlerinde kullanılan kıymetli elmas ki, karanlık gecelerde parlamasının şiddeti, duvarları ışıklandırır, “gevher-i şeb-i girağ” ünvanıyla isimlendirilmiş idi. Muvakkat olan dünya süsünden ziyade ahiret zahiresi olmak daha layıktır deyu, Resul-i Ekrem'in merkadının, yüzlerini bulunduğu taraf kubbesine konulmuş olan “kevkeb-i dürri” namındaki mücevherin yerine konulmak murad-ı şerifleri olup, bir altın sahifenin ortasına dikip etrafına 227 kıta kıymetli elmas parçaları dahi yerleştirip mezkûr Hasan Paşa ile gönderilip, ol mahalde nice seneler meks ile kesb-i şeref ettiğinden maada, kıymet bakımından buna eş olmayan cevheri kaldırıp çok kıymetli mücevheri ânın yerine va'z eylediler. Egerçi ol mübârek mahal, böyle şeylerle süslenmekten müstağni idi. Ama murad-ı hümayun bunca emvali anda Allah rızası için vakfîtmekti idi...” Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîma Tarihi*, çev: Zuhuri Danışman, İstanbul, 1968, c. II, s. 643-644.

³³ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul, 2010, c. IV, s. 1231.

³⁴ <http://www.islamveihsan.com/kevkeb-i-durri-elmasi.html> saat:17.50

³⁵ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekaiyat (Tahlil ve Metin 1066-1116/1656-1704)*, haz: Abdülkadir Özcan, Ankara, 1995, s. 107-108.

etmiştir. III. Ahmet bir gün Hattat Hafız Osman'ı sarayında yazı yazarken görmüş, kendisinden hokkasını istemiştir. Hafız Osman da padişahın hokkasını beğendiğini düşünerek hemen III. Ahmet'e takdim etmiştir. III. Ahmet bu hokkanın mürekkebinin boşalttırarak, içini elmas ve yakutlarla doldurtmuş Hafız Osman'a göndertmiştir³⁶. III. Ahmet yüce gönüllülüğü ve cömertliği ile hattat Osman'ı zarif bir şekilde takdir ettiğini belirtmiştir.

18. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı'dan İran'a geçtiğimiz zaman altın, elmas ve mücevher kullanımının sadece Osmanlı devletinde olmadığını görmekteyiz. Nadir Şah 1739 yılında Hindistan'ı istila etmiş ve Hindistan'ın hazinesini İran'a taşımıştır. Bu sefer sırasında Hindistan'a ait çok önemli mücevherleri ele geçirmiştir. Bunların en bilineni Kûh-i Nûr ve Deryâ-yı Nûr isminde elmaslardır. Derya-yı Nûr hala İran hazinesindedir ama Kûh-i Nûr, Nadir Şah'ın katlinde Ahmet Han-ı Afgan'ın eline geçmiştir. Ahmet Han-ı Afgan'dan torunlarına kalan Kûh-i Nûr elması İngilizler tarafından ele geçirilmiştir³⁷. İngilizler tarafından büyük önem verilerek incelikle işletilmiş ve Londra'da açılan sergide gösterilmiştir³⁸.

Nadir Şah'ın Hindistan'dan getirmiş olduğu elmaslardan bir diğeri de 60 karata yakın Nur-ül Ayn adıyla anılan piramid şeklinde bir elmadır. Onu da hançerinin ucuna yerleştirerek kullanmıştır.

“Nadir şah öldüğünde hazinedar olarak görev yapan Cevher Ağa'nın elinde kalmıştır. Daha sonra İran'ın nüfuzlu kişilerine miras kalmıştır. Elmas el değiştirerek İran'a bağlı Ekrad vilayetinde Rocan adlı bölgede bir imama verilmiştir. İmam da ağalardan biri zorla elinden alır korkusuyla satmaya karar verdiğini İstanbullu bir tüccara söylemiştir. Tüccar Darbhane emini ve Valide Sultan kethüdası Yusuf Ağa'ya haber vermiştir. Böyle ender rastlanır bir şeyin İran'dan çıkarılmasına İran Hanlarının engel olacakları düşünülerek gizli bir şekilde Sultan III. Selim tarafından devlet hazinesine satın alınmıştır. Yusuf Ağa 1.500 kese akçe istenilen elmas pazarlık sonucunda 600 kese akçeye satın almıştır. Elmas hiç işlenmemiş saf ve şeffaf olarak bulunmuştur. Hemen bir padişah iradesi çıkarılarak Avrupa'dan elması işleyecek kişiler istenmiştir; bu iradeye karşılık Fransa'dan iki kişi gönderilmiştir. İstanbul'a geldiklerinde darphanede kendilerine yer verilmiştir ve bu taşı pırlanta olarak işleyip görevlerini tamamlamışlardır. İşlem sırasında 20 karat eksilmiş olsa da parlaklığı

³⁶ E. Şapolyo, *a.g.e.*, s. 300-301.

³⁷ Iradj Amini, (Ed.) (July 20, 2002). "Koh-i-Noor", *United States: Encyclopædia Iranica - Online Version.*, 17 Kasım 2015.

³⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarihi Cevdet*, haz: Mümin Çevik, İstanbul, 1976, c. 6, s. 138.

ve görünüşü ile değeri artmıştır. Nur-ül Ayn ismindeki elmasın getirilmesinde aracı rolü üstlenen tüccara 15.000 kuruş verilmiştir³⁹”.

Nur-ül Ayn elmasını getirmeye aracı olan tüccar bundan başka İran'dan bir ham elmas satın alıp Felemenk'e göndererek orada işletmiş ve 20 karatlık bu elması da Sultan Selim Han için Yusuf Ağa 250 kese akçe'ye satın almıştır⁴⁰. Böyle bir elmasın devlet hazinesine almak için nasıl bir yol izlendiği açıktır.

Saray mücevherlerinin başına tuhaf olaylar da gelmektedir. Sultan IV. Murat bir gün sarayda çok değerli bir elmasını kaybetmiş, kaybolan elması bulmak için birilerini görevlendirmiştir. Kaybolan elmasının bir İngiliz tacirinin eline geçtiğini öğrenince bostancıbaşını göndermiş, bunun üzerine tacir saraya getirilince elindeki elmasın IV. Murat'a ait olmadığı anlaşılmış ama saraya ait başka bir çavuşun tacire sattığı elmas olduğu anlaşılmıştır. Görülen o ki saraydaki elmaslar sarayda çalışanlar tarafından dışarıya satılmaktadır⁴¹. Elmas hırsızlığı Osmanlı Devleti'nde de görülmektedir.

Görülmektedir ki altın, elmas, yakut, zümrüt ve çeşitli sebeplerle hem hediye edilmiş hem de saray hazinesine alınmıştır. Bunların her biri takıları, elbiseleri üzerine mükemmel bir işçilik ile oturtulmuştur. Bu takılardan yüzüklerin işlenmesinde altın, elmas, yakut, zümrüt kullanılmıştır.

1. 1. 2. Yüzük

Arapça karşılığı *hatem* olan yüzük, bütün toplumlarda hem erkeklerin hem de kadınların taktığı bir süs ögesidir⁴². Yüzüklerin yapım aşamasında daha çok zümrüt, akik, elmas ve yeşim gibi taşlar kullanılmıştır.

Yüzük Osmanlı sarayında mühür olarak da kullanılmıştır. Her padişah için, kendi isimleriyle birlikte babasının ismini içeren biri zümrüt, diğerleri altın 4 mühür yüzük hazırlanmaktadır. Bu Mühr-i Hümayûnlardan biri sadrazamda, diğer ikisi padişah adına has odabaşında ve Harem-i Hümayûn hazinedarı kalfa kadında, köşeleri kesik dört köşe olan zümrüt mühürse parmağında yüzük olarak padişahda bulunur⁴³.

Mühür olarak kullanılan yüzük, elçi kabul törenlerinde daha şatafatlı bir görünüşe bürünmektedir. Osmanlı devletinde elçi kabul törenleri, devletin bir güç gösterisi olduğu için padişahın kullandığı her detay önemlidir. Eline taktığı yüzükler, kullandığı diğer mücevherler gibi. Elçiler ve mahiyetinde gelen görevliler padişahın üzerinde bulunan bütün kıyafet ve

³⁹ A. Cevdet Paşa, *a.g.e*, c.6, s. 138.

⁴⁰ A. Cevdet Paşa, *a.g.e*, c.6, s.139.

⁴¹ Özlem Kumrular, *Kösem Sultan*, İstanbul, 2015, s. 45.

⁴² Mustafa Sabri Küçükbaşcı, “Yüzük”, *TDV*, c. 44, İstanbul, 2013, s. 55-57.

⁴³ G. İrepoğlu, *a.g.e*, s. 236.

mücevherleri notlarında yer vermektedir. İşte I. Ahmet döneminde saraya elçi olarak gelen Adam Werner notlarında padişahın parmağında fındık büyüklüğünde elmas bir yüzük olduğunu belirterek hayranlığını gizleyememiştir⁴⁴.

Yüzük, Osmanlı padişahına bağlılıklarını göstermek isteyen yüksek rütbeli devlet adamları tarafından sultana hediye olarak da sunulmuştur. 16.yüzyılda Akdeniz’de yaptığı başarılı fetihler ile adından söz ettiren Barbaros Hayreddin Paşa, Kanuni Sultan Süleyman Han tarafından 6 Nisan 1534 yılında Kaptan-ı Deryâ olarak tayin edilerek taltif edilmiştir. Paşa uzun yıllar boyunca Akdeniz’de başarılı fetihler yapmış ve birçok seferde başarılı olmuştur. Bu seferlerden elde ettiği ganimetlerden pusulalı elmas bir yüzüğü Sultan Süleyman Han’a takdim ederek bağlılığını göstermiş ve padişahın muhabbetine mazhar olmuştur⁴⁵.

Osmanlı devletinin askeri teşekkülü içinde yer alan yeniçeriler de Padişahın gücünü ve desteğini almak için hediyeler sunmuşlardır. III. Ahmet döneminde yeniçeri ağalığı yapan Çalık Ahmet ağa, padişaha bağlılıklarını ve teşekkürlerini sunmak için cuma selamlığında elmas bir yüzük takdim etmiştir⁴⁶.

Padişahlar, sadrazamlık payesiyle taltif ettiği kişileri verdiği hediyeler ile yüceltmıştır. Örneğin Sultan III. Ahmet takdir ve sevgisinin bir nişanesi olarak alışılmış uygulamanın dışına çıkarak ve kendi zümrüt mühür yüzüğünü sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’ya hediye etmiştir⁴⁷. Bu şekilde hediye verilerek hazineden çıkan yüzükler yapılan müsadereler ile tekrar hazineye geri alınmıştır.

III. Ahmet gibi I. Mahmut da hazineden çok değerli bir yüzüğü sadrazamı Seyyit Hasan Paşa’ya hediye etmiştir⁴⁸. Yüzük, Hasan Paşa’ya öldüğünde geri alınmak üzere verilmiş olup vefatında parmağından çalınmıştır. Böylelikle hazineden çıkan bu yüzük geri alınamamıştır.

1. 1. 3. Sorguç, At sorguçları

Sorguç, padişahların başlıklarında kullandıkları önemli unsurlardan biridir. “*Başta takılan tuğ, çelenk. Serpuşların ön tarafına takılan süs nev’inde muhtelif şeyler; beyaz veya siyah tüyden, balıkçıl kuşu tüyünden mücevherden olurdu. Çelenk ismi de bu mânada kullanılır*⁴⁹.”

⁴⁴ Ö. Kumrular, *a. g.e.*, s. 100.

⁴⁵ M. Ertuğrul Düzdağ, *Barbaros Hayreddin Paşa’nın Hatıraları*, İstanbul, c. 2, s. 168-169.

⁴⁶ Silâhdar Fındıklı Mehmet Ağa, *Nusretnâme*, sad: İsmet Parmaksızoğlu, c. II, İstanbul, 1969, s. 202.

⁴⁷ G. İrepoğlu, *a. g.e.*, s. 236. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Ankara, 1984, s. 235

⁴⁸ G. İrepoğlu, *a. g.e.*, s. 53.

⁴⁹ Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam Sözlüğü*, Ankara, 1967, s. 208. Sorguç: Kavukların veya diğer serpuşların ön tarafına takılan muhtelif süsler. Bunlar, beyaz veya siyah tüyden, balıkçıl tüyünden veya kıymetli mücevherlerden olabilirdi. Bkz: M. A. Ünal, *a. g.e.*, s. 623. Zeynep Tarım Ertuğ, “Sorguç”, *TDV*, c. 37, İstanbul, 2009, s. 378-380.

Osmanlı padişahları merasimlerde, kabul günlerinde, tahta çıktıklarında serpuşlarının üstüne bir güç simgesi olarak bir ya da iki adet sorguç takmışlardır. Padişah sorguçları, kullanılan taşların kalitesi ve görkemiyle diğerlerinden daha şaşalıdır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu sorguçların kıymeti hakkında fikir verebilmek için iki farklı sorguç şöyle tasvir etmiştir; *sorgucun ortasında bir zümrüt büyük etrafında ve zincirlerinde ve top kısmında orta kat'ada 50 ve küçük kat'ada 28 elmaslı ve sekiz kat'a vasati ve 70 habbe zümrüt ve 98 inci ve 26 yakutlu ve etraf askılarında 2 büyük lal renkli 6 büyük inci bir vasat elmas hai ve üç büyük ve üç küçük habbe zümrüt ile müzeyyen Hintkâri sorguç*. Bir diğer tasviri; *yine ortasında bir büyük ve topunda 31 orta derecede ve güllerinde 56 küçük elmaslı, orta kat'ada 5 incili ve bir de orta kat'ada zümrüt askılar ve topunda ve zincirinde 74 habbe inciyi havi ve 42 hurda yakutlu ve 32 minekârî altun hubbeli Hindkârî sorguç*⁵⁰. Tasvirde de belirtildiği gibi sorguçlar elmas, zümrüt, yakut, inci gibi kıymetli taşlarla bezenmiştir. Ayrıca Osmanlı sarayında ehl-i hiref bünyesinde sorguçları işleyen bir zümre görev yapmaktadır⁵¹.

Padişahlar, cülûs, düğün gibi merasimlerde veya kılıç kuşanma gibi alayla şehir içine çıktıkları zaman başlıkları üzerinde mücevherli sorguçlar kullanmışlardır. IV. Mehmet tahta çıktığında kılıç alayı yapılmış ve bu alay töreninde padişah selimi kavuğuna bir sorguç ve bu sorgucun üzerinde yarım yumurta büyüklüğünde bir zümrüt kullanılmıştır⁵². Yine Edirne'de tahta çıkan Sultan II. Ahmet tören için iki büyük yumru zümrüt sorguç takmıştır⁵³. Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa Nusretname isimli eserinde Sultan III. Ahmet'in 1703 yılında Edirne'den İstanbul'a gelip Eyüp Sultan'daki kılıç kuşanma töreninde mücevherli bir sorguç takmış olduğunu bize aktarmaktadır⁵⁴.

Padişahların cülûs, düğün merasimlerinde veya kılıç kuşanma törenlerinde kullanılan sorguç şehzadeler tarafından da sünnet düğünlerinde kullanılmıştır. Şehzadeler için yapılan sünnet şenliklerinde devletin ihtişam ve kudretini göstermek amacıyla hiçbir harcamadan kaçınılmamıştır. III. Murat da oğlu şehzade Mehmet'in sünnet töreni için devletin bütün

⁵⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara, 2014, s. 210.

⁵¹ Evliya Çelebi seyahatnamesinde sorguçta kullanılacak tüyleri sağlayan bir esnaf olduğundan bahsetmiş ve "sorguç otağcıları esnafı" olarak tanımlamıştır. Seyahatnameden edindiğimiz bilgilere göre sorguçlarda kullanılan en değerli tüy turna teli, sonra balıkçıl tüyü olmak üzere şahin ve deve kuşu tüyü gelmektedir. E. Çelebi, *a.g.e*, c. I, s. 317.

⁵² E. Şapolyo, *Osmanlı Sultanları*, s. 267. Naima Mustafa Efendi eserinde şöyle aktarmaktadır: ...Harem-i hasdan çıkan Mir-Ahur-ı kebir Hüseyin Ağa padişah süvar olduğu atı inanından tutup yider idi. İçeri libasları kibriti zer-beft üzerine benlü erguuvanizerbet giyip, başlarına münasib Selimi mücevveze üzerine iki aruuz sorguç vaz'olunup teepe sorgucunda nim biza-i decace kadar zümrüd-i hadra var idi. Bkz: Naimâ Mustafa Efendi, *Naima Tarihi*, Ankara, 2007, c. IV, s. 1170-71.

⁵³ G. İrepoğlu, *a.g.e*, s. 206.

⁵⁴ Silahdar Mehmet Ağa, *a.g.e*, c. II, s. 197. III. Ahmet tahta çıktığında Osmanlı sarayının eski âdetine uygun olarak başında Yusufi kavuğu, taht üzerine oturarak 1703 yılının Ağustos günü, imparatorluğun ileri gelenlerinin sadakât yeminlerini kabul etti; Yusufi kavuğunda balıkçıl kuşu tüyünden üç sorguç vardı. Bkz: Hammer, *a.g.e*, c.6, s. 1941.

imkânlarıyla At meydanında günlerce süren şenlikler düzenlettirmiş ve çeşitli ülkelerin devlet adamlarını At meydanındaki şenliklerde konuk etmiştir. Şehzade Mehmet'in sünnet töreni Osmanlı devletinin en görkemli ve en masraflı sünnet törenlerinden biridir. O gün için bütün hazırlıklar önceden tamamlanmış olup şehzadenin giyim ve kuşamında her detay için ekstra özen gösterilmiştir. Şehzade Mehmet, 1582 yılında At meydanında yapılan bu törende başına iki siyah sorguçlu bir kavuk takmıştır⁵⁵.

Osmanlı Sultanları, bayram namazı ve cuma selamlığı için saray dışına çıktıkları zamanlarda da mücevherli sorguçlar kullanmışlardır. Örneğin; Bayram namazı için Selimiye Camii'ne giden IV. Mehmet kavuğuna balıkçıl tüyleri arasında çok iri bir elmaslı bir sorguç takmıştır⁵⁶. Yine III. Ahmet'in (22 Ağustos 1703-1 Ekim 1730) camiye giderken kavuğuna taktığı sorgucundaki elmasların göz kamaştırdığı bilinmektedir⁵⁷.

Osmanlı'da törenlerde, düğünlerde ya da bayramlarda kullanımına dair örnekler verdiğimiz sorguç diğer devletlere gönderilen elçilik heyetlerinde hediye olarak sunulmuştur. 1656 yılında Sultan IV. Mehmet tarafından Hüseyin Bey Hint diyarına elçi olarak gönderilmiştir. Hindistan şahına padişah tarafından değerli hediyeler yollanmıştır. Bu gönderilen hediyelerin arasında büyük zümrütlü bir kıta sorguç bulunmaktadır⁵⁸.

Osmanlı tarihi kroniklerinden Anonim Osmanlı tarihi eserinde 1699 yılında Avusturya devletine elçilik heyetiyle hediyeler gönderildiği aktarılmaktadır. Bu elçilik heyeti 26 Ocak 1699 imzalanan Karlofça antlaşması sonrasında gönderilmiştir. İbrahim Paşa'nın elçiliğinde Avusturya kralına bir tane büyük 52 elmaslı murassa bir sorguç sunulmuştur⁵⁹. Osmanlı devleti tarafından yabancı ülkelere gönderilen hediyeler devletin güç ve itibarını yansıttığı için daha büyük parçalar seçilmiştir.

Sorguç zafer kazanan komutanları taltif ve mükâfatlandırma olarak da kullanılmaktadır. 1526 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Mohaç Zaferi'nden sonra sadrazam İbrahim Paşa, padişahın ayağını öpme şerefini kazanmış; padişah da sadrazamın başına altınla işlenmiş bir sorguç takmış⁶⁰ ve paşanın şanını arttırmıştır⁶¹. Yine 1599'da Damat İbrahim

⁵⁵ Nevin Özkan, "Bir İtalyan Arşiv Belgesine Göre Şehzade Mehmet'in Sünnet Düğünü", *U. Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4, 4, 2003/1, s. 92.

⁵⁶ Yılmaz Öztuna, *Türk Tarihinden Yapraklar*, İstanbul, 2013, s. 303.

⁵⁷ E. Şapolyo, *a.g.e.*, s. 306.

⁵⁸ Naîma Mustafa Efendi, *a.g.e.*, c. IV, s. 1691.

⁵⁹ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, haz: Abdülkadir Özcan, Ankara, 2000, s.139, Bkz: Kebîr ve vasat ve sâgir ve hurde elli iki elmas ile murassa sorguç bir kıt'a diye geçmektedir.

⁶⁰ Peçevi İbrahim Efendi Kanuni Sultan Süleyman sadrazam İbrahim Paşayı nasıl ödüllendirildiğini şöyle anlatmaktadır; "... Sabah oldu, her taraf düşman ölülerıyla dolu idi. Bir iki at koşumu kadar yere hareket edildi. Padişah çadırı ve asker çadırları kuruldu. Padişah çadırının önüne altın işlemeli, çok süslü bir taht kuruldu. Padişah üzerine oturdu. Vezirler, Beylerbeyi ve diğer asker büyükleri ve askerler gelerek (Savaşın kutlu olsun) dediler. Sadrazam İbrahim Paşa, padişahın ayağını öpmek şerefini kazandı. Padişah

Paşa'ya, Macaristan seferine gönderildiği zaman vakit üç sorguç ile taltif edilmiştir⁶². I. Ahmet, 1608 yılında Anadolu'daki celali isyanlarını bastıran Kuyucu Murat Paşa'ya mücevher sorguç takarak iltifat etmiştir⁶³. Görüyoruz ki sorguç, padişahların onurlandırmak üzere verdikleri en önemli takılardan biridir.

Son olarak sorguç vefat eden padişahların tabutlarının başlarına da konulmaktadır⁶⁴. II. Mustafa vefat ettiği zaman tabutuna üç sorguçlu mücevveze⁶⁵ konulmuştur⁶⁶. Padişah cenazelerinde tabutun başına sorguçlu kavuk koyma geleneği yüzyıllar boyu devam ettirilmiştir.

Sorguç Osmanlı devletinde bir saltanat işareti olmuş ve padişahların kavuklarında kullanılmıştır. Devlet geliştikçe padişahların sorguçları da gösterişli bir hal almıştır. Osmanlı sarayında kullanılan mücevherât ve takılardan sonra altın ve gümüş eşyalar ele alınmıştır.

1. 2. Altın ve Gümüş Eşyalar

Osmanlı sarayında altın, gümüş ve mücevherden yapılmış değerli eşyalar hem gündelik yaşamda hem de törenlerde kullanılmak amacıyla yapılmıştır. Elbette törenlerde padişahın kullanımı için hazırlanan eşyalar, padişahın kullarından farklı konumunu vurgulamak amacıyla daha gösterişli olarak tasarlanmıştır. Taht, hançer, kılıç, at koşum takımları, üzengi, topuz, kalkan, tirkeş, kitap, sahan, tabak, kâse, kaşık, çatal, leğen ve ibrik hepsi Osmanlı saray eşyalarının örnekleridir. Değerli taşlarla bezenmiş bu eşyalar Osmanlı kuyumculuğunun en değerli örnekleridir.

1. 2. 1. Taht

Taht, hükümdarlık ve saltanat alameti olarak yüzyıllardır kullanıla gelmiştir. Osmanlı sarayında taht mücevher işçiliğinin en güzel örnekleri görülür.

Osmanlı Devleti'nde saltanat alameti olan taht, padişahın güç göstergesi olarak cülus törenlerinde, elçi kabullerinde ve padişahın ordu ile sefere çıktığı zamanlarda kullanılmıştır. Altın ve mücevherle murassa taht, sefer sırasında padişah otağının önüne kurulduğu bilinmektedir. Örneğin; Kanuni Sultan Süleyman 1532'de Macaristan seferi sırasında

---

da sadrazamın başına altın işlenmiş bir sorguç koyarak kaderini ve şanını yükseltti. Diğer vezirler ve âmiirlere dahi derecelerine göre hil'atlar giydirdi ve başka ihsanlarla da değerlendirildiler..." Bkz: İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, İstanbul, 1968, c. 1, s. 57.

⁶¹ G. İrepoğlu, *a.g.e.*, s. 222.

⁶² Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, haz: Mehmet İpşirli, Ankara, 1999, c. 2, s. 806.

⁶³ G. İrepoğlu, *a.g.e.*, s. 224.

⁶⁴ Z. Tarım Ertuğ, *a.g.m.*, c. 37, s. 378-380.

⁶⁵ Mücevveze: Başa giyilen bir nevi serpuş. Eski kavuk nevelerinden biri. Ağzı yukarısına nazaran daha dar, üstüvane şeklinde tepesi kırmızı renkte çıkıntılı, etrafına tülbent sarılı otuz iki otuz üç santim yüksekliğinde olurdu. Evvelâ Yıldırım Bayezid zamanında kullanılmıştır. Bkz: Ünal, *a.g.e.*, s. 498-494.

⁶⁶ Silahdar Mehmet Ağa, *a.g.e.*, c. I, s. 113. Tarihçi Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa eserinde "Tabutuna üç sorguçlu mücevveze konulduktan sonra kaldırıldı" diye belirtmiştir.

Habsburg imparatoru I. Ferdinand'ın elçilerini arz çadırında altın bir taht üzerinde kabul etmiştir⁶⁷. Kanuni Sultan Süleyman'ın bu tahtı sedef işçiliği ile yapılmıştır ve üzerinde tek bir firuze konulmuştur. Burada amaç padişahın hükümranlığını ve gücünü göstermektir.

Sultan IV. Murat Bağdat seferindeyken topladığı divanda mücevherlerle süslü ve üzeri altın işlemeli ağaçtan ve abanozdan yapılmış bir taht üzerine oturmuştur⁶⁸. Peçevi, Sultan IV. Murat'ın üzerindeki mücevherli başlığın⁶⁹ ve tahtın ışıltısının otağı bir güneş, ay doğmuş gibi aydınlattığını devamında aktarmıştır. Görüyoruz ki taht alayla sefere çıkan padişahların otağlarında kurulmuş ve kullanılmıştır.

Taht, Padişah tarafından takdir almak isteyen devlet adamları tarafından sultana hediye olarak da sunulmuştur. Örneğin; Osmanlı padişahlarının muayedelerde⁷⁰ oturdukları Taht-ı Zümrüdün, Mısır Beylerbeyisi Vezir İbrahim Paşa tarafından yaptırılmış ve 1585 yılında padişaha takdim edilmiştir. Ceviz ağacından yapılmış bayram tahtının üzeri som altından bir levha ile kaplanmıştır⁷¹. Tarih-i Selânikî'de anlatıldığına göre 80.000 miskal altından, en değerli ustalar tarafından özenle yapıldığını, ender bulunan zebercetlerle, gök rengi gibi firuzeler, narçiçeği rengindeki yakutlarla, gök yakutlarla, sarı yakutlarla ve gözü kör edecek kadar parlak zümrütlerle donatılmıştır. Bu taht Mısır sanatkârlarından (Derviş Bey) nezareti altında kuyumcu İbrahim Bey tarafından yapılmıştır⁷². Bu tahtın tahmini değerinin 80.000 duka olduğu tahmin edilmektedir. Bu taht son zamanlara kadar padişahlar tarafından kullanılmıştır. Devlet adamları böylece hem Padişahın yüceliğini ve teklîğini kabul etmiş hem de kendi makam ve mevkisini garanti altına almıştır.

Aynı zamanda taht diğer devletler tarafından da sultana hediye edilmiştir. I. Mahmut'a (1730-1754) İran hükümdarı Nadir Şah tarafından diplomatik armağan olarak gönderilen Taht-Tavus, altın levhalara gömülmüş yakut, zümrüt ve hepsi aynı büyüklükte incilerle bezenmiş olup Hint işçiliğiyle yapılmıştır⁷³. Bu taht kıymetli taşları, incileri, biçimi, minaları ve tezyin süslemeleri ile büyük sanat eseridir. Dünyanın en büyük taç ve taht sahibi olan İngiliz Kralı

⁶⁷ Erdoğan Mercil, "Taht", *TDV*, c.39, İstanbul, 2006, s. 435.

⁶⁸ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, c.2, 1969, s. 497.

⁶⁹ Bu başlığı ise şu şekilde tasvir ediyor; ..."Başındaki (üç kıta otağa) üzerindeki yakutların ve elmasların parıltısı" Bkz: Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, c. 2, 1969, s. 497.

⁷⁰ Muâyede: Bayramlaşma demektir. Bayramlarda padişahlar bâbü's-sa'âde önünde kurulan tahta oturarak bayram tebriklerini kabul ederdi. Bkz, Ünal, *a.g.e.*, s. 483.

⁷¹ Danişmend, *a.g.e.*, c. 1, s. 364-368.

⁷² Hammer, *a.g.e.*, c. 4, s. 1077. Ayrıca İbrahim Paşa aynı zamanda III. Murat'ın kızı ile evlendirilmiştir. Bkz: III. Murat'ın kızına damat adayı olarak İbrahim paşanın seçilmesinin arkasında zenginliğinin etkisi olduğu üzerinde durulmaktadır. Mısır beylerbeyliğinden İstanbul'a döndüğünde Padişah'a sunduğu hediyelerin 2 milyon altın değerinden fazla olması damat seçilmesinde etkili olmuş olmalıdır. Bkz, Zübeyde Güneş Yağcı, Mustafa Akkaya, *III. Murad ve Safiye Sultan'ın Kızları Aysel Sultan*, Ankara, 2018, s. 59.

⁷³ M. Münir Aktepe, "Nadir Şah'ın Osmanlı Padişahı I. Mahmud'a Gönderdiği Taht-ı Tavus Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı 28-29, yıl 1974-75, s. 115.

sekizinci Edward, Atatürk'ü ve İstanbul'u ziyaret ettiği zaman Müzeyi gezerken bu tahtın önünde uzun uzun durmuş, hayranlığını belirtmiş ve birçok resimlerini çekmiştir⁷⁴. İşte taht o günden beri Topkapı sarayında teşhir edilmektedir.

Tahtın padişahlara hediye olarak sunulduğunu biliyoruz. Ama dönem dönem Osmanlı padişahları kuyumcu ustalarına kendi arzularına göre tahtlar yaptırmışlardır. Bunlardan bir tanesi bayramlardan önce, arife günleri yapılan törenlerde kullanılan Arife tahtıdır⁷⁵. Bu taht I Ahmet tarafından Sultan Ahmet Camii'nin mimarbaşı Sedefkâr Mehmet Ağa'ya yaptırılmıştır⁷⁶. I. Ahmet'in sadece bu amaçla 1610 yılında yaptırdığı taht abanoz, fildişi ve sedef kakmalı gölgelikli olarak tasarlanmıştır.

Bir diğeri de IV. Murat'ın sarayın meşhur kuyumcubaşısı Evliya Çelebi'nin babası Derviş Zilli Mehmet'e yaptırdığı gümüş üzerine altın yaldızlı sayebanlı tahttır⁷⁷.

Padişahların iştirak ettiği evlenme ve sünnet düğünlerinde de taht kurulmuştur. Örneğin; III. Ahmet şehzadeleri için düzenlenen sünnet düğününde gümüş ile murassa bir tahta oturmuştur. Sünnet düğünü için gelen konukları burada kabul etmiştir⁷⁸.

Osmanlı sarayına gelen seyyahların raporlarında yer alan taht tasvirleri devletin gücünü ve ihtişamını bir kez daha göstermektedir. Fransız seyyah Tavernier, padişahın elçi kabulü esnasında arz odasına girme fırsatı bulmuş ve padişahın oturduğu tahtı tasvir etmiştir:

“Bu oldukça gösterişli bir sunağa benziyor; padişah büyükelçileri kabul etmek istediğinde ya da padişahın seçtiği Küçük Tataristan (Kırım) Hanı'nın tahta çıkmak için onay almaya geldiği ve alındığı üzere biat ettiği günlerde, taht buraya getiriliyor. Tahtın arkası, tahtın yarım ayak daha yüksek bir duvara yaslanıyor ve padişahın minderleri bu duvar tutuyor. Hazineye bu tahta yayılmak amacıyla yapılmış çok gösterişli ve zengin sekiz örtü var; bunlar üç yandan, yani ön, sağ ve soldan yere kadar sarkıyor, çünkü dördüncü yan-daha önce söylediğim gibi duvara yaslanıyor. Örtülerden en gösterişli olanı, siyah atlasan yapılmış ve üzeri incilerle işlenmiş; incilerin kimi uzun, kimi düğme biçiminde. Yakut ve zümrüt işlemeli, beyaz atlasan başka bir örtü daha var; yakut ve zümrütler, daha iyi tespit edilmeleri için yuvalara yerleştirilmiş. Firuze ve inci işlemeli, mor atlasan üçüncü bir örtü daha bulunuyor. Diğer üç taht örtüsü de çeşitli renklerde

⁷⁴ Adnan Giz, “Şah İsmail'in Tahtı”, *Tarih Dünyası*, yıl 1, sayı:4, Haziran 1950, s. 163-164.

⁷⁵ Bayramlardan bir gün evvel sarayın ikinci avlusunda ve kubbe altındaki Adil köşküne karşı durulup mehterhâne çalınır ve arife merasimi yapılırdı. Bkz, İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Ankara 2014, s. 191.

⁷⁶ G. İrepoğlu, *a.g.e.*, s. 41.

⁷⁷ İlber Ortaylı, *Osmanlı sarayında Hayat*, İstanbul, 2008, s. 111.

⁷⁸ Hâfız Mehmed Efendi, *Şehzadelerin Sünnet Düğünü, Sûr-Hümâyûn*, 1720, haz: Seyit Ali Kahraman, İstanbul, 2008, s. 46.

atlastan yapılmış ve gösterişli altın sırmalı. Son ikisiyse, kendilerine has bir güzelliği olan serâser. Padişahın büyükelçisini kabul edeceği krala verdiği öneme göre bağlı olarak, taht bu örtülerden biriyle bezeniyor ve bu örtü onurlandırmak istediği kralın saygınlığına göre seçiliyor⁷⁹.”

Ulaşabildiğimiz kaynaklardan elde ettiğimiz verilere göre hükümdarlık alameti olan taht büyükelçi kabullerinde, düğünlerde, cûlûs törenlerinde ve sefer zamanlarında kullanılmıştır. Tahtın üzerindeki bezemeler sık sık yinelenen gücü, ihtişamı göstermektedir.

1. 2. 2. Hançer, Kılıç

Osmanlı Devleti'nde hançer ve kılıç gibi savunma silahları da mücevher ile bezenmiştir. Bunlar daha çok törensel parçalar olarak tasarlanmış olup amaç ihtişam ve kudreti göstermektir.

Osmanlı saray geleneğine göre tahta çıkan her padişah için beş ile on beş gün içinde devlet erkânın bulunduğu bir alayla Halid bin Zeyd Ebu Eyyüb El-Ensari'nin türbesine gidilir ve orada "kılıç kuşanma" merasimi yapılırdı. Bu tören esnasında Padişahın kuşanacağı kılıç, hazinede korunmakta olan Hz. Muhammed ve dört büyük halifenin kılıçlarından seçilirdi. Şeyhülislâm, nakibüleşraf, vezirler, kazaskerler ve yeniçeri ağası da buraya davet edildikten sonra tercih edilen bir kılıç silahtar ağa tarafından alınıp, şeyhülislâm, nakibüleşraf veya meşayihden birisi tarafından dua edilerek padişaha kuşandırılırdı. Kılıç kuşandırılırken padişahın kaftanını silahtar kaldırarak yardım ederdi. Bu arada dışarıda da dualar edilip, kurbanlar kesilir, sadakalar dağıtılırdı. İslam dininde önemli bir yere sahip olan Ebu Eyyüb El-Ensari'nin türbesinde kılıç kuşanan padişahın manevi yönü gösterilirken aynı zamanda yüceliği ve gücü de vurgulanmaktadır. Osmanlı sarayındaki bu gelenek Avrupa coğrafyasındaki taç giyme töreni ile mukayese edilebilir. Avrupalı kral ve kraliçeler de tacı din adamlarının elinden giymektedir. Her ikisinde vurgulanan şey, uzun süre devam edecek saltanın görkem ve ihtişamıdır.

Mücevherli kılıçlar ve hançerler merasim alaylarında güç ve ihtişamı göstermek için kullanılmıştır. Sultan III. Murat büyük oğlu şehzade Mehmet'in, sünnet merasiminin geçit töreninde beline çok kıymetli taşlarla ve mücevherlerle süslenmiş bir kılıç ve ayrıca çok değerli bir hançer kuşanmıştır⁸⁰. III. Murat döneminde Rumeli beylerbeyisi olan Siyavuş Paşa, şehzade Mehmet'e kabzasında kıymetli taşlar olan murassa şahane bir kılıç hediye etmiştir. Osmanlı saray teşrifatında sünnet düğünleri önemli bir yere sahiptir. Bu düğünlerde hiçbir

⁷⁹ Tavernier, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, İstanbul, 2007, s. 75-76.

⁸⁰ Hafız Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 10.

masraftan kaçınılmayıp gelen konuklar için tüm detaylar düşünülmüştür. Şehzade Mehmet'in sünnet düğünü için de her ayrıntı düşünülmüş, devletin kudret ve ihtişamı gösterilmiştir.

Mücevherli kılıç ve hançer, Padişahın taltif etmek istediği kişiye armağan olarak verilmiştir. Örneğin Yavuz Sultan Selim, bu dönemin denizcilerinden Hızır ve Oruç Reis'e iki elmas kabızalı kılıç hediye göndermiştir⁸¹. Yavuz Sultan Selim'in bu hediyesi iki büyük denizciyi onore etmiş ve bu dönemde önemli başarılar elde edilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise Cezayir valiliği yapan Gazi Hasan Ağa'ya, yaptığı gazanın karşılığı bir cevâhir kabza sonkur kılıç ve filândıra göndermiştir⁸². Sultan Süleyman han tarafından taltif edilen Cezayir valisi Gazi Hasan Ağa böylece gücünü ve ününü arttırmıştır.

Yaptığı başarılı deniz fetihleri sonucu Kanuni Sultan Süleyman'ın sohbetine mazhar olan Barbaros Hayreddin Paşa da gösterdiği yararlılıkların sonucu cevahir oturtma bir kılıç ile taltif etmiştir⁸³. İki taraf da karşılıklı olarak güven ve dostluğunu pekiştirmişlerdir. Paşa'nın itibarı diğer devlet adamlarına nazaran hayli yükselmiştir.

Padişahların devlet adamlarına verdiği hediyeler güç imgesinin iletimidir. Aynı zamanda padişahlara sunulan hediyeler ise kendisine duyulan saygının göstergesidir. Zaman zaman padişah anneleri de çeşitli vesilelerle oğullarına hediyeler sunmuştur. Hatice Turhan Sultan da Eminönü'ndeki Yenicami'nin 1664 yılındaki açılış töreninde oğlu IV. Mehmet'e zümrüt kabızalı bir hançer hediye etmiştir⁸⁴. Hançer som zümrüitten yapılmış olup iki yanında elmas ejderha başları, ortası çiçek motifli rengârenk mineli altın kınıyla döneminin ihtişamını yansıtmaktadır.

Sultan I. Mahmut'un Nadir şah için yaptırdığı meşhur Topkapı Hançerinin ilginç bir hikâyesi vardır. Bir önceki bölümde Nadir Şah'ın Sultan I. Mahmut'a gönderdiği Taht-ı tavustan bahsetmiştik. Sultan bu değerli hediyeye karşılık olarak bu mücevherli hançeri yaptırmıştır. Diğer hediyeler ile birlikte şaha gönderilen hançer yolda İran şahının ölüm haberinin ulaşması üzerine Topkapı sarayına geri getirilmiş ve hazine kayıtlarına alınmıştır. Özel yapım olan hançerin kabzasında üç iri zümrüt, kabzasını üst kısmında kapaklı İngiliz saati, elmaslı kınının ortasında meyve ve çiçeklerden oluşan bir natürmort yer almaktadır⁸⁵. Hançer, o dönem Osmanlı-İran siyasi ilişkilerinde devletin gücünün, zenginliğinin ve iyi

⁸¹ E. Düzdağ, *a.g.e*, c. 1, s. 127-128.

⁸² E. Düzdağ, *a.g.e*, c. 2, s. 224.

⁸³ E. Düzdağ, *a.g.e*, c. 2, s. 75.

⁸⁴ G. İrepoğlu, *a.g.e*, s. 157- 158.

⁸⁵ A. Gözen, *a.g.e*, s. 7.

niyetinin göstergesi olarak gönderilmiştir. Bugün “Topkapı hançeri” olarak bilinen bu hançer sarayın hazine dairesi bölümünde sergilenmektedir.

Osmanlı Devleti’nde yabancı devletlere gönderilen elçilik heyetlerinde mücevherli hançer ve kılıçlar gönderilmiştir. Örneğin III. Mehmet Fransa ile dostluğu devam ettirmek için Müteferrika Mutahhar Ağa ile IV. Henri’ye değerli taşlar ile yapılmış bir kılıç göndermiştir⁸⁶.

Sonuç olarak mücevher ile murassa kılıç ve hançerler padişah tarafından güven ve takdir göstermek üzere verilen armağanlardır. Hançer ve kılıç günlük hayatta kullanımından daha çok aslında bir saltanat simgesi olarak kullanılmıştır.

1. 2. 3. At koşum Takımları, Üzengi

Diğer bütün eşyalarda olduğu gibi at koşum takımları da mücevher ile bezenmiştir. At koşum takımları için Raht hazinesi denilen ayrı bir hazine oluşturulmuştur⁸⁷. Padişahın atlarının koşumları ve üzengileri bu hazinede muhafaza edilmiştir.

Ayrı bir hazine oluşturulacak kadar değerli parçalar olan koşum takımları, Osmanlı devletine gelen seyyahların ve elçilerin notlarında yer almaktadır. Bu seyyahlardan biri Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı ülkesine gelen Busbecq’tir. Bir sefer sırasında ordunun geçişini hayranlıkla izlediğini belirterek sipahilerin Kapadokya, Suriye ve başka cins soylu atların üzerinde gümüş, altın pullar ve kıymetli taşlar ile işlenmiş örtüleri koşum takımlarıyla geçişlerinin muhteşem olduğunu aktarmıştır⁸⁸. Adet olduğu için padişah sefere giderken yanında kendisine mahsus dokuz yedek at götürülür, bunların dizginleri, eğer takımları, örtüleri altın işlenmiş ve kıymetli mücevherlerle çeşitli elmaslar ve yakutlarla süslenmiştir⁸⁹.

1573 yılında Avusturya elçisinin sefaret heyetinde vaiz olarak gelen Stephan Gerlach, 1577 yılında sultan III. Murat’ı Cuma namazına giderken görmüş ve at koşum takımlarını şöyle anlatmıştır: “3 Mayıs’ta padişah, atı üzerinde konutumuzun önünden geçerek camiye gitti. Daha önce çoğu kez olduğu gibi, gayet sade kırmızı ve beyaz ipekten yapılmış bir elbise giymişti. Oysa atı çok süslüydü ve eyerlerinin arka kısmı firuzelerle bezenmiştir.”⁹⁰ Stephan Gerlach’ın dikkatini padişahın giyiminden çok atının mücevherle bezenmiş koşum takımları çekmiştir.

Bir diğer seyyah Polonyalı Simeon’un notlarında da koşum takımları ile ilgili detaylar yer almaktadır. Bu koşum takımlarının her biri ayrı bir sanat eseridir. Bunlar devletin gücünü, padişahın ihtişamını gösteren önemli parçalardandır. Polonyalı Simeon I. Ahmet’in Cuma

⁸⁶ Y. Öztuna, *a.g.e*, c. 5, s. 25.

⁸⁷ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e*, s. 491.

⁸⁸ Busbecq, Türk mektupları Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri, çev: Derin Türktömer, İstanbul, 2014, s. 101.

⁸⁹ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e*, c.2, s. 495.

⁹⁰ S. Gerlach, *a.g.e*, c.2, s. 573.

namazı için saraydan çıkışını izlemiş ve padişahın büyük bir debdebe ile camiye gittiğini belirtmiştir. Çünkü padişah saraydan çıkıp halkın içine karışmaktadır. I. Ahmet'in Cuma namazı için hazırlanan atı, göz kamaştırıcı iri inciler ve mücevherlerle süslenmiştir⁹¹. Diğer hiçbir kralda bulunmayan bu hazinenin ve altınların değerini takdir ve tasvir etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir.

Polonyalı Simeon'un eserinin en son kısmında ek olarak verdiği bilgiler arasında IV. Mehmet'in selamlık merasimi farklı bir yazardan aktarılmıştır. Polonyalı Simeon 1608- 1618 yılları arasında İstanbul'a geldiği için IV. Mehmet'i görmesi imkânsızdır. IV. Mehmet'in Cuma namazı için binmiş olduğu atın muhteşem güzellikte siyah bir at olup örtü ve eğeri üzerindeki mücevherâtın ağırlığı altında çökmüş gibi görünmektedir⁹². Padişahın önce alayla geçen dokuz at olduğunu ve bu atların altın, inci, yakut, zümrüt ve elmasla süslü örtülerinin ve göz kamaştırıcı ihtişamını tasvir etmiştir. "*Atların üç parmak genişliğinde altından örülmüş dizginleri, altın ve gümüş levhalar ve nefis mücevherlerle süslenmişti*"⁹³.

Görkemli at koşum takımları devlet adamları tarafından padişaha hediye olarak sunulmuştur. Örneğin III. Murat'ın oğlu Şehzade Mehmet'in sünnet düğününde Sadrazam Koca Sinan Paşa 40.000 altın değerinde atlar ve mücevherli at koşumları hediye etmiştir⁹⁴.

Padişahlar törenlerde mücevherli at koşum takımları kullanmışlardır. Örneğin Sultan II. Mustafa törenlerde mücevher kuşamlı incili aba üzerine kaplan postu eyerlenmiş bir ata binmiştir⁹⁵. Bütün heybet ve ihtişamı ile devletin gücünü temsil etmiştir.

At koşum takımları, yabancı devletlere yollanan elçi heyetleriyle armağan olarak gönderilmiştir. 1699 yılında Avusturya imparatoruna İbrahim Paşa ile muazzam at koşumları gönderilmiştir. 1 adet 531 elmas ve 338 yakut ile murassa minakari altın raht, alınlık, enselik, bilan üçer toplu sim zincir, som dizgin, 128 elmas ve 204 yakut ile murassa rikab, zümrüt ve yakut ile müzeyyen 31 şemseli som sarı sırma incili abayı, kırmızı kadife üzerine som sırma incili eyer, 112 zümrüt ve 380 yakut ile murassa raht, alınlık, enselik, 49 elmaslı bilan Avusturya'ya gönderilmiştir⁹⁶.

Kırım hanlarına da murassa at koşum takımları gönderilirdi. Hem seferlerde yaptıkları hizmetler hem de Kırım hanı oldukları zaman bu hediyelerin gönderilmesi âdettendi. III.

⁹¹ Polonyalı Simeon, *Polonyalı bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiyesi*, çev: Hrand D. Andreasyan, sadeleştiren: İsmail Özkan, İstanbul, 2016, 30.

⁹² Simeon, *a.g.e.*, s. 227.

⁹³ Simeon, *a.g.e.*, s. 226.

⁹⁴ Y. Öztuna, *a.g.e.*, 2013, s.296-298.

⁹⁵ Silahdar Mehmet Ağa, *a.g.e.*, c.1, s. 36.

⁹⁶ *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 139.

Mehmet 1598 yılında Gazi Giray'ın mirzaları ile birlikte katıldığı seferde yaptığı yardımlardan dolayı, iki mücevher eyerli murassa rahatlı at hediye etmiştir⁹⁷.

1. 2. 4. Tabak, Tepsi, Kâse, Bıçak, Kaşık, Çatal, Leğen, İbrik

Osmanlı devletinde önemli ziyafetlerde altın ve mücevherli eşyalar kullanıldığı bilinmektedir. Cihanşümül bir devlet olan Osmanlı, ihtişam ve zarafeti her zaman ön planda tutmuştur. Tabak, tepsi, kâse, kaşık, çatal, leğen ve ibrik gibi eşyalar da Osmanlı sarayında mücevher ile bezenmiştir.

Devletin kuruluş yıllarında Sultan I. Murat'ın (1302- 1389) oğlu Yıldırım Bayezid'in (1389- 1402) düğününde Akıncı Beyi Evrenos Gazi, on adet altın ve gümüş tepsi, altın leğen-ibrik, altın ve gümüş kadehler hediye etmiştir⁹⁸. Altın ve gümüşten yapılmış bu eşyaların hediye olarak sunulması o dönemde saray ve çevresinde kullanıldığını göstermektedir.

Altın ve gümüşten yapılan leğen ve ibrikler savaş zamanında padişahların ve sadrazamların otağında kullanılmıştır. Örneğin 1594 yılında Osmanlı ordusuna destek vermek için gelen Kırım Hanı'na sadrazamın otağında elini yıkaması için murassa altın leğen ve ibrik verilmiştir⁹⁹.

Osmanlı padişahları Çin porselenine ayrı bir önem vermişlerdir. Çin porselenleri daha çok 15.yüzyıldan itibaren Anadolu'da kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, 1457 yılında Edirne'deki sarayda, Sultan II. Mehmet'in şehzadeleri Beyazıt ve Mustafa için yapılan sünnet düğününde fağfuri¹⁰⁰ üskürelerle şerbet sunulması, porselenlerin o zamanlarda kullanıldığını göstermektedir¹⁰¹. Yine sultan III. Murat'ın oğlu şehzade Mehmet'e 1582 tarihinde yapılmış olan sünnet düğününde 397 adet Çin porselenin yetmediği ve ek olarak çarşıdan 541 İznik tabağı, kâsesi ve sahanı alınmıştır¹⁰². Porselenler Osmanlı sarayında sürekli kullanılmış ve hiç değer kaybetmeden günümüze kadar gelmiştir. Çin porselenlerini en güzel örnekleri bugün Topkapı sarayında teşhir edilmektedir.

1. 2. 5. Kitap

Kitaplar da mücevher ile bezenip özel mücevherli ciltler yapılmıştır. Diğer eşyalarda olduğu gibi kitaplarda hediye olarak sunulmaktadır. Örneğin; Şahkulu Han, II. Selim'e hediye

⁹⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *a.g.e*, c. 1, s.139.

⁹⁸ E. Şapolyo, *a.g.e*, s. 47.

⁹⁹ Ol esnâda Tatar Han dahi gelip âşir-i zilkade dede orduya erişip vezîr ile at arkasında musâfaha ile görüşüp vezîria'zam otağına nüzûl eyledi. Ve bir mak'ada ale't-tesâvi oturup bade't-ta'âm bir murassa altın leğen ve ibrik gelip el yuduktan sonra hanın silahdarına verildi... Bkz: Naîmâ Mustafa Efendi, *a.g.e*, c.1, 71.

¹⁰⁰ Fağfur: 1. Çin imparatoru. 2. Porselenden yapılmış Çin işi yarı şeffaf fincan, tabak v Bkz; Ünal, *a.g.e*, s. 243.

¹⁰¹ Ayşe Erdoğan, Serkan Gedük, "Topkapı Sarayının Mücevherli Çin Porselenleri", *II. Uluslararası Türk Sanatları, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri*, Konya 2015, s.286

¹⁰² Erdoğan ve Gedük, *a.g.e*, s. 286.

olarak Hz. Ali'nin el yazısı olduğu söylenen tezhipli bir Kur'an, minyatürlü ve ciltli murassa elmaslı Firdevsi'nin Şehnamesini göndermiştir¹⁰³. Mücevher ile bezenmiş Kuran kapları yüzyıllar boyunca Safevi'lerden gelen en değerli armağanlar arasında yer almıştır.

Sultan I. Ahmet, Sutanahmet Camii'nin yapımında 9.000 adet kitabı caminin mal varlığına bağışlamıştır¹⁰⁴.

III. Murat'ın kendine özel ayrı bir kütüphanesinin olduğundan bahsedilir. Bir de sarayın ortak kütüphanesi vardır ki burada bütün kitaplar bulunmaktadır. Her biri üç karış uzunluğunda ve genişliğinde, biri Büyük Konstantin hakkında olmak üzere ciltlerinin güzellikleriyle büyüleyen 120 eser vardır. Aralarında Eski ve Yeni Ahit, tarih kitapları, aziz menkıbeleri bulunur ve bunlar gümüş kaplı olup pek değerli taşlarla bezenmişlerdir¹⁰⁵. Sultan III. Murat'ın kitaplara olan ilgisi bilindiği için Damatı İbrahim Paşa, Mısır'dan dönüşünde ciltli murassa iki Kur'an hediye etmiştir¹⁰⁶.

Osmanlı padişahlarının hepsinin kitaba ve kütüphaneye ilgisi vardır. Her biri kendi dönemlerinde güzel ciltli kitapları hazinesine almıştır.

1.3. Elbiseler

Gücün ve ihtişamın göstergesi olan mücevher elbiselerde de kullanılmıştır. Osmanlı padişahları giyimlerine daima özen göstermişlerdir. Özellikle halk ile buluşacağı sünnet, düğün gibi törenlerde ve yabancı devlet elçilerini kabul edeceği zamanlarda padişahlar mücevherle bezeli elbiseler giymişlerdir. Padişah için elbise de bir ihtişam ve kudret göstergesidir. Kaftanlar, hilatler, kemerler, çizmeler vb. birçok üst giyim elbiseleri mücevher ile işlenmiştir.

Padişahların kıyafetlerinde bazen aşırıya kaçarak hocaları tarafından uyarıldığı bilinmektedir. Örneğin; Fatih Sultan Mehmet'in hocası Molla Gürani, *bir öğle yemeği vakti Fatih Sultan Mehmet Han yemek yerken yanına girmiş, elbisenin ihtişamıyla yemek takımlarının hepsinin som altından olduğunu görünce kızmış bağırarak: "Elbisen haram, yemeklerin haram, haramdan kaçın" diyerek padişahı azarlamıştır. Hocasının emrini hürmetle karşılayan padişah o günden sonra kıyafetini ve sofrta takımlarını sadeleştirmiştir*¹⁰⁷.

Bir diğer örnek ise Yavuz Sultan Selim'in kıyafet konusunda Kanuni Sultan Süleyman'ı azarlamasıdır. İsmail Hami Danişmend şöyle aktarmaktadır; *Yavuz Sultan Selim kıyafetinin sadeliği ile maruftur. Onun düşüncesine göre süs kadınlığın, sadelik de erkekliğin özelliğidir. İşte bundan dolayı, kendisinden sonra (Kanuni) lakabıyla şöhret bulacak olan*

¹⁰³ Y.Öztuna, *a.g.e*, c. 4, s. 267.

¹⁰⁴ Ö. Kumrular, *a.g.e*, s. 119.

¹⁰⁵ Ö. Kumrular, *a.g.e*, s. 61.

¹⁰⁶ Hammer, *a.g.e*, c. 4, s.1077.

¹⁰⁷ Danişmend, *a.g.e*, c. 1, s. 185.

*sevgili oğlu şehzade Süleyman bir gün pek muhteşem bir kıyafetle karşısına çıkıp elini öpmek isteyince, şöyle azarladığından bahsedilir: Sen böyle giyinirsen anan ne giysin Süleyman? İşte bunun üzerine geleceğin Kanuni'si de kılığını biraz sadeleştirmeye başlamıştır*¹⁰⁸.

Osmanlı devletine gelen elçi heyetlerinde görevli kişiler dönemin giyim ve kuşamına dair önemli notlar kaydetmişlerdir. İngiliz Kraliçesi I. Elizabeth Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri iyileştirmek ve deniz ticaretinde söz sahibi olmak için payitahta bu zamana kadar gönderilmemiş muazzam bir org hediye gönderir. Orgu yapan usta Dallam, beş yardımcısı ile birlikte beş aylık bir deniz yolculuğuyla İstanbul'a gelmiş ve Sultan III. Mehmet'e orgu sunmuştur. III. Mehmet İngiliz elçisini huzura kabul ettiği zaman elçi gözüne ilişen manzarayı şu şekilde anlatmaktadır; *Salon, altın sarısı bir ışığa boğulmuştu. Döşeme ile tavan arasında ortalara rastlayan bir nokta üç yanından üç göğe açıktı. Bu duvarların önünde sultan'ın saray erkânı toplanmışlardı. Hepsinin altın sarısı giysileri vardı; kavuklarının rengi ile biçimi rütbelerini gösteriyordu*¹⁰⁹. Sultan'ın arkasında duran iki yüz içoğlanın altın sarısı entariler giydiğinden bahsetmektedir. Dallam gözlemlerinde Sultan III. Mehmet'in sarı bir kaftan giydiğini, parmağına elmas taşlı bir yüzük taktığını, eğri ağızlı kılıç kuşandığını, bunun yanında ok ve yay taşıdığını aktarmıştır.

Alt başlıklar altında padişahın kullanmış olduğu elbise türleri ile ilgili bilgiler verilecektir.

1.3. 1. Kaftan, Kürk, Serâser¹¹⁰

Kürk, ilk zamanlarda Osmanlı devletinde soğuktan korunmak amacıyla bir ihtiyaç olarak kullanılırken zamanla lüks haline gelmiştir. XV. yüzyıl'da Osmanlı devlet ricâli arasında farklı biçimlerde giyildiği görülen kürk kaftanlarının¹¹¹ en değerlisi padişaha mahsustur. Bu kürk kaftanlar arasında padişaha mahsus olanlar şöyledir; kapaniçe, samur ve kakum.

Kürk, kaftan yararlılık gösteren devlet adamlarını taltif etmek amacıyla hediye olarak verilmiştir. Örneğin; Kanuni Sultan Süleyman, Cezayir'de yaptığı seferlerin karşılığı olarak

¹⁰⁸ Danişmend, a.g.e, c. 1, s. 176.

¹⁰⁹ S. Mayes, a.g.e, s. 220.

¹¹⁰ Serâser: İpek ve altın gümüş işlemeli, kalın ipekli kıymetli bir kumaş çeşidi. Dokumasında çok miktarda altın ve gümüş kullanıldığı için çok pahalı bir kumaştı. Bkz: M. A. Ünal, a.g.e, s. 606.

¹¹¹ Kaftan: Her çeşit üst elbisesine umumî olarak verilen isim olup Arapçası hilat'tır. Ünal, OTS, 366. Osmanlılar'da Kaftan Osmanlı giyiminin de en önemli unsuru olup önden açık, ayak bileklerine veya yere kadar uzanan bir üst elbisesidir. Saray giyiminde kol boyları ya dirseğe ya da bileğe kadar ve yanlardan sarkan, bazen etek boyuna kadar inen uzunlukta olabilir. Kol boyunda olanların üstüne tekrar bir kat daha elbise giyilebilir. Dirseğe kadar olanlar için aynı kumaştan ek bir kol yapılır ve bir ilikle omuzdaki bir düğmeye iliklenip uzun kollu hale getirilir. Nurhan Atasoy, "Kaftan", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kaftan#2-osmanlilarda> (22.07.2019).

Gazi Hasan Ağa'ya bir samur kürk göndermiştir¹¹². Gazi Hasan Ağa verilen samur kürk beyler arasındaki konumunu yüceltmıştır.

Osmanlı şeyhülislamlarından Ebusuud Efendi (1450-1574) 1566 yılında İrşadü'l Akli's- selim ilâ Mezâye'l Kitâbi'l-Kerim isimli Arapça tefsirini tamamladığında Kanuni Sultan Süleyman tarafından günlük ücreti 600 akçeye çıkarılmış ve yazlık ve kışlık iki samur kürk verilmesi için emir vermiştir¹¹³.

Sultan III. Murat cülus bahşışı için vezirlere ve devletin büyük memurlarına kürkler ihсан etmiştir. Sadrazama beyaz atlas kaplı samur kürk daha az kıymetli kumaş serasere kaplı iki kürk, diğer beş vezirine 4.000 altın, iki hilat vermiştir¹¹⁴.

Bilindiği üzere padişahların cülus törenlerinde, kılıç alaylarında ya da bayram tebriklerinde giydikleri kıyafetler mücevher ve altın ile murassa, oldukça gösterişli elbiselerdir. Örneğin; Sultan IV. Mehmet Edirne Şenliği'nde yeşil ipek kaplı samur bir kürk giymiştir. II. Mustafa'nın 1696 yılında düzenlettirdiği törende kalın mavi kumaştan yapılan Hırkacı bir kürk giydiği bilinmektedir¹¹⁵. II. Mustafa serâserli kapaniçeler de kullanmıştır. Nusretname'de “...padişah otağına dönerek kıyafetini değiştirdi ve serâserli kapaniçe giyerek, ... 15 baş kurbanlık koyundan üçünü bizzat kendisi kesti.”¹¹⁶ Serâser kumaştan bir kapaniçe giymek bu dönemde oldukça lükstür. Serâser'in değerli bir kumaş olduğuna ve daha çok padişahlar tarafından kullanıldığını biliyoruz. 16. yüzyılın ortalarında serâser'in bir arşını 318 akçeye denk gelmektedir¹¹⁷. Bu dönem için çok büyük bir rakamdır.

Osmanlı Devleti'nde Sultan I. İbrahim'in kürklere olan düşkünlüğü bilinmektedir. Saltanatı süresince ülkedeki bütün kürkleri toplatmış ve en güzel kürklerin kendisinde olmasını arzulamıştır. Sultan I. İbrahim giydiği kaftanlarda, oturduğu minderlerde samur kürk kullanmıştır. Örneğin, İran şahına bir bostancıbaşı göndererek iki fil, beş yüz parça altın işli kumaş ve kürk istemiştir¹¹⁸.

Teşrifat gereği İmparatorluğa gelen elçilere, Kırım hanlarına, Eflak ve Boğdan voyvodalarına hilat hediye edilmiştir. Mesela Kırım hanına, seferlere katıldığı için, askeri komutanlara, ulufe dağıtım sonrası hilat ile birlikte diğer bölümlerde bahsettiğimiz kılıç,

¹¹² E. Düzdağ, *a.g.e*, c. 2, s. 224.

¹¹³ Murat Akgündüz, “Padişah ile Şeyhülislam arasındaki Hediyeleşmeler”, *Hediye Kitabı*, İstanbul, 2007, s. 134.

¹¹⁴ Hammer, *a.g.e*, c. 4, s. 1026-27

¹¹⁵ Silahdar Mustafa Efendi, *a.g.e*, c. 1, s. 31.

¹¹⁶ Silahdar Mustafa Efendi, *a.g.e*, c. 1, s. 46.

¹¹⁷ Seraser maddesi Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e*, s. 606.

¹¹⁸ Ö. Kumrular, *a.g.e*, s.217.

hançer ve para gönderilmiştir. III. Mehmet (1595-1603) 1598 yılında Gazi Giray'a 100 adet askeri ile sefere katıldığı için kendisine samur kürk, mirzalara ise hilat hediye edilmiştir¹¹⁹.

1.3.2. Miğfer, Zırh

Hem miğfer hem de zırh savaş zamanlarında vücudu korumak amacıyla yapılmış savaş gereçleridir. Mücevherli miğfer, zırh ve üsküf daha çok resmigeçit törenlerinde kullanılmıştır.

Apolonya Kalesi'ni fetheden I. Murat (Hüdavendigâr) ve askerleri kalede çok fazla mücevher ele geçirmiştir. İçlerinden bir tane sipahi mücevherlerden bir altın tas alır ve başındaki külahın altına saklar, ancak tam olarak saklayamadığı için padişahın dikkatini çeker. Tası alan askere mücevherin 5'te 1 hazineye ait iken sen neden böyle kıymetli bir şeyi sakladın diye sorar; Asker kılıcımın hakkını aldım diyerek cevap vermiştir. Bunun üzerine altın tası ona hediye etmiştir. Bu olayın hatırası olarak bundan sonra muhafızlar ile subayların üsküf dedikleri sırma işlemeli külah giymeleri emir verilmiştir¹²⁰.

Topkapı Sarayı'nda sergilenen III. Mustafa'nın zırhı günümüze kadar ulaşmıştır. Bu zırh takımı, gömlek, pantolon, eldiven, kemer, kolçak ve peçenekli miğferden oluşmaktadır. Gömleğin yaka kenarları, dirsek hizasındaki kol ağızları ve eteği altın zincir örmedir. Göğüs üzerinde elmaslı üç sıra altın çaprast ve üzerleri elmaslarla işli yuvarlak, güneş biçiminde büyük madalyonlar vardır. Yakası elmaslı küçük yuvarlak ve dikdörtgen paftalarla süslüdür. Ortaları elmaslı küçük altın paftalar, eldivenlerin üzerine ve pantolonun dizden aşağı kısmına da serpme olarak yerleştirilmiştir¹²¹.

1.4. Saatler

Mücevher ya da altın ile bezenmiş saatler, Osmanlı Devleti'nde ihtişamı gösteren, gücü temsil eden önemli aksesuarlardandır. Saat bir lüks göstergesidir. Saatler, Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmet Han ile yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa'dan saat siparişleri bu dönemden itibaren verilmiştir. 16. yüzyıllarda saate ve saat ustasına yabancı olan Osmanlı Devleti'ne hediye saatler gönderilmiştir. Özellikle Fransa, İngiltere, Avusturya ve İsviçre'den gelen saatler kullanılmıştır. Pek çok hediye saat gönderilmiştir. Bu saatlerin çoğu padişahın gücünden faydalanmak isteyen ülkeler tarafından gönderilmiştir.

¹¹⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *a.g.e*, c. 1, s. 139

¹²⁰ E. Şapolyo, *a.g.e*, s. 47.

¹²¹ A. Gözen, *a.g.e*, s. 19.

1.4.1. Koyun saatleri

Mücevher ya da altın işlemeli yapılan koyun saati cebe sokulduğu için böyle bir tabir kullanılmıştır. Cep saatleri zamanla padişahların kıyafetlerini tamamlayan bir aksesuara dönüşmüştür.

Busbecq Türklerin vakti gösterecek saatlerinin olmadığını söyleyerek kendilerini ay ışığına bakarak gün ağardı diye kandırdıklarından bahsetmektedir. Bu yüzden uykusunda rahatsız edilmemek için Türk rehberlerine yanında cep saatleri bulunduğunu söyleyerek uyuya kalmamalarının sorumluluğunu üstlenmiştir¹²².

Cep saatleri 16. yüzyıldan başlayarak, 17. yüzyıldan itibaren padişahlara sunulan gözde hediyeler arasındadır. Özellikle Avrupa'dan gelen elçiler padişahın huzuruna olağanüstü saatler ile gelmeye başlamıştır. Örneğin, Fransa kralı 1681 yılında IV. Mehmet'e pandül yani sarkaçlı saatler göndermiştir¹²³. Ve 1583 yılına gelindiğinde sultanın oğlunun sünnet töreni büyük bir debdebeyle kutlanırken hediye olarak bir cep saati getirmişlerdir. Ancak III. Murat Fransa kralının göndermiş olduğu bu hediyeyi küçümseme olarak algılamış ve içermiştir¹²⁴.

Barbaros Hayreddin Paşa, dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a cevahir oturtma altın bir saat hediye etmiştir¹²⁵. Paşa, padişahın takdirini kazanmış ve lala olmaya layık görülmüştür.

Sultan II. Mustafa'ya her fırsatta değerli hediyeler sunan sadrazamı Ali Paşa bir de murassa bir saat hediye etmiştir¹²⁶. Görülüyor ki saatler bu dönemin değerli parçalarındandır. Çünkü saat ihtişam ve lüks göstergesidir.

17. yüzyılda Osmanlı Devleti için az çok birbirine benzer cep saatleri yapılmıştır. Bu saatlere örnek, imparatorluk ordusunun Osmanlı'yı yendiği St. Gotthard Muharebesi'nin ganimeti olan, Viyana takvimli bir saattir. Kadranlar hâlâ muharebe gününde 8 Muharrem Cuma, yani 1 Ağustos 1664'te durduğu andaki zamanı göstermektedir¹²⁷.

Padişah da Sultan III. Mustafa'nın (1757-1774) sahil hanesinde oğlunu sünnet ettiren Şeyhülislam Şerifzade Mehmet Efendi'ye tebdil hasekisi Emin Ağa vasıtasıyla mücevher bir saat hediye etmiştir¹²⁸.

¹²² Busbecq, *a.g.e.*, s. 22.

¹²³ Fatma Açıkgöz, "XIV. Louis Tarafından IV. Mehmet'e Gönderilen Tarziye Hediyeleri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, c. 1, s. 71.

¹²⁴ Otto Kurz, *Sultan İçin Bir Saat*, çev: Ali Özdamar, İstanbul, 2005, s. 29.

¹²⁵ E. Düzdağ, *a.g.e.*, c. 2, s. 168-169.

¹²⁶ Silahdar Mustafa Efendi, *a.g.e.*, c. I, 8.

¹²⁷ O. Kurz, *a.g.e.*, s. 53.

¹²⁸ M. Akgündüz, *a.g.e.*, s. 135.

Reşat Ekrem Koçu'nun Peçevi'den aktardığı Uğursuz saat hikâyesi de bir hayli ilginçtir¹²⁹. Müverrih Peçevi İbrahim Efendi cellat mezadı ve uğursuz eşyalar üzerine son derece etkileyici bir hikâye aktarmaktadır:

16. yüzyıl sonu saray ricalinden Kapıağası Gazanfer Ağa, Padişah III. Murat üzerindeki sonsuz nüfuzu sayesinde rüşvet yolundan büyük bir servet yapmıştı. O zamanlar İstanbul'da Rüstem Ağa isminde namlı bir saatçi ve kuyumcu vardı. Gerçekten büyük sanatkârdı ve Gazanfer Ağa bu zata fevkalade kıymetli elmaslarla süslü bir koyun saati yaptırmıştı. Saatin mücevherlerini de kendisi vermişti.

Kapı Ağası Gazanfer Ağa cellada verilince, Ağa'nın kıymetli taşlarla süslü saati koynundan çıkmış, celladın eline düşmüştü. Cellatlar başlı başına bir servet olan bu saat için bir mezat yaptılar. Saati Cellat mezadından Tırnakçı Hasan Paşa satın almıştı. Kısa süre sonra Tırnakçı Paşa'da idam olundu, saat yine cellat mezadına düştü. Bu sefer de bu harikulade güzel saati pek ucuz bir bedel karşılığında Kasım Paşa satın aldı. Bir iki ay geçmedi, Kasım Paşada cellada verildi, saat onunda koynundan çıktı ve üçüncü defa cellat mezadına düştü. Bu sefer de Gazanfer Ağa'nın uğursuz saatini Sadrazam Derviş Paşa satın aldı ve "Civan Bey" lakaplı kardeşine hediye etti. Civan Bey'in asıl adı bilinmemektedir; çünkü pek genç yaşında, yani tüysüz bir delikanlı iken sadrazamın himayesiyle Eğriboz Sancak Beyliği'ne tayin edilmiş ve "Civan Bey" dene dene adı unutulmuştur.

Müverrih Peçevi İbrahim Efendi ile bu Civan Bey Eğriboz'daki Bey konağının deniz üstüne kurulmuş salaş taraçasında sohbet ediyorlarmış. Söz saatten açılmış. İbrahim Efendi de saat meraklısı imiş. Civan Bey koynundan çok süslü bir saat çıkararak müverrihe göstermiş. İbrahim Efendi: "Ömrümde bu kadar güzel saat görmedim!" deyince Civan Bey de saatin hikâyesini anlatmış. Peçevi elindeki saati hemen bırakarak "Bu nasıl hediye! Böyle uğursuz saati insan düşmanına vermez!" demiş. Bu söz Civan Bey'i etkilemiş, hemen hançeriyle saatin elmaslarını çıkarmış ve bir çekiç ile de çarklarını kırarak denize atmış...

Denizin dibinde saatin parıltısı bile görülüyormuş. Civan Bey'le İbrahim Efendi taraçada otururlarken bir atlı gelmiş, Civan bey'e vazifesinden azledildiğini tebliğ etmiş. Civan bey şaşırmış: "Azlimizi gerektiren bir şeyimiz yok idi!" demiş. Gelen adam: "Bey'im! Sadrazam Derviş Paşa idam olundu. Sizin de idamınız için ferman çıkarıp Bostancıbaşılara gönderildi, ama sonra şefaatçileriniz himmet ettiler. İkinci bir ferman ile ben gönderildim ve idamınızla görevlendirilenlere ancak yarım saat önce yetişebildim!" cevabını vermiş.

¹²⁹ Reşad Ekrem Koçu, "Cellatlar ve İdam Cezaları", *Tarihimiz Garip Vakalar*, 1951, s. 23-30.

Bu olayı aktaranlar der ki, ikinci fermanı getiren adam, idam fermanını getirenlere Civan Bey meşhur saati çekiç ile kırdığı anda yetişmişti.

1. 4. 2. Masa Saati

Cep saatlerinin yanında zamanla masa saatleri de kullanılmaya başlanmıştır. Bu masa saatleri Avrupa’da üretildiği için Osmanlı devletine hediye olarak gönderilmiştir. Sultan Süleyman 1541 yılında Macaristan’ı fethettikten sonra Kral Ferdinand zor durumdaydı ve barış antlaşması yapılması için sultanı memnun etmesi gerekiyordu. Bu amaçla 1541 yılında gönderilen elçilik heyeti ile altın ve mücevher bezeli bir saat gönderilmiştir. Masa saati dişli çark ve ağırlıklardan oluşan karmaşık bir düzenek sayesinde Güneş, Ay ve tüm gezegenlerin hareketlerini göstermektedir¹³⁰.

Saatler çeşitli vesileler ile padişahlara hediye olarak sunulmuştur. Bunlardan bir tanesi de cülus törenleridir. Örneğin, Sultan III. Mehmet’e Kraliçe Elizabeth tahta çıktıktan sonra saat hizmeti gören ve birçok hava çalan bir org hediye etmiştir. Bu muazzam hediyeyi kraliçe Elizabeth, Thomas Dallam adında bir ustaya yaptırmıştır. 31 Ocak 1599 tarihli yazdığı mektubunda kraliçe şöyle diyor: “İşte size, *Büyük Türk’e giden, kuşku yok ki üzerinde çok konuşulacak, başka uluslar, özellikle Almanlar arasında ileri geri konuşmalara yol açacak, onları son derece utandıracak büyük ve sıra dışı bir armağan*¹³¹.” Bu armağan ile Kraliçe Elizabeth aynı zamanda Osmanlı padişahından İngiliz ticareti için daha fazla ayrıcalık elde etmek ve İspanya’ya karşı Osmanlı donanmasının yardımını sağlamak amacıyla göndermiştir. Dallam bu saati kurması için İstanbul’a gönderilmiş ve 5 ay deniz yolcuğundan sonra saraya ulaşmıştır. Saati padişaha teslim eden Dallam’a kapağası aracılığıyla 45.5 altı sikke verilmiştir¹³². Bu saat günümüze kadar ulaşmamış ve Sultan I. Ahmet zamanında parçalanmıştır. Sebebini ise padişah şöyle söylemiştir: “*Yeri puthaneler olan bu timsallerin ve suretlerin bunun gibi ibadet yerinde ve hilafet konağında bulunması caiz olmaz ve bu münker gitmeyince benim kademim bundan mütecâviz olmaz*” diyerek saati darmadağın etmiş, yakılacak parçaları yaktırmıştır¹³³.

¹³⁰ O. Kurz, *a.g.e.*, s. 28.

¹³¹ S. Mayes, *a.g.e.*, s. 25.

¹³² Padişahın verdiği altın kesesi şu şekilde anlatılmaktadır: Dallam, “Orada, saat vuruncaya kadar ayakta durarak böyle şeyler çaldım”. Diyor: Sonra başımı olabildiğince yere eğerek sırtımı dönüp uzaklaştım. Cübbemi yerden alırken kapağası yanıma geldi ve durmamı, cübbemin de yerde kalmasını söyledi; bir süre durdum, kapağası gidip orgun klavyesini kapamamı söyledi; onun üzerine tekrar Grand Signior’un yanına gittim, eğilip selam vererek yeniden cübbemin yanına döndüm. Arkadaşlarım beni görünce neşelendiler ve güldüler. Sonra, Grand Signior’un elini arkasına götürerek altın dolu bir kese çıkardığını gördüm. Kapağası keseyi alarak bana ‘chiker’ denen 45,5 altın sikke getirdi; sonra beni gene geldiğim yere götürdüler; büyük başarımdan dolayı büyük sevinç duyuyordum.” Bkz: S. Mayes, *a.g.e.*, s. 222.

¹³³ S. Mayes, *a.g.e.*, s. 279.

Günümüzde Dolmabahçe Sarayı'nın elçiler salonunda sergilenen saat, Abdülaziz'in saltanatı döneminde sadrazamlık yapan Yusuf Kâmil Paşa tarafından Çırağan Sarayı'nın inşasının bitişi ve padişahın burada yaşamaya başlaması üzerine hediye edilmiştir¹³⁴. Dönemin sadrazamı Yusuf Kâmil Paşa'nın amacı sadece saat hediye etmek değil, sarayın bitişini tebrik amacıyla kaleme aldığı dörtlüğü sunmaktır. Yazmış olduğu bu dörtlüğü bir kâğıt üzerine yazarak değil süslü ve görkemli bir saatin dört cephesine nakşettirerek takdim etmiştir.

Son olarak Osmanlı padişahları kendi saltanatının teklifi ve biricikliği göstermek için altın ve mücevheri kullanmışlardır. Üç kıtaya hükmeden padişahı değerli taşlarla bezenmiş bir tahta otururken üzerinde seraserden samur kürklü bir kaftan, kavuğunda zümrütlü, yakutlu bir sorguç, kuşağında yakut kabzalı bir hançer ile padişahı betimleyip gücünü ve ihtişamını hayal edebiliriz.

---

¹³⁴ T. Cengiz Göncü, "Belgelerle Milli Saraylar", *Milli Saraylar, Kültür-Sanat-Tarih Dergisi*, sayı 7, İstanbul,2011, s. 169.

İKİNCİ BÖLÜM

YÜKSEK DERECELİ DEVLET ADAMALARI NAZARINDA ALTIN VE MÜCEVHERÂT

Zenginlik yolu devlet kapısında görev almakla başlar. Yüksek dereceli devlet ümerasının eline geçen servet hayli çoktur. Paşalar ve beyler kazandıkları paranın önemli bir kısmını altın, mücevher ve mücevherle murassa eşyalara ve yine değerli kumaşlara yatırmışlardır.

2.1. Mücevherât ve Takılar

Takı ve mücevherât, padişahın ihtişamını tamamlayan vazgeçilmez unsur olduğunu bir önceki bölümde bahsettik. Devlet adamları da giyimlerinde mücevherleri kullanmışlardır. Devlet adamları bir ülkeye elçi olarak gönderildiklerinde devletin gücünü ve ihtişamını temsil ettikleri için değerli mücevherler ve eşyalar kullanmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde çeşitli görevlere gelen paşalar ve devlet adamlarının mal varlığı ile ilgili bilgileri yayınlanmış olan muhallefatlardan ve müsaderelerden öğrenmekteyiz. Yapılan müsadereler ve muhallefatlar göstermektedir ki devlet adamları da mücevherâta ve takıya önem vermiştir. Görev yaptıkları devlet kapısında muazzam servet biriktirmişlerdir.

2. 1. 1. Altın, Elmas, Yakut, Zümrüt, İnci

Mücevheri sadece padişahlar değil, padişahтан sonra en yetkili devlet adamları da kullanmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Damadı ve vezîriazamı Rüstem Paşa¹³⁵ (1555-1561) öldüğü zaman muazzam bir servet bırakmıştır. Rüstem Paşa'nın muhallefatında 30 tane değerli mücevher tespit edilmiştir¹³⁶. Bu mücevherlerin neler olduğu bilinmese de o dönemde değeri oldukça yüksektir. Paşa'nın muhallefatındaki diğer eşyalar farklı bölümlerde bahsedilecektir.

27 Aralık 1533 Osmanlı Devleti'nin Kaptan-ı Deryası Barbaros Hayreddin Paşa¹³⁷, Kanuni Sultan Süleyman'ın emri ile payitahta gelmiştir. İstanbul limanından payitahta muazzam bir alay ile geçmiştir. Paşa Sultan Süleyman'a 200 tane esir ve çok sayıda altın ve gümüş para, başları ve boyunları mücevherlere boğulmuş 200 çocuk esir hediye etmiştir¹³⁸. Bu

¹³⁵ Erhan Afyoncu, "Rüstem Paşa", *TDV*, c. 35, İstanbul, 2006, s. 288.

¹³⁶ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, 1968, c.1, s. 18.

¹³⁷ Şerafettin Turan, "Barbaros Hayreddin Paşa", *TDV*, c. 5, İstanbul, 1992, s. 65-67.

¹³⁸ Y. Öztuna, *a.g.e.*, c. 3, s. 454.

hediyeler göstermektedir ki paşanın ekonomik gücü hayli yüksektir. Barbaros Hayreddin Paşa'nın takdim ettiği diğer hediyeler ile ilgili bilgi sonraki bölümlerde verilecektir.

16. yüzyılın ortalarında Mühimme defterinde geçen bir hüküm değerli bir taşla ilgilidir. 1564-1565 yılında Burdur kadısı, Şeyh Mehmet Buharî'de bir mücevher bulunduğunu duyduğu vakit onu elde etmek için birtakım entrikalara başvurmuştur. Şeyh Mehmet Buharî isminden de anlaşılacağı üzere Buhara'lıdır. Kadı bu mücevheri almak için Musa Kasabası'nda yaşayan Paşa Bey, Hoca Lütfi, Şah Ali Kassab ve Mahmut Kethüda ile iş birliği yaparak Şeyh Mehmet'i Gülşebe Hatun adlı bir kadın ile evlendirmişlerdir. Şeyh Mehmet hemen evlenmeyi kabul ettiğine göre Gülşebe Hatun güzel bir kadın olmalıdır. Kadı muhtemelen Gülşebe'ye para vadetmiş olmalıdır. Namuslu bir kadının böyle muvazaalı bir evliliği kabul etmeyeceği göz önüne alınırsa Gülşebe en azından hafif-meşrep bir kadın olmalıdır. Gülşebe'nin görevi Şeyh Mehmet'de bulunan kıymetli taşı çalmaktır. Şeyh mücevheri sırtından pek çıkarmadığı anlaşılan zıbının iç kısmında saklamaktadır. Bir sabah namazı vakti abdest almak için üzerindeki zıbını çıkarıp bir kenara koyunca mücevherin zıbın içerisinde sakladığını bilen Gülşebe mücevheri alıp hemen başına sokmuş ve derhal kadıya götürmüştür. Gülşebe hatun Kadı'ya "taşı aldım, görün de yine verin" demiştir. Burdur kadısı taşı alarak kadını evine göndermiştir. Kadın eve geldiği zaman kocası mücevherinin gittiğini anlamış ve kadını dövmeye çalışmıştır. Gülşebe'nin ifadesine göre Taşın büyüklüğü (nisf-i cevz-i Rûmî) Anadolu cevzinin yarısı kadardır. Burdur kadısı mücevheri Gülşebe hatunu kullanarak hile ile ele geçirmiştir. Belki Şeyh Mehmet mücevherin peşini bırakmamış ve hadise hükümetçe öğrenilmiştir. Kadı ile işbirliği yaptıkları suç ortakları olan diğer kişiler İstanbul'a gönderilmiş¹³⁹. Taşın ve hadisede rol alanların akıbeti konusunda Mühimme defterinde bir kayıt yoktur. Ama kadı'nın kadılık görevinden azl edildiği ve en azından sürgüne gönderildiği muhakkaktır. Şeyh Mehmet muhtemelen bu taşı çalmış ve izini kaybettirmek için Buhara'dan Burdur gibi ücra bir kasabaya gelmiştir. Taş büyük ihtimal Hazine-i âmireye alınmıştır. Anadolu cevzinin yarısı kadar büyüklükteki bir elmas henüz yontulmamış ham bir taş olmalıdır. Burdur kadısının kadılığını riske atarak böyle bir kumpasa girmesi taşın çok değerli olduğunu gösterir.

Osmanlı Devlet adamlarından Koca Sinan Paşa¹⁴⁰ (1520- 1596) da muazzam bir servet bırakmıştır. Servetinin büyük bir kısmını değerli taşlar oluşturmaktadır. 600.000 altın,

¹³⁹ 6 Numaralı Mühimme Defteri (972/ 1564-1565) < Özet-Transkripsiyon ve İndeks > I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 28.

¹⁴⁰ Koca Sinan Paşa ile ilgili Bkz: Ahmet Önal, *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.

2.900.000 gümüş akça, 29 çekmece dolusu elmas, zümrüd, yâkut, firûze, 20 çekmece zeberced, 62 çekmece inci ve 20 miskal altın tozu bulunmaktadır¹⁴¹. Ve yine paşanın muhallefâtından 30 tane iri elmas çıkmıştır¹⁴². Koca Sinan Paşa zeki biridir. Sözlerine itibar edilen bir paşadır. Bu muazzam serveti devlet kapısında görev aldığı süre boyunca elde etmiştir.

Sultan I. Ahmet'in (1590-1617) sadrazamlarından Nasuh Paşa'nın 1614 yılında vefatından sonra malları müsadere edilmiştir. Paşa kibirli olması ve rüşvet alması sonucu I. Ahmet tarafından boğdurulmuştur. İlk Vak'anüvis Naîma Mustafa Efendi, Nasuh Paşa'nın ölümünün âleme yeniden hayat verdiğini belirtmiştir¹⁴³. Müsadere sonucunda Nasuh Paşa'ya ait incilerle dolu sandukçeler¹⁴⁴ ele geçirilmiştir. Bu servetinin milyonlarca duka altın değerinde olduğu belirtilmektedir.

Sultan I. İbrahim¹⁴⁵ dönemi (1640-1648) Osmanlı Devleti'nde kadınlar saltanatının devam ettiği bir dönemdir. I. İbrahim'in validesi Kösem Sultan'ın, ağalar üzerinde etkinliği artarak devam etmektedir. Bu dönemde Sultan İbrahim'in etrafında gücüne güç katan on dualar ile iyileştiren Cinci Hoca önemli bir servet biriktirmiştir. Cinci Hoca validesi Kösem Sultan tarafından İbrahim'i tedavi ettirmek için getirilmiştir¹⁴⁶. Tedavinin mucizevî şekilde başarılı olması Cinci Hoca'nın sarayda nüfuzunu arttırmıştır. Evliya Çelebi Cinci hocanın haksız yere bulunduğu mevkie geldiğinden bahsetmektedir. Evliya Çelebi Cinci Hoca'yı "davet (dua) ilminden asla bir harf bilmez" biri olarak tanımlamıştır¹⁴⁷. Cinci Hoca padişahın yanından bir an olsun ayrılmayarak, sürekli onu pohpohlayarak yakınlığını kazanmıştır. Padişahın yanında kaldığı sürece kendisinin her istediği padişahın hizmetlileri tarafından yerine getirilmiştir. Hiç ilmi bilgisi olmamasına rağmen önce müderris sonra da hoca olmuştur. Sultan İbrahim'in gücünü kullanmıştır. Devlet işlerine müdahale ederek söylediklerini yaptırmış, rüşvetle yetkisiz kişileri kadı, müderris tayin ettirmiştir. Veziriazam ve şeyhülislâm ve diğer ileri gelen devlet erkânı hocayı gücendirmemek için seslerini çıkarmamıştır. Padişah da kendisine güzel bir konak tahsis etmiştir. Sarayda kurduğu bu düzen ile zengin bir hazineye sahip olmuştur. Masrafları sürekli hazineye karşılanmaya başlanmış olup bu duruma kimse müdahale edememektedir. Cinci Hoca'nın ne kadar servet biriktirdiğini Sultan İbrahim dışında

¹⁴¹ Y. Öztuna, *Osmanlı Haremde Üç Haseki Sultan*, İstanbul, 2015, s. 65.

¹⁴² Hammer, *a.g.e.*, c. 4, s. 1120-21.

¹⁴³ Naîmâ Mustafa Efendi, *a.g.e.*, c. 2, s. 131.

¹⁴⁴ Sandukçe burada küçük sandık anlamında kullanılmış bir ölçü birimi olabilir. Sandık: Şeker, çini, sabun, inci vb. türünden maddeler için kullanılan bir ağırlık ölçü birimi. Ancak standardı belirlenememiştir. Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e.*, s. 593.

¹⁴⁵ Sultan İbrahim ile ilgili bkz; Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul, 2015, s. 241-254.

¹⁴⁶ Ö. Kumrular, *a.g.e.*, s. 213.

¹⁴⁷ Ö. Kumrular, *a.g.e.*, s. 213.

herkes bilmektedir. İbrahim'den sonra tahta geçen IV. Mehmet'in cülûsu için hazinede yeterli para mevcut olmadığından Cinci Hüseyin Efendi'den 200 kese akçe istenmesine rağmen vermemiştir; ama hocanın gayri meşru yollardan büyük bir servet biriktirdiği bilinmektedir. Cinci Hoca'dan istenilen paranın alınmaması üzerine veziriazam, kayın pederi Kazasker Mehmet Efendi aracılığıyla para istetmiştir. Fakat yine parayı vermeyi kabul etmemiştir. En sonunda çavuşbaşı gönderilmiş; Cinci Hoca dayakla, zorla veziriazamın yanına götürülmüştür; o da kendisinden para istemiş, yokluğundan bahsetmiştir; hapsedilmiş evine maliyeden bir heyet gönderilmiş, 200 kese akçe ile bohça bohça hediyeler ve altınla dolu 2 sandık, 50'den fazla samur kürk müsadere edilmiştir. Altınları, hediye gelen eşyaları ve evinde çeşitli yerlere sakladığı akçeleri devlet hazinesine geçmiştir¹⁴⁸. Ele geçen paralar halk arasında "Cinci parası" olarak ün kazanmıştır. Ancak sonra bu paralar eritilerek yok edilmiştir. Cinci Hoca boğularak öldürülmüştür.

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Bektaşî dedesi ile yaptığı sohbet sonunda dervişin kendisine 87 sikke, 7 taş yakut, zümrüt, elmas, lâl, seylân, piruze ve zeberced verip kendisine bir ömür yeteceğini söylediğinden bahsetmektedir. Bu taşların değerini Bektaşî dervişinin şu sözlerinden anlayabiliriz "Ey ömrüm Evliya, bu altınların her birinin birer sene harc eylesen berekât-ı Halîl ile sana kifâyet edüp ömrün oldukça harc eyle" demiştir¹⁴⁹. Bu taşların ömrü boyunca yeteceğinden bahsetmektedir.

Van Valisi ve Evliya Çelebi'nin dayısı olan Melek Ahmet Paşa Bitlis ve etrafının hâkimi Abdal Han üzerine 5 Temmuz 1655 yılında sefere çıkmıştır. Sefer sonunda Bitlis Hanı Abdal Han tüm mal varlığını bırakarak kaçmıştır. Bitlis Hanı ile ilgili bilgi veren Evliya Çelebi hanın muazzam bir servet bıraktığından bahsetmektedir. Bitlis hanına ait kıymetli mücevherler ve sandıklar dolusu eşyalar kalmıştır. Açılan sandıkların içinden tam 700 adet parlak bedahşan la'li, 300 adet kırmızı yakut, sarı yakut ve mavi yakut, tam 3.000 adet Nişabur firuzesi çıkmıştır. Ayrı bir sarı kutu içinde 70 adet mühürsüz elmaslar her biri şeb-çerağ gibi Rum haracı değer serendil elmasları bulunmuştur¹⁵⁰. Bu değerli mücevherlerin hepsi Bitlis Hanı'na ait olup zenginliğinin göstergesidir.

Şam Valisi Emir'ül Hac Süleyman Paşa'nın muhallefatı içerisindeki servetinin büyük bir bölümünü ise çeşitli altınlar oluşturmaktadır. Görev yaptığı sürede ticaretle uğraşmış olup bu ticaret sayesinde Osmanlı Devleti'nin her bölgesine ait altını toplamıştır. Süleyman Paşa

¹⁴⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *a.g.e.*, c. III, s. 1176.

¹⁴⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Robert Dankoff-Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, İstanbul, 1999, c. III, s. 281.

¹⁵⁰ E. Çelebi, Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Robert Dankoff-Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, İstanbul, 2001, c. IV, s. 157.

sahibi olduğu altınları konağında farklı yerlerde saklamıştır. Muhallefatındaki altınların miktarları şöyledir; Cedîd âsîtâne altını 25.962 adet, zincirli altın 38.173 adet, tuğralı altın 13.106 adet, frengi altın 5.871 adet, İstanbulî altın 19 adet, ters altın 9 adet, mahallî altın 29 adettir. Bu altınların muhallefat içindeki toplam değeri 255.972 kuruştur¹⁵¹.

2. 1. 2. Yüzük

Arapça karşılığı hâtem olan yüzüğün yaygın bir kullanım şekli de zihgirlerdir. Altın, elmas, yakut, zümrüt gibi madenlerden yapılan yüzük padişahlardan sonra devlet adamları da süs ve güç göstergesi olarak kullanmışlardır.

Değerli taşlar ile oluşturulmuş yüzükler, devlet adamları tarafından da kullanılmıştır. Altın yüzük veya yüzüğün üzerindeki kıymetli taş, kişinin ekonomik durumunun ve sosyal statüsünün bir göstergesi olmuştur.

Padişahların taltif etmek istediği devlet adamlarına verdiği hediyeler arasında yüzükler de yer almaktadır. Örneğin, Barbaros Hayreddin Paşa'ya, Sultan Süleyman han tarafından bir adet pusulalı elmas bir yüzük hediye edilerek paşayı Kaptan-ı Derya ilan etmiştir¹⁵².

Devlet adamlarının muhallefatları içinde yüzükler önemli bir yere sahiptir. Bunları ne için aldığını bilemiyoruz. Ancak devlet kapısında yer aldığı için belki hediye edilmiş olabilir belki de hediye etmek için saklanmış olabilir. Örneğin, Köprülü Mehmet Paşa'nın yeğeni Amca-zâde Hüseyin Paşa'nın¹⁵³ (1644-1702) muhallefatında çeşitli yüzükler bulunmuştur. Amca-zâde Hüseyin Paşa'ya ait 3 elmas yüzük, 1 sarı yakut yüzük, 1 kırmızı yakut yüzük, 1 sade yüzük ve 1 büyük incili yüzük bulunmaktadır¹⁵⁴. Bu yüzüklerden sadece bir tanesinin değerinin 8.000 akçe değerinde olduğu bilinmektedir. Paşanın maddi durumunun oldukça iyi olduğu mal varlığında çıkan yüzüklerden anlaşılmaktadır.

Şam valisi ve Emirü'l hac Süleyman Paşa'nın da mücevherâtı arasında kırmızı yakut yüzük, gül yakut yüzük, tahtta lâ'l yüzük, zümrüt yüzük, buzlu elmas yüzük, firuze taşlı yüzük ve sarı yakut yüzük çıkmıştır¹⁵⁵. Bu yüzükler muhtemelen hanımına ve cariyelerine aittir. Mal varlığının geneli incelendiğinde yüzükler önemli bir yere sahiptir.

¹⁵¹ Tahir Sevinç, "Şam Valisi Emirü'l-Hac Süleyman Paşa'nın Muhallefatı (1743-1744), *Belleten*, Cilt LXXVII, sayı 279, 2013, s. 480-482.

¹⁵² E. Düzdağ, *a.g.e*, c. 1, s. 168-69.

¹⁵³ Amcazade Hüseyin Paşa'nın hayatı ile ilgili Bkz: Selim Hilmi Özkan, *Köprülü Amcazade Hüseyin Paşa (1644-1702)*, Samsun.

¹⁵⁴ Murat Yıldız, "Bir Osmanlı Veziriazamının Mal Varlığı: Amcazâde Hüseyin Paşa'nın Muhallefatı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı 26, İstanbul 2012, s. 102.

¹⁵⁵ T. Sevinç, *a.g.m*, s.480-482.

1739'lu yıllarda Osmanlı Devleti'nin Trabzon Valisi Üçünzâde Ömer Paşa'nın da muhalefatında 63 miskal¹⁵⁶ 1 adet yakut yüzük bulunmaktadır. Bir valinin harcamaları arasında mücevherâta yer vermiş olması maddi durumu hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar.

2. 1. 3. Sorguç

Sorguç padişahın kendine bağlı başarılı bir vezirini ya da komutanını taltif etmek için verdiği değerli hediyelerden biridir. Devlet adamlarına sorguç verilmesi üst düzey bir iltifat olduğu için çok özel durumlarda verilmiştir. Sorguç, gücü dolaysız olarak belirten bir ihtişam göstergesi, takan kişinin konumunu belirleyen bir baş takısıdır.

1640 yılına ait narh defterinde çeşitli grupların takmış olduğu sorguç fiyatları ve adı şu şekildedir: Beylerbeyi ve gazilerin takmış oldukları üç laleli sırmalı telsiz sorguç 320 akçe, bir laleli telsiz sorguç 80 akçe, alay çavuşlarına mahsus otuz taneli haydâri 320 akçe, çelengi 40 akçe, boyama beş taşlı karkara sorguç 150 akçe, erbab-ı timara mahsus üçü bir yerde turna telli sorguç 25 akçe, Rumeli harcı üçerli deve kuşu sorguç 5 akçe olarak tespit edilmiştir¹⁵⁷.

Sorguç, özellikle sefere giderken padişah ve devlet adamları tarafından kullanıldığı gibi askeri teşkilat içinde de muhızır, peyk, şatır ve solaklarla alaylara katılan müteferrikalar, kumandan mevkiinde olanlar, mehter takımı mensupları tüylü sorguç kullanmışlardır.

Sorguç diğer takılarda olduğu gibi devlet adamlarını taltif etmek amacıyla kullanılmıştır. Orduyla sefere çıkan komutanlar, seferden başarıyla dönen devlet adamlarına sorguç hediye edilmiştir. Örneğin; Yavuz Sultan Selim 1519 yılında Barbaros Hayreddin Paşa'ya Cezayir'deki başarılarından dolayı hazineden çıkma cevahir taş oturtma 2 sorguç ve som sırma ayetler yazılı yeşil bir sancak hediye etmiştir¹⁵⁸. Yine Yavuz Sultan Selim, Barbaros Hayreddin Paşa'nın yanında görevli gelen Aydın Kaptana da cevahir bir sorguç hediye etmiştir.

III. Murat sadrazamlarından Damat İbrahim Paşa'yı 1599 yılında Macaristan seferi ile görevlendirmiş ve kendisine 1 adet sorguç hediye etmiştir¹⁵⁹. Bu hediye ile paşanın asker arasındaki saygınlığı, gücü artmıştır.

Osmanlı devletinde Sadrazam serdâr-ı ekrem olarak tayin edildiğinde padişah, sancağı Bâbüssaâde önünde merasimle kendisine teslim ederdi. XVIII. yüzyıl ve sonrasında sancak teslim edildikten sonra üzerine iki sorguç konulmuş selimî başlıkla samur kürklü has hil'at

¹⁵⁶ Miskâl: Bir cismin vezni, tartısı. Bir buçuk dirhem veya 24 kırat ağırlığında eski bir ağırlık ölçüsü. Daha çok altın, gümüş ve mücevherat gibi kıymetli madenlerin tartılmasında kullanırdı. Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e.*, s. 479.

¹⁵⁷ B.Yaman, *Saray Sanatkârları-18.yüzyılda Ehl-i Hıref*, İstanbul, 2008, s. 65.

¹⁵⁸ *Barbaros Hayreddin Paşanın Hatırları*, c. 2, 52-53.

¹⁵⁹ Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, haz: Mehmet İpşirli, Ankara, 1999, c. 2, s. 807.

verilirdi. Sefer dönüşü sancak tesliminde sadece hil'at giydirilir, sorguç verilmezdi. Mesela Sultan IV. Mehmet, Köprülü Mehmet Paşa'yı Erdel seferine gidecek olan askerin başına serdar tayin edip, başına iki kıt'a murassa ve mücevher sorguç takmıştır¹⁶⁰. Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa sözü dinlenir, güçlü bir sadrazamdır. Etrafındaki kişiler arasında iktidarını kuvvetlendirmiş, gece gündüz memleketin asayişini sağlamak için uğraşmış ve çok sert önlemler almıştır. Köprülü Mehmet Paşa 5 yıllık sadarettten sonra Osmanlı Devleti'nin devlet düzenini ve otoritesini yeniden kurmuştur. Ahmet Cevdet Paşa Köprülü Mehmet Paşa'nın başarısını şu cümle ile aktarır; "Hasta devlet yeniden sıhatine kavuştu"¹⁶¹.

IV. Mehmet 1684 yılının 15 Temmuz'unda başlayıp 3 Kasım'a kadar süren Budin (Budapeşte) kuşatmasında yararlığı ile öne çıkan Damat Şeytan İbrahim Paşa'yı mücevher bir sorguç ile taltif etmiştir¹⁶². Budin Kalesi kuşatmasında cesaretiyle ve başarısıyla ün kazananlardan biri de Siyavuş Paşa'dır. Buradaki başarısından dolayı önce Bosna Beylerbeyliği'ne sonra Halep Valiliği'ne getirilmiştir. (13 Aralık 1686) Siyavuş Paşa aynı zamanda Köprülü Mehmet Paşa'nın kızı Ayşe Hatun ile evlenerek Köprülü Mehmet Paşa'nın gücünü kullanmıştır. Siyavuş Paşa¹⁶³ 1687 yılı Zi'l Kade'nin 27. günü veziriazam ilan edilmiş ve asker ile birlikte Belgrad'dan Niş'e gelmiştir. Buraya gelince sancak-ı şerif ve mührü teslim aldıktan sonra çeşitli hediyelerin yanında iki kıta mücevherli sorguç hediye edilmiştir¹⁶⁴.

Melek Ahmet Paşa ise 1658 yılında Özi kalesinin fethinden sonra hem haberi ulaştıran Evliya Çelebi'ye hem de diğer bütün beylere çelenk¹⁶⁵ hediye etmiştir. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Melek Ahmet Paşa sefasından Özi Beyi'ne, 7 adet alaybeylerine, bütün Özi ağalarına, Yusuf Kethüda'ya, 27 adet bayrak sahibi bölükbaşlarımıza ve Akkirman askeri serdarına 100 adet çelenk armağan ettiğinden bahsetmektedir¹⁶⁶. Paşa yararlılık gösteren herkesi ödüllendirmiştir.

I. Mahmut da 1732 yılında İran'a karşı yaptığı başarılı antlaşmanın (Ahmet Paşa Antlaşması) sonucu Ahmet Paşa'ya mücevher bir sorguç vermiştir¹⁶⁷.

¹⁶⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *a.g.e.*, c. IV, s. 1779.

¹⁶¹ A. Cevdet Paşa, *a.g.e.*, c.1, s.79.

¹⁶² Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât (Tahlil ve Metin1066-1116/1656-1704)*, Ankara, 1995, s. 188.

¹⁶³ Siyavuş Paşa ile ilgili Bkz: Fikret Sarıcaoğlu, "Siyavuş Paşa", *TDV*, c.37, İstanbul, 2006, s. 313-315.

¹⁶⁴ D. S. Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s. 242- 243.

¹⁶⁵ Çelenk: Osmanlı İmparatorluğunda nişan ve madalyanın bulunmadığı devirlerde savaşlarda yararlılık gösteren gazilere eskiden nişan karşılığı verilen gümüş, altın ve mücevherli sorguç. Gümüş, altın ve mücevherli olmak üzere üç çeşidi vardı. Başlığın üzerine sorguç gibi asılırdı. Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e.*, s. 165.

¹⁶⁶ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Robert Dankoff-Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, İstanbul, 2001, c. 5, s.103.

¹⁶⁷ Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi, *Subhi Tarihi*, haz: Mesut Aydınar, İstanbul, 2007, s.211.

Düğün, bayram ve cülus tebriki gibi vesilelerle alınıp verilen hediyeler arasında sorguç da vardır. Mesela, Acem¹⁶⁸ Şahı I. Hüseyin, II. Mustafa'nın (6 Şubat 1695-22 Ağustos 1703) cülusunu tebrik etmek maksadıyla Osmanlı Devleti'ne Ebü'l Masum isimli bir elçi göndermiştir. Elçi Acem Şahı adına birçok hediye sunmuştur. Bu hediyelere karşılık olarak elçiye elmas ile murassa sorguç ve bunun yanında birçok önemli hediye gönderilmiştir¹⁶⁹. Bu hediyeler yeri geldiği zaman anlatılacaktır.

Devlet adamlarının muhallefat kayıtları sorguç kullandıklarına dair bilgi vermektedir. Amca-zâde Hüseyin Paşa'nın muhallefat kayıtlarında belki hediye belki kendisinin aldığı ama muhtemelen resmî törenlerde kullanmak üzere sahip olduğu 57 küçük elmasla murassa 1 adet sorguç, 3 küçük ve hurda elmasla süslenmiş zenne sorguç bulunmaktadır¹⁷⁰. Padişahların yanında sadrazamlar ve devlet görevlileri de törenlere katıldığı zaman giyim ve kuşamlarına dikkat etmek zorundaydılar. Çünkü devleti temsil etmektedirler.

Sonuç olarak sorguç devlet adamları tarafından kullanılmış ancak burada amaç devletin gücünü göstermektir. Örneklerde sorguç ile ilgili verilen bilgiler hepsinin maddi değerinin ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir.

2. 1. 4. Bilezik, Künye, İstefan, Gerdanlık

Daha çok kadın takısı olan bilezik, künye, İstefan¹⁷¹ ve gerdanlık devlet adamlarının mal varlıkları arasında kayıtlarda yer almaktadır. Bu takılar devlet adamları tarafından hediye edilmek amacıyla alınmış olması ihtimaldir. Mesela malları müsadere edilen Koca Sinan Paşa'ya ait kıymetli taşlarla süslü 16 bilezik ve 2 elmas gerdanlık mevcuttur¹⁷². Paşanın takıları ne amaçla kullandığını bilemiyoruz. Ancak kaynaklarda ulaştığımız şu bilgi kullanım amacına ışık tutmaktadır. Koca Sinan Paşa 1582'de görevinden alınmış ve Malkara'ya sürgün edilmiştir. Bu sürgün sırasında kendisini destekleyen harem halkına sunduğu hediyeler sayesinde III. Murat'ın güvenini kazanmıştır. Harem, padişahın hususî dairesi olduğu düşünüldüğünde Sinan Paşa harem halkına verdiği hediyeler sayesinde görevini yeniden almıştır. Yani Sinan Paşa ait olan bu bilezikler hediye etmek ve yeri korumak amacıyla kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde sadrazamlık yaptığı süre boyunca muazzam bir servet biriktiren Amca-zâde Hüseyin Paşa'nın müsaderesinde de elmasla süslenmiş 2 tane bilezik, 2 tane

¹⁶⁸ Arapların Arap olmayanlara verdikleri ve özellikle İranlılar'a verdikleri isimdir. Sonraları Acem kelimesi İran'ın bütünü için kullanıldığı gibi. Farsça'da ve Türkçe'de "İranlı" "İranlılar" manasında kullanılmıştır. Bkz: Adnan Karaismailoğlu, "Acem", *TDV*, c. 1, İstanbul 2006, 321.

¹⁶⁹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s. 605-606.

¹⁷⁰ Yıldız, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁷¹ İstefan: Taç, çelenk. Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e.*, s. 35.

¹⁷² Hammer, *a.g.e.*, c. 4, s. 1120-21.

elmaslı künye,1 adet incili askılı zümrüt künye ve 3 adet içinde üç hurda elmas bulunan zümrüt künye mevcuttur. Paşaya ait olan mücevherâtlar yükte hafif kıymette pahalıdır. Bildiğimiz üzere Amca-zâde Hüseyin Paşa zeki, ileri görüşlü bir devlet adamıdır. Bunu şuradan anlayabiliriz, IV. Mehmet Lehistan'a sefer için giderken vezir-i âzamının köyünden geçmiş ve paşanın çiftliğinde misafir olmuştur. Amca-zâde Hüseyin Paşa, padişaha eğriyenmiş yorga at ve Haseki Sultan'a birkaç bohça kumaş takdim etmiştir¹⁷³. Bu kumaşlar muhtemelen kıymetli kumaşlardır. Harem'in ilgisini çekeceğini düşünmüş olabilir.

Evliya Çelebinin Seyahatnamesinde Bitlis hanı ile ilgili birçok bilgiye yer verilmektedir. Bitlis hanın ele geçirilen mal varlığından yeri geldikçe bahsetmekteyiz. Bitlis hanı Abdal Han muazzam bir servet bırakmış olup servetinde nadide parçalar bulunmaktadır. Hanın 1655 yılında ele geçirilen eşyaları arasında birçok altın ve gümüş bilezik, halhal, gerdanlık ve istefanlar çıkmıştır¹⁷⁴. Bu muazzam mücevherleri han muhtemelen kendi kullanmamıştır ama kudretini görmeye ve anlamaya yetmektedir.

Şam valisi ve Emirü'l Hacı Süleyman Paşa mücevherâtları arasında incili altın bilezik ve sade bir bilezik bulunmaktadır¹⁷⁵. Bunlar muhtemelen eşine veya cariyelerine aittir.

Osmanlı sarayına 12 yaşında gelerek eğitimine başlayan Üçünoğlu Ömer Paşa vezirliğe kadar yükselmiş ve I. Mahmut zamanında Dersim isyanını bastırarak padişahın gözüne girmeyi başarmıştır. Üçüncüzâde Ömer Paşa, vali olduktan sonra eyaletin idaresiyle uğraşırken mal mülk edinmeyi, hayır hasenat faaliyetlerinde bulunmayı ihmal etmemiştir. Paşa vali olduktan sonra kendine bir saray yaptırmış, Trabzon sancağında görevliken güç ve servet sahibi olmuştur. Ömer Paşa Van muhafızlığı görevinde iken idam edilmiş, malı mülkü ne varsa devlet tarafından el konulmuştur. Ömer Paşa'ya ait birçok eşya kaydedilmiştir. Muhallefatında mücevherât bilgisine çok fazla rastlanmamıştır. Ancak Ömer Paşa'ya ait 37 miskal 2 çift altın bilezik, 7,5 miskal 1 çift altın bilezik, altın bilezik bulunmaktadır¹⁷⁶.

2.2. Altın ve Gümüş Eşyalar

Altın ve gümüş eşyalar devlet adamları tarafından da kullanılmıştır. Osmanlı'da devlet kapısında görev alan devlet adamları kendi konaklarında ayrı bir kapı halkı ile sarayın bir örneğini oluşturmuşlardır. Sadrazamlar zaman zaman elçileri kendi ikametgâhı olan konaklarında ağırlamışlardır. Devletin temsil ettiği böyle zamanlarda gündelik hayatta

¹⁷³ Nazım Tektaş, *Sadrazamlar*, İstanbul, 2002, s. 325.

¹⁷⁴ E. Çelebi, *a.g.e.*, c. 4, s.157.

¹⁷⁵ T. Sevinç, *a.g.m.*, s. 480-482.

¹⁷⁶ Necmettin Aygün, "XVIII. yy'da Bir Osmanlı Valisi Üçüncüoğlu Ömer Paşa ve Muhallefatı", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, c.7, sayı 26, 2010, s. 25.

kullanılan eşyalar yerine daha gösterişli eşyalar kullanmışlardır. Alt başlıklar altında kullanılan altın ve gümüş eşyalar ile ilgili bilgi verilecektir.

2. 2. 1. Hançer, Kılıç

Altın ve mücevherle murassa kılıçların ve hançerlerin daha çok resmigeçit törenlerinde kullanıldığını biliyoruz. Devlet adamlarının muhallefat ve müsadere kayıtlarında rastlanan mücevherle bezeli hançerler ve kılıçlar göreve geldikleri makamın gücünün göstergesidir. Mesela Kanuni Sultan Süleyman Han'ın Damatı aynı zamanda sadrazamı Rüstem Paşa'nın muhallefatında 860 adet altın kakmalı kılıç kaydedilmiştir¹⁷⁷. Rüstem paşaya ait 860 adet kılıç paşanın gücünü ve emri altındaki kapı halkını göstermektedir.

Osmanlı devletinde saraya damat olan sadrazamlar bulunduğu mevkii ve kudreti korumak için padişaha eşsiz hediyeler sunmuşlardır. Örneğin, III. Murat'ın sadrazamlarından Damat İbrahim Paşa Mısır'dan dönüşünde padişaha güzel işlenmiş murassa üç kılıç, yakut ve elmas kabzalı İran hançeri ve 3 İran bıçağı hediye etmiştir¹⁷⁸. Bu hediyelerin yanında pek çok muazzam eşyalar getirmiştir. Sonraki bölümde bunlardan bahsedilecektir.

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Melek Ahmet Paşaya ve diğer beylere sunulan kılıç ve hançerlerden yer yer bahsetmektedir. Mesela, 1635 yılında Bitlis Hanın misafiri olan Melek Ahmet Paşaya, Bitlis hanı tarafından 40 tane türlü kılıçlar hediye edilmiştir. Melek Ahmet paşanın ise bu hediyelerin altında kalmayarak belinden çıkardığı cevahir bıçağını ve mücevher hançerini hanın kemerine takmıştır¹⁷⁹.

Evliya Çelebi 1637 yılında Melek Ahmet paşa tarafından Tebriz Hanı'na elçi olarak gönderilmiştir. Evliya Çelebi ile Tebriz hanına, cevahirli bir hançer hediye edilmiştir¹⁸⁰. Han Evliya Çelebi'nin sunduğu bu hançere baka baka ve divandakilere baktıra baktıra kuşağına takmıştır.

1655 yılında Bitlis Hanına yapılan seferden ve bunun sonucunda hanın ele geçen mal varlığına değinmiştik. Hanın ele geçen eşyaları arasında farklı ustalar tarafından yapılmış 380 adet mücevher ve sanatlı kılıflı kılıçlar bulunmuştur¹⁸¹. Bunların her biri Şeyhani, Ma'arravî, Sunkurî, Esedî, Cıskâvî, Davudî, Hind demiri, Kum, Isfahan, Şam, Mısır eski İstanbul, Firenk,

¹⁷⁷ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, 1968, c. 1, s. 18.

¹⁷⁸ Hammer, *a.g.e.*, c.4, s. 1077.

¹⁷⁹ E. Çelebi, *a.g.e.*, c.IV, s. 84.

¹⁸⁰ Ve ol ân şâha nâmeler ve hucetler ve hakîrin koyun tahsil etdiği defteri çapar ile şâha gönderüp ancak hân ile şâh akası Tebrîz hânı yanında müsâfir oldular. Hakîr ile Murtezâ Paşa ağası hân kethudâsına mihmân olmak fermân olıcak {hemân hakîr Tebrîz hânına eyitdim}: "Hânım, Melek Ahmed Paşa karındaşınız hâna selâm edüp bu cevâhirli hançer-i zerrîni pişkeş gönderdi." deyü hançer-i murassa'ı hânın destine verince hân dikkat-i tâm ve temâşâ-yı ihtimâm sarf edüp baka baka ve divânda halka bakdıra bakdıra tamâm oldular. Ba'dehû kemerine bend kıldılar. E. Çelebi, *a.g.e.*, c. IV, s. 196.

¹⁸¹ E. Çelebi, *a.g.e.*, c. IV, s. 156.

Alman, Selânik ve Kalara demirlerinden olup mücevherle bezenmiştir. Üç sandık kılıflı ve çıplak altı bin kürt işi hançerler çıkmıştır¹⁸². Bunlar hanın emri altındaki kapı halkının ve kudretinin göstergesidir.

Seydi Ali Paşa 1647 yılında Tortum sancakbeyliği yapmıştır. Görev yaptığı süre boyunca Şuşik ve Gönye kalesini geri almıştır. Trabzon eyaletinin halkı Seydi Ali Paşaya teşekkür etmek için kılıç ve mücevher bir gaddere¹⁸³ armağan etmişlerdir.

1656 yılında Bağdad'a giren Evliya Çelebi Irak valisi Kara Murtaza Paşa'nın huzuruna varıp Melek Ahmet paşanın gönderdiği murassa kılıflı kılıcı, bir cevahirli hançeri hediye etmiştir¹⁸⁴. Kara Murtaza Paşa'nın bu hediye karşısında dünya kadar hoşlanmış ve memnun kalmıştır.

XVII. yüzyıl dönemi sadrazamlarından Nasuh Paşa halefleri gibi muazzam servet bırakmış ve hazinesi padişahın boşalmış hazinesini doldurmuştur. Altın ve gümüş işlemeli, murassa 1018 kılıç bulunmaktadır. 1118 kılıç hem altın hem de gümüş işlemeli ki bunlar maddi değerinin 50.000 altın olduğu tahmin edilmektedir¹⁸⁵. Bu kılıçlar paşanın gücünü ve büyüklüğünü göstermektedir. Birçok defa bahsettiğimiz gibi büyük paşaların emri altında olan kapı halkları da altın ve mücevher bezeli kılıçları kullanmışlardır.

Amcazade Hüseyin paşa'nın 1702 yılında müsadere edilen eşyaları arasında çeşitli tür ve ebatta hançer ve kılıç kaydedilmiştir. Paşanın malları içinde bir adet kabzası elmasla murassa altın hançer, bir adet kabzasıyla burnu elmasla murassa hançer, bir adet balık dişi kabzalı altın kılıç, bir adet demirli zernişân kılıç, sekiz adet sim gaddare, iki adet sim çukadar gaddare bulunmaktadır¹⁸⁶. Bunlar devletin resmigeçit törenlerinde kullanılmıştır.

Osmanlı devletinden Avrupa'ya gönderilen elçiler gittikleri ülkelerde padişahı temsil etmektedirler. Bu sebeple de giyim kuşam ve kullanılan diğer eşyalar devlet tarafından elçiye verilmektedir. Bu eşyalar ile ihtişam ve gösteriş ön planda tutulacaktır. Örneğin, II. Mustafa döneminde İbrahim Paşa, Avusturya çarına takdim edilecek hediyeleri götürmek ile görevlendirilmiştir. Masrafi için kendisine harçlık verilmiş yanına da Yeniçeri Ocağından 50 nefer tüfenkçi ve 20 nefer ulûfeli divân çavuşları tayin olunmuştur. Geri döndüğü zaman hazineye teslim etmek şartıyla da murassa kılıç ve hançer verilmiştir¹⁸⁷.

¹⁸² E. Çelebi, *a.g.e.*, c. IV, s. 156.

¹⁸³ Gaddâre: Ağız ve uç kısmı çok keskin pala çeşidinden bir silah. Ağızı tamamen ve uç tarafının sırtı yarıya kadar keskin, irice ve iğri bir cins kesici silah. Bkz: Ünal, *OTS*, 258.

¹⁸⁴ E. Çelebi, *a.g.e.*, c. IV, s. 238.

¹⁸⁵ Hammer, *a.g.e.*, c. 4, s. 1239.

¹⁸⁶ M. Yıldız, *a.g.e.*, s. 94.

¹⁸⁷ *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 138.

Hanım sultanlar, gösterdiği yararlılıkların sonucu olarak zamanın devlet adamlarına hediyeler vermişlerdir. 1703 yılında valide Rabia Gülnuş Emetullah Sultan, kahvecibaşı aracılığıyla Sadrazam Daltaban Mustafa Paşa'ya mücevher kakma kabzalı bir hançer göndermiştir¹⁸⁸.

2. 2. 2. At Koşum Takımları, At Sorguçları, Üzengi

Osmanlı Devleti'nde padişahlarda olduğu gibi devlet adamları da mücevher koşum takımlarını kullanmışlardır. Osmanlı Devleti'nde teşrifat gereği devlet adamları resmi törenlerde atını mücevherli koşum takımlarıyla donatmak zorundaydı.

Görkemli ve ihtişamlı koşum takımları devletin gücünün simgelerindendir. Devlet adamları padişahı temsil ettikleri zamanlarda güçlü görünmek amacıyla mücevherli at koşum takımları kullanmışlardır. İbrahim Paşa 1524 yılında büyük bir ihtişam ve tantanayla Kahire'ye girmiştir. İbrahim Paşa'nın Kahire'ye girişte bindiği at ve koşum takımları padişaha ait olup 150.000 altından daha kıymetli olduğu bilinmektedir. İbrahim Paşa 14 Haziran 1525 Kahire'den ayrılmış ve Kahire'ye girdiği zamanki gibi şaşa ile İstanbul'a geri dönmüştür. Dönüşte ise padişaha kıymetli taşlarla müzeyyen at koşum takımı ve 200.000 duka kıymetinde bir Arap atı hediye emiştir¹⁸⁹.

Osmanlı devletine bir elçilik heyeti ile gelen Busbecq, Osmanlı askerlerinin hem giyimlerini hem de at koşumlarını şöyle tasvir etmektedir: “*Parlak boyalı kalkanları, mızrakları, değerli taşlarla süslü palaları, rengârenk sorguçları, kar beyazı sarıkları, pembe veya mavimsi yeşil kıyafetleri, muhteşem atları ve koşum takımlarıyla gözlerimin alışık olmadığı pek hoş bir manzara karşıındaydım*”¹⁹⁰. Busbecq'in mektuplarında yazdığı bu cümleler Osmanlı devlet adamları ve askerlerinin ihtişamını göz önüne sermektedir.

Osmanlı Devleti'nde paşaların, vezirlerin ve diğer devlet görevlilerinin muhalefatlarından tutulan bilgiler de o dönemin at koşum takımları ile ilgili bilgi sağlamaktadır. Osmanlı tarihçisi Peçevi İbrahim Efendi'nin aktardığına göre; Osmanlı Devleti'nin en güçlü sadrazamlarından Rüstem Paşa'nın 2.900 adet at, 1.160 adet deve, 600 adet gümüş eyer, 500 adet altın işlemeli eyer ve 130 adet gümüş üzengi sahibi olduğu kayıtlarda yer almaktadır¹⁹¹. Bunlar sadrazamın muazzam servetini bir kez daha göstermektedir.

¹⁸⁸ Betül İpşirli Argıt, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan 1640-1715*, İstanbul, 2014, s. 166.

¹⁸⁹ Hammer, *a.g.e.*, c. 3, s. 677.

¹⁹⁰ Busbecq, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁹¹ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, 1968, c. 1, s. 18.

5 defa sadâret makamına gelen, padişahın nüfuz ve kudretiyle her daim kullanan Koca Sinan Paşa'nın müsadere edilen mülkü arasında inci ile işlenmiş 30 eyer, 16 mücevherli ve incili eyer ve 34 altın üzengi ve 16 mücevherli at zırhı bulunmaktadır¹⁹².

Amcazade Hüseyin Paşa'nın muhallefatında ise murassa altın raht, 4 sim koşum takımı, 2 kadife eğer, 2 kısraak rahtı, 2 midilli eğer, bir adet kusgun¹⁹³, 5 çift sim rikap, 5 gümüş rişme, 5 sim yular, 8 gümüş eğer, 2 sim eğer bulunmaktadır¹⁹⁴. Muhallefatında büyük bir pay ayrılmıştır. 4 sim koşum takımı için 47.000 akçe ayrılmıştır.

Nasuh Paşa'nın da altından yapılmış 40 çift geniş üzengi, 400 Arab kısrağı olmak üzere 1.100 at, kısraak ve tay bulunmaktadır¹⁹⁵. Paşaların muhallefat kayıtlarında verilen bilgiye göre devlet adamları bulunduğu makamın gücünü kullanmışlardır.

Evliya Çelebi de seyahatnamede Melek Ahmet Paşa'ya hediye verilen ve paşanın hediye ettiği koşum takımlarından bahsetmiştir. 1639 yılında Bitlis Hanı Abdal Han, Melek Ahmet Paşa'ya 10 adet küheyl-i cilfidan muteber soylu at, biri murassa koşumlu ve altın zincirli küheylan takdim etmiştir¹⁹⁶.

1655 yılında Melek Ahmet Paşa 40.000 asker ile Bitlis Hanı Abdal Han üzerine sefere giderken Erciş kalesine geldiklerinde Erciş Beyi Deli Ferhad Bey, paşaya ziyafetler verip gümüş koşumlu at hediye etmiştir¹⁹⁷.

Melek Ahmet Paşa 1657 yılında Mehmet Giray Han'a Akkirman ovasında ziyafet verir. Bu ziyafet için hanı karşılamaya çıkmıştır; Akkirman'dan cevahir ve murassa eyerli, cevahir koşum ve altın zincirli siyah bir küheylân ile karşılaşmıştır. Yemekler yenildikten sonra hana 3 küheylan at; biri murassa ve mücevher eyerli at vermiştir. Bu ziyafetin sonunda han 80.000 altın vermiştir. Melek Ahmet Paşa altınları kabul edip hana bir at, altınlarla kaplanmış mücevher eyer, murassa ve zerrin koşum, gümüş ve yıldızlı altın yularıyla ve murassa gaddare ve topuzuyla hana hediye ettiler. 211 kişiye de 11'i sırma eyerli, gümüş koşumlu altın yıldızlı üzengili atlar hediye edilmiştir. Melek Ahmet Paşa Osmanlı padişahının gücünü göstermiştir. Han da bütün bu hediyelere karşılık paşaya 50 safkan at, 50 yorga beygir ki her biri şimşekten haber verir, tamamı gümüş Tatar eyerli, hepsi gümüştan Macar üzengili 100 adet at hediye etmiştir¹⁹⁸. İki taraf da karşılıklı birbirine hediyeler sunmuştur.

¹⁹² Hammer, *a.g.e*, c. 4, s. 1120-21.

¹⁹³ Kuskun: Atın eğerine bağlı olup kuyruğunun altından geçirilen kayış, kolan. Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e*, s. 419.

¹⁹⁴ M. Yıldız, *a.g.m*, s. 95.

¹⁹⁵ Hammer, *a.g.e*, c. 4, s. 1239.

¹⁹⁶ E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s. 84.

¹⁹⁷ E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s.84.

¹⁹⁸ E. Çelebi, *a.g.e*, c. V, s. 86.

Bitlis hanının ele geçirilen malları arasında 80 adet gümüş eyer, 1.000 adet sıрма fitilli kadife ve çuka eyerler, 200 adet Şam ve Mardin at zırhı, 80 adet renkli örtü, 200 adet sırmalı Şam, Mardin ve Bağdad eyer örtüsü, 600 çift altın kaplı demir üzengi, 80 çift has gümüş çeşit çeşit üzengiler bulunmaktadır¹⁹⁹.

2. 2. 3. Topuz, Kalkan, Tirkeş

Topuz, gürz, kalkan, ok ve yay kesesi Osmanlı Devleti'nde yaygın olarak kullanılan savaş gereçleridir. Mücevherle bezeli tüm savaş gereçleri resmigeçit törenlerinde ve sefer alaylarında kullanılmıştır.

Devlet adamları da mücevherle murassa savaş gereçlerini kullanmıştır. Örneğin Rüstem paşa'nın yayınlanan muhallefatında 100 adet altın topuz kaydedilmiştir²⁰⁰. Rüstem Paşa devletin parlak zamanlarında sadrazam olmuş ve bu dönemlerde muazzam bir servet biriktirmiştir.

Sinan Paşa da Rüstem Paşa gibi güzel taşlarla müzeyyen 32 mücevherli kalkan bırakmıştır²⁰¹. Bu örnekler göstermektedir ki devlet adamları da kendi bulunduğu görevde gücünü korumak için altın ve mücevherli eşyaları kullanmışlardır.

Bitlis Hanı, Abdal Han ise ele geçirilen zengin mal varlığı arasında 70 adet mücevher topuz, 200 adet saf gümüş topuz, 1.000 adet demir topuz ve 200 demir mücevher bozdoğan topuzlar bulunmaktadır²⁰².

2. 2. 4. Sahan, Tabak, Tepsi, Kâse, Kaşık, Leğen, İbrik

Devlet adamları kendi konaklarında önemli bir misafir ağırladıkları zamanlarda mücevherle murassa mutfak gereçlerini kullanmışlardır. Osmanlı sarayına gelen bir elçi padişahın huzuruna çıkmadan evvel sadrazamın konağında misafir olmaktadır.

1593'lerde Sinan Paşa'nın müsadere edilen malları arasında 20 ibrik, elmas ile süslenmiş meşinden yedi sofrta örtüsü, sahanlar, murassa 2 örtü, yüzlerce parça altın tabak, 100 kantardan fazla gümüş tabaklar, kâseler ve ibrikler mevcuttur²⁰³.

Evliya Çelebi seyahatnamede, Melek Ahmet Paşa'nın verdiği bir ziyafette saf gümüş sahanlar, mücevher fağfuriler ve nakışlı cam kâseler kullanıldığını aktarmaktadır. Ayrıca sofrada mücevher saplı kaşıklar, şerbet kâseleri ve sofrta kap kaçaklarının göz alıcı ihtişamından bahsetmektedir²⁰⁴.

¹⁹⁹ E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s. 156.

²⁰⁰ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e*, 1968, c. 1, s. 18.

²⁰¹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. 4, 1120-21.

²⁰² E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s. 156.

²⁰³ Hammer, *a.g.e*, c. 4, s. 1120-21.

²⁰⁴ Mezkûr iki yüz sîm-i hâlis sahûnlardan mâ'adâ yine pençe-i âfitâb serbendlerin kec kılmış hânın ol mahbûb-ı zamân siyâvûşları ve Kâzım Sührâbları ve Hüsrev Bâkır nâmân gulâmları zer u zîvere gark

Bitlis hanı Abdal hanın ele geçirilen eşyaları arasında 7 adet firuzeden şerbet kâsesi, 7 adet firuzeden fincan, 3 adet zümrüt fincan, 1 zümrüt hokka, 6 adet akik kâse, 7 adet Seylan tabak olup, hepsi değerli cevahirler ile murassa edilmiştir²⁰⁵.

Devlet tarafından mallarına el konulan görevlilerin eşya ve paraları hazineye kaynak sağladığı için İstanbul'a gönderilmiştir. Şam Valisi Emir'ül Hac Süleyman Paşa'nın muhallefatı kıymetli olan mutfak eşyaları imparatorluk hazinesine gönderilmiştir. Lâcivert tabak, vasat münakkaş tabak, beyaz vasat tabak, kebîr münakkaş kâse, beyaz kâse, eski maden kayık, kebîr lâcivert kâse, eski maden sagîr kase ve kayık, minekârî tepsi, derûnu yıldızlı beyaz sagîr kase, minekârî tepsinin tabakları, kebîr beyaz derûnî tabak, revânî tepsi, minekârî leğen ve ibrik ve revânî tepsisinin tabakları İstanbul'a gönderilmiştir²⁰⁶.

2.2.5. Kitap

Osmanlı Devleti'nde devlet adamlarının, veziriazamların zengin içerikli kütüphanelerinde yıldızlı binlerce Mushaf, rengârenk ciltlerle süslü kitaplar yer almaktadır.

1582 yılında III. Murat'ın oğlu Şehzade Mehmet'in sünnet düğününde Acem Şahı'nın armağanları arasında murassa ciltli Kuranlar yer almaktadır²⁰⁷.

Osmanlı Devleti'nde sadrazamların sahip olduğu büyük kütüphaneler vardır. Kitapların çoğunluğu ciltli Mushaf ve dönemin en kıymetli eserleridir. Kanuni Sultan Süleyman'ın Damatı ve sadrazamı Rüstem Paşa da ilimle uğraşmış olup o da selefleri Ayas ve Lütü Paşalar gibi Osmanlı tarihi yazmıştır. Kitabında, Oğuz Han'dan başlayarak 1561 yılına kadar Osmanlı tarihini anlatır ve Rüstem Paşa Tarihi diye bilinmektedir. Rüstem Paşa'nın muhallefatı arasında 8.000 tane güzel yazı ile Mushaf, 130 tane değerli taşlarla bezenmiş ciltli Mushaf ve 500 tane farklı türde kitapları vardır²⁰⁸. Kitapların değerli taşlarla bezeli olması onların hem maddi hem de manevi anlamda ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. Bu kitaplar Rüstem Paşa'nın muazzam servetinin yarısını oluşturmaktadır.

Amcazade Hüseyin Paşa'nın da zengin bir kütüphanesi bulunmaktadır. Amcazade Hüseyin bir kütüphane kurmuş ve oraya çok sayıda kitap bağışlamıştır. Terekesinden çıkan kitaplar paşanın hem entelektüel bir sadrazam olduğunu hem de ne tür kitaplara ilgi duyduğunu öğrenmemize imkân vermektedir. Ayrıca 1702 yılının kitap fiyatlarına dair bilgi

---

olup bellerinde kenârları sırmalı peştemâller ve her birinin ellerinde birer mücevher fağfûrî ibret-nümâlar ile mümessek ve mu'amber ta'âmlar ile kâmil iki yüz gulâm-ı nâreside benâm meh-pâreler kânûnları üzre paşanın hizûruna Hitâyî ve fağfûrîleri ve münebbit kâseleri ve mertebânî gurîleri yerlü yerlerine dizüp her biri serv-misâl divân durdular. Bu somat-ı Muhammedi'de olan pişkîr ve mücevher saplı kaşıkların ve şerbet kâselerinin ve sâ'ir avânî-i sofranın midhatinde lisân kâsırdır. Bkz: E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s. 76.

²⁰⁵ E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s. 76.

²⁰⁶ T. Sevinç, *a.g.m*, s.480-482.

²⁰⁷ G. İrepoğlu, *a.g.e*, s.112.

²⁰⁸ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e*, c. 1, s. 18.

edinmemizi sağlamaktadır. Amcazade Hüseyin Paşa, Kuran ve hadis gibi dini kitaplar başta olmak üzere tarih, edebiyat, tıp, coğrafya, siyaset, ahlak ile ilgili kitaplar okumuştur. 1702 yılında kitapların maddî değeri hakkında önemli bilgiler veren kitapları şunlardır²⁰⁹.

Tablo 1: Amcazade Hüseyin Paşa'nın Kütüphanesinde Bulunan Kitapların Listesi

Kıtap Adı	Adedi	Akça Cinsinden Değeri
Acâ'ibü'l- Mahlûkât	1	16.000
Ahlâk-ı Alâyî	1	3.200
Ahlâk-ı Alâyî	1	3.600
Ahlâk-ı Müffî-zâde	1	4.850
Ahlâk-i Alâyi ve Tenvîrû'l-Ebsâr	1	5.100
Câmi'ü't-Tirmizi	1	4.050
Dîvân-ı Arabî	1	3.500
Dîvân-ı Hâfiz	1	5.300
Dîvân-ı Sâ'ib	1	2.200
Dürrü'l-Menâkıb	1	1.200
Enisü'l-Mülûk	1	1.350
Enmûzec-i Tıbb	1	1.600
Envâr Siccili	1	900
Ferâyiz Şerhi	1	400
Ferec Ba'de'ş-Şidde	1	2.500
Fethü'l-Müte'âl	1	1.150
Fezâ'il-i Cihâd	1	2.000
Fezâ'ilü'l-Cihâd	1	4.050
Fezleke (nâkıs)	1	1.400
Gülistân-ı Serverî	1	650
Hadîs	1	1.400
Hamse-i Nizâmî	1	8.400
Hısn-i Hasîn	1	400
Hidâye	1	2.500
İmâdü'l-İslâm	1	900
Kâdı İyâz	1	4.400

²⁰⁹ M. Yıldız, *a.g.m*, s. 92.

Kâmilü't-Ta'bîr	1	1.700
Kasîde-i Bürde	1	600
Maksad-ı Us	1	2.000
Mecmû'a	2	400
Mecmû'a-i Gazel	4	200
Mecmu'atü'l-Eşkâl	1	200
Menâkıb-ı Mevlânâ	1	1.500
Menâkıbü'l-Evliyâ	1	1.200
Menâr	1	1.600
Mesnevî-i Şerîf	1	5.300
Minhâcü'l-Adâle	1	900
Mir'ât-ı Kâ'inât (nâkıs)	1	4.000
Mu'ide-i Aristales	1	2.700
Murakka'	1	5.45083
Mushaf-ı Şerîf ve sim alem		9.100
Mushaf-ı Şerîf	1	1.050
Mushaf-ı Şerîf	1	2.000
Mushaf-ı Şerîf	1	3.200
Mülemmehe	1	300
Mültekâ (nâkıs)	1	300
Nasîhatü'l-Mülûk	1	1.600
Nasîhatü's- Selâtîn	1	850
Nûru'l-Hüdâ	1	3.600
Ravzâ-ı Nigâristân	1	2.900
Ravzatü'l- Ebrâr	1	900
Ravzatü'l-Hayât	1	5.50084
Rübâ'îler	11	600
Seyr-i Veysî?	1	3.450
Şâhnâme-i Musavver		24.000
Şakâyik-i Hakâyik	1	3.200
Şifâ-ı Kâdızâde	1	6.000
Târîh-i Azîz Efendi	1	4.050
Târîh-i Bağdad	1	800

Târîh-i Beyt-i Şerîf ve Mekke	1	700
Târîh-i Hâce	1	3.050
Târîh-i Hezârfen		5.15086
Târîh-i Süleymanî	1	5.000
Tasavvuf Kitabı		800
Tedbîrü'l-Mülûk	1	3.700
Tercüme-i Lârî	1	5.050
Tercüme- i Nizâmî	1	2.500
Tevârîh-i Hullegân	1	4.000
Tezkeretü'ş-Şu'arâ	1	405087
Tezkîretü'l-Evliyâ		500
Türkî Hikâye Mecmu'a		240
Türkî Hikâye		250
Türkî Tasavvuf		300
Vekâyi'-i Zülfikâr Efendi	1	750
Zafernâme	1	2.250

Tabloda da görüldüğü gibi Amcazade Hüseyin Paşa, bu kitaplara büyük bir yatırım yapmıştır. Osmanlı Devleti'nde bir devlet adamı, sadrazamın muhalefatında bu kadar kitaba yer verilmesi bütçesinden ilmi faaliyetlere bir pay ayırdığını göstermektedir. Amcazade Hüseyin Paşa'nın çok sayıdaki kitabı çok farklı dillerde yazılmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe olarak kaleme alınmış bu kitaplar alanlarında yazılmış en iyi kitaplar olması muhtemeldir.

Melek Ahmet Paşa IV. Murat'ın kızı Esmehan Kaya Sultan ile evlenmiştir. Paşa Kaya Sultan'a aşk ile bağlanmış zamanla eşi de Melek Ahmet Paşa'ya karşı boş olmadığını anlamış ve aşkları dillere destan olmuştur. 1654 yılında Melek Ahmet Paşa Van'a görevlendirilmiştir. Gitmeden önce eşi Esmehan Kaya Sultan'a sahaflar çarşısında yaptırdığı, özenle yazdırılarak minyatürlenmiş, oğlak derisiyle ciltlenmiş Mesnevi Şerhi'ni hediye etmiştir²¹⁰.

Evliya Çelebinin seyahatnamesinde bahsettiği Bitlis hanını Abdal han kitaba ayrı bir önem vermektedir. Abdal han bir kitap yazarıdır²¹¹. Hanın kütüphanesinde en kıymetli kitaplar Kur'an-ı Kerimlerdir. Bunlar 17 cilt melikler için yazılmış mücevher ciltli Ya'kût-ı Musta'sımî, Ahmet Karahisarî, Şeyh-i Bayezid-i Velî hattı Kur'ân- Kerim'in yarısı ciltsiz,

²¹⁰ Mine Sultan Ünver, *Sultanın Rüyası*, İstanbul, 2012, s. 91.

²¹¹ Yasemin Beyazıt, "Evliya Çelebinin Sunduğu Önemli Bir Portre: Bitlis Hanı Abdal Han", PAUSBED, sayı 10, s. 77.

Şeyhzade Dede Mehmet, 1 adet Abdullah Kırımî hattı Kelâm-ı izzet, Üsküdarî Hasan Çelebi, Hâlid Efendi, Demircikulu, Karahisarî öğrencisi Hasan Çelebi ve Bekrî hattı, kısacası 17 adet mushaflar ki her biri adı geçen hattatların hatlarıyla birer padişah için yazılmış Kur'ân Kerimlerdir²¹².

Tamamı 1.300 adet ciltli nefis kitaplar ve tefsirler ki her biri âharlı hitayî, dımışkî, semerkandî ve âbâdî kâğıtlar üzerine yazılmış güzel hatlı Kur'ân-ı Kerîmler, tarih kitapları ve 700 cilt türlü türlü değerli kitaplar idi. 70 adet ciltli tefsirler ki bunlar her biri bin şeyhülislamda bulunmaz değerli tefsirler idi²¹³.

1.300 adet ciltli peygamberimizin hadisleri bulunan kitaplardır²¹⁴. Bu ve buna benzer muazzam kitaplar bulunmaktadır. Kitaplar göz önüne alındığında Abdal Han'ın okumayı seven biri olduğu ve özellikle dini kitaplar ve edebi kitaplar okuduğuna dair bilgi sahibi olabiliriz. Bitlis Hanı Abdal 1639 yılında Melek Ahmet Paşa'nın verdiği bir ziyafette paşaya 20 cilt Kadı tefsiri, Keşşaf tefsiri, Kâmûs, Takvîmü'l- Büldân ve birçok meliklere özgü değerli ve nefis kitaplar hediye etmiştir²¹⁵. Kitaplar Bitlis Hanın hediyeleşme için kullandığı önemli bir unsurdur.

2.3. Elbiseler

Saray giyiminde mücevheri giysiden ayrı düşünmek imkânsızdır. Yüksek makamlarda görev yapan devlet adamlarının da saraydaki yetkilerine bağlı olarak elbiselerinde ihtişamı ön planda tutmuşlardır.

Osmanlı Devleti'ne gelen seyyahların verdiği notlar o dönemin kıyafet algısını göstermektedir. 16.yüzyılda bir elçilik heyetiyle görevli olarak gelen Busbecq, yeniçeriler'in elbiselerini şöyle tasvir etmektedir. *“Yeniçeriler ayak bileklerine kadar inen bir kaftan, başlarına da harmaniye kolundan serpuş giyerler. Bunun bir ucu başa geçer, diğer ucu da arkaya sarkarak enseyi örter. Alın kısmında üstü değersiz taşlarla süslü gümüş bir dikdörtgen külah yükselmektedir*²¹⁶. Bu bilgi Osmanlı askerinin giyim kuşamı ile ilgili önemli bir detaydır.

Busbecq halkın giyimini ise şöyle tasvir etmektedir: *“Rengârenk kıyafetler, her tarafta altın, gümüş mor renklerin, ipek ve atlas kumaşların pırlıtsı. Bunları ayrıntılarıyla anlatmaya kelimelerin yetmeyeceğini söylemektedir. Bugüne kadar böyle bir manzara görmediğini aktarmaktadır. Makamı ne olursa olsun herkesin kıyafetinin aynı biçimde olduğunu*

²¹² E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s. 153.

²¹³ E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s. 153.

²¹⁴ E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s. 153.

²¹⁵ E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s. 84.

²¹⁶ Busbecq, *a.g.e*, s. 20.

*söylemektedir*²¹⁷. Osmanlı her kesim aynı kıyafet giymektedir. Ancak devletin yöneticisi ve sahibi olan padişah ve efradı halkından daha gösterişli bir kıyafet giymektedir.

Osmanlı devlet adamları içinde zamanla kendi tarzını oluşturan kişiler de bulunmaktadır. Örneğin, Osmanlı Devleti'nde askeri bölükte görevli olan Abaza Hasan Paşa'nın giyimi Osmanlı sarayında "Abaza-vârî" diye tanımlanan bir giyinme modası oluşturmuştur. Bir rivayete Abaza Hasan Paşa nasıl giyinirse Sultan IV. Murat'ın da öyle giydiğinden bahsedilir. Abaza Hasan Paşa'dan sonra Abaza kesimi kaftan, Abaza vâri kavuk, Abaza tarzı raht ve kılıç halk arasında uzun süre kullanılmıştır²¹⁸.

2. 3. 1. Kaftan, Kürk, Hilat

Osmanlı padişahları çeşitli sebeplerle devlet adamlarını ödüllendirmek veya taltif etmek amacıyla kaftan, kürk ve hilat gibi değerli kumaşlardan yapılmış kıyafetler armağan etmişlerdir

Gücü elinde tutan devlet adamlarının muhallefât kayıtlarında değerli kumaşlardan yapılmış çok sayıda kürk ve kaftan bulunmaktadır. Mesela, Rüstem Paşa'ya ait 5.000 adet çeşitli kaftan kaydedilmiştir²¹⁹. Bu rakam dönemi incelendiğinde az bir sayı değildir. Sadece kaftanlar başlı başına muazzam bir servet değerindedir.

Bir diğer sadrazam Koca Sinan Paşa'nın mal varlığı arasında 600 samur kürk, 600 vaşak kürk, 30 siyah tilki kürk, 900 adet çeşitli kürk bulunmuştur²²⁰. Samur, vaşak ve tilki derisinden yapılan kürkler çok değerli olup bu kürklere sahip olan kişinin zenginliğinin ve ihtişamının bir göstergesidir.

Amcazade Hüseyin Paşa'nın da el konulan malları arasında maddi değeri yüksek çok sayıda kürk çıkmıştır. Bir keremsûd kaplı samur bace kürk; 56.100, bir vaşak kürk 35.200, 8 kantûre kaftan 32.000, 1 yemeni kakım kürk 10.700, bir kapaniçe 6.000, bir sof kürk 4.500, bir nimten kürk-i sincab 1.500 akça ve değerleri bilinmeyen üç samur erkân kürk, bir serhadî samur kürk ve dört kalma kürk mevcuttur²²¹. Kürklerin akçe değerinde fiyatları bakıldığında önemli bir bütçe ayrıldığı görülmektedir. Bu kayıtlar Osmanlı devlet adamının alım gücünü göstermektedir. Devletin padişahıktan sonra gelen en yetkili kişisi olan sadrazam da kendi emri altındaki görevlilere karşı gücü elinde tutmak istemiştir.

Kaftan, Kürk ve hilat, Padişah tarafından gösterdikleri yararlılıklar sonucu takdir ve tebrik edilmek istenen devlet adamlarına giydirilmiştir. Örneğin, 1606 yılında I.Ahmet'in

²¹⁷ Busbecq, *a.g.e*, s. 52.

²¹⁸ Hammer, *a.g.e*, s. 1403.

²¹⁹ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e*, c. 1, s.18

²²⁰ Hammer, *a.g.e*, c. 4, s. 1120-21.

²²¹ M. Yıldız, *a.g.m*, s. 93.

sadrazamı olan Kuyucu Murat Paşa devam eden Celali isyanlarını bastırması ve I. Ahmet tarafından iki kat hilat ile taltif edilmiştir²²².

Sultan IV. Mehmet, 1650 yılında Melek Ahmet Paşa'yı Bağdat eyaletinin yönetimini verip Serdarlık fermanıyla kendisine hilat armağan etmiştir. Ancak Melek Ahmet Paşa Bağdat gitmek üzere iken IV. Mehmet Han, Paşa'ya mühür-ü şerifi vererek sadrazam olduğunu bildirmiştir²²³. Melek Ahmet Paşa daha sonra padişahın armağan ettiği iki samur hil'at-i fâhireyi birbiri üzerine giyip büyük bir alay ile kendi sarayına gitmiştir²²⁴. Paşa burada verildiği görev ile yüceltilmiştir. Takdim edilen hilat ile başarısı taltif edilmiştir.

Evliya Çelebi seyahatname'de 1655 yılında Abdal Hanın açılan sandıklarından çıkan kaftan ve kıyafetlerden bahsetmektedir. Bu sandıkların içinden birbirinden değerli ipek hilatler, kaftanlar çıkmıştır. Bir sandıktan ise sadece kadın kaftanları çıktığından ve bunların inci ile işlenmiş olduğu belirtilir²²⁵.

2. 3. 2. Tesbih

İslam dinine mensup Osmanlı Devleti'nde sadrazamlar ve beyler tarafından tesbih kullanılmış ve aynı zamanda hediye olarak da sunulmuştur.

Çeşitli taşlardan ve mücevherlerden yapılmış tesbihler devlet adamlarının kullandığı aksesuarlardandır. Amcazade Hüseyin Paşa'nın yayınlanan muhallefâtında on üç adet incili bir tesbih, üç adet mercan bir tesbih, bir mercan tesbih ve bir adet deve dışından yapılmış tesbih kaydedilmiştir²²⁶.

Tesbih, devlet adamları tarafından padişaha hediye olarak sunulmuştur. Örneğin, Yeniçeri Ağası Çalık Ahmet Ağa, padişahla birlikte bulunduğu bir ziyafette padişaha olan bağlılığını göstermek için inci bir tesbih hediye etmiştir²²⁷. Buradan anlaşılacağı üzere inci tesbih makbul bir armağandır.

²²² G. İrepoğlu, *a.g.e.*, s. 224.

²²³ "Melek lalam, yolun yakîn olup Bağdâd'a gitmeden halâs oldun. Sana mühr-i şerîfim ihsân edüp kabûl edesin. Vallahi böyledir kim bir ferdin ilkâsıyla ve bir merdin iltimâsıyla değil. Hâssaten kendü karîhamdan sana mührüm verüp vekîl-i mutlak etdim" derken Vezîr-i â'zam Murâd Paşa'dan mührü alup dest-i şerîfiyle sa'âdetlü pâdişâh mührü Melek Ahmed Paşa'ya verdi. Bkz: E. Çelebi, *a.g.e.*, c. III, s. 154-155..

²²⁴ E. Çelebi, *a.g.e.*, c. III, s. 155.

²²⁵ Paşa eyitdi: "Bu avretlere mahsûsdur, Merdâne şey değildir, şöyle dursun." dedi. Ve bir sandûk dahi açdılar ammâ dörd kişi meydâna güc ile getirdiler, anı gördüler kim sâfi avret haftânları. Cümle dal dal sırma ve cevâhir ve lü'lü-i dürr-i yetîm ile işlenmiş çârkâb hil'atler kim cümle düğmeleri findık kadar incü-yi dühlek-i Habeş idi. Niçe bin düğmeleri cümle zümür-rüd-i İsvânî idi. Paşa âlem-i hayretde kaldı. Bkz: E. Çelebi, *a.g.e.*, c. IV, s. 157.

²²⁶ M. Yıldız, *a.g.m.*, s. 104.

²²⁷ Silahdar Mustafa Efendi, *a.g.e.*, c.2, s. 202.

Devlet adamları ve beyler kendi aralarında çeşitli vesilelerle birbirlerine tesbih armağan etmişlerdir. Evliya Çelebi ulaklık görevi 1647 yılında Varvar Ali Paşa'ya gönderilir. Varvar Ali Paşa ile karşılaşmasında paşa Evliya Çelebi'ye mercan bir tesbih hediye etmiştir²²⁸.

Evliya Çelebi'nin Seyahatname'de bahsettiğine göre 1655 yılında Melek Ahmet Paşa'nın yanında gittiği Tebriz'de han, Evliya Çelebi'ye bir inci tesbih vermiştir²²⁹.

2. 4. Saatler

Osmanlı Devleti'nde lüks yaşamın, şaşanının, gücün göstergelerinden olan saatlerden bin önceki bölümde bahsetmiştik. Padişahların kullandığı saatlerin daha gösterişli ve özel tasarım saatler olduğunu biliyoruz.

Devlet adamları ise buldukları makam ve maddi imkânları dâhilinde lüks göstergesi olan saatler kullanmışlardır. Osmanlı devletine gelen elçilik heyetleri payitahta gelirken yol üzerindeki mahalli paşalara saat takdim edip her birini ziyaret ettikleri bilinmektedir. Elçilik heyetleri bu şekilde paşaların himayesine girmiş olup kendilerini güvende hissetmektedirler²³⁰.

2. 4. 1. Koyun Saatleri

Kullanım kolaylığı olan koyun saatleri diğer saat çeşitlerine oranla daha çok kullanılmıştır. Örneğin, 1616 yılında İstanbul'a gelen Roma-Germen Devleti elçisi padişaha sunduğu hediyelerin yanında devlet görevlilerine de altın kaplama saatler hediye etmiştir²³¹.

Devlet adamları tarafından padişaha sunulan hediyeler arasında saatlerin yer alması zenginliklerinin göstergesidir. Mesela, Yeniçeri Ağası Çalık Ahmet Ağa, padişahı bir Cuma namazı sonrası ağa kapısına davet etmiş ve bu davetten sonra padişah altın bir saat armağan etmiştir²³². Bu şekilde yeniçeri ağası padişahın takdirini ve güvenini kazanmıştır. Bu bağlamda ele aldığımızda saatler zengin ve güçlü kişilerin elinde olan daha çok hediyeleşmede kullanılmış önemli aksesuarlardandır.

1647 yılında Evliya Çelebi, Defterzâde Mehmet Paşa ile Erzurum'a gitmiştir. Bu sırada Osmanlı devleti, Varvar Ali Paşa isyanına karşı, Anadolu'daki paşalarla anlaşmaya çabalarken, Evliya Çelebi; mektup getirip-götürmekle görevlendirilir. Varvar Ali Paşa ile buluşan Evliya Çelebi Defterzâde Mehmet Paşa oğlunu mektubunu getirmiştir. Evliya ile yaptığı sohbetten sonra yüz altın ve koynundan mücevher saat armağan etmiştir²³³.

²²⁸ "...hakîre yüz altın ve bir mercân tesbîh ve koynundan bir mücevher sâ'at ihsân edüp hazinedâra "Müsâfirindir, bir hoş ikrâm edüp bir kat esbâb ver" deyü tenbîh etdi." Bkz: E. Çelebi, *a.g.e*, c. II, s. 233.

²²⁹ E. Çelebi, *a.g.e*, c. II, s. 115.

²³⁰ O. Kurz, *a.g.e*, s. 32.

²³¹ G. İrepoğlu, *a.g.e*, s. 155.

²³² Silahdar Mustafa Efendi, *a.g.e*, c. 2, s. 202.

²³³ E. Çelebi, *a.g.e*, c. II, s. 233.

Evliya Çelebi, Kara Haydaroğlu namlı eşkıya ile sohbet edip ona teselli verdikten sonra eşkıya koynundan bir altın mine kılıflı saati hediye etmiştir²³⁴. Kara Haydaroğlu saati verirken şöyle bir şey söyler; “ Şu kendi bağının koruğu helvasıdır. Yine sana nasip oldu”. Evliya Çelebi 21 yıl önce Şam’a giderken İshak kasabasında Kara Haydaroğlu tarafından soyulmuştur. 77 gün onunla dağlarda kalmıştır. O esnada bu Kaya Sultan’ın hediyesi bu saat eşkıyanın eline geçmiştir.

Rumeli şehrinde bir menzilde konaklayan Evliye Çelebi, han ile zevki sefa yapmıştır. Han Evliya Çelebi’ye koynundan 300 adet mümessek Şah sikke altın, 200 kuruş ve bir saat armağan etmiştir²³⁵.

2. 4. 2. Masa Saatleri

Masa saatlerinin kullanımı koyun saatlerine göre kısıtlı olduğu için çok fazla tercih edilmemiştir. Bu saatler de hediye olarak sunulmuş ve kullanılmıştır. Avusturya elçisinin İstanbul’a gelişinde, dönemin sadrazamı Ferhat Paşa’ya sunduğu armağanlar arasında yaldızlı atın üzerinde başında ok bulunan Türk figürünün oturduğu büyük bir saat, üzerinde çaldıkça ağızlarını açan iki figür bulunan bir saat ve Türk gürzüne benzeyen altı köşeli mahfaza içinde çalar saat bulunmaktadır²³⁶. Mücevher saatler sadece padişahlar tarafından değil çevresindeki devlet adamları tarafından da kullanılmıştır.

Sonuç olarak Devlet adamları geldikleri makam ve mevkilerde çeşitli yollarla altın ve mücevhere sahip olmuşlardır. Sahip oldukları altın ve mücevherleri güçlerini pekiştirmek için kullanmışlardır. Bir Osmanlı sadrazamı kavuğuna taktığı elmas sorgucu ile üzerine giydiği hilatı ile kuşağına taktığı altınla murassa kılıcıyla divan toplantıları ve törenlerde dikkat çekmiştir. Devlet adamları göreve geldikleri makamlarda devleti temsilen yer aldıkları için ihtişamlı görünmek zorundaydılar. Burada aktarılan bütün altın ve mücevher eşya ve takılar devlet adamlarının görünümün inceliklerini betimlemektedir.

²³⁴ E. Çelebi, *a.g.e*, c. II, s. 254.

²³⁵ E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s. 191.

²³⁶ G. İrepoğlu, *a.g.e*, s. 153.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SARAY KADINLARI NAZARINDA ALTIN VE MÜCEVHERÂT

Saray kadınlarına baktığımızda altın ve mücevherât, daha çok güzelliklerini tamamlayan önemli bir öge olarak kullanılmıştır. Altın ve mücevherât sadece Osmanlı saray kadınlarının değil yüzyıllar boyunca bütün kadınların ışıltısı olmuştur. Kadınlar kendi ışıltılarıyla taşların ve mücevherâtın ışıltularını yarıştırmak için farklı formlarda takıları takmışlardır. Aslında insanlık tarihi boyunca takılar ve mücevherler, gücün, zenginliğin, inancın ve asaletin sembolü olarak kullanılmıştır.

Valide sultanlar, hanım sultanlar ve gözdeler sarayın en güzel ve en gösterişli mücevherlerini kullanmışlardır.

2.1. Mücevherât ve Takılar

Sultanlar, mücevher ve takıları hem günlük hayatta hem de nişan ve evlilik gibi özel günlerinde kullanmışlardır. Mesela, elmas bir bilezik, elmas bir istefan, som zümrüitten yapılmış bir küpe, üzerine altın işlemeli giysiler ve ayaklarına mücevherli pabuçlar, kadın sultanların kullandığı önemli parçalardır.

Mücevherât ve takılar Saray kadınlarının beğenisi üzerine özel tasarım olarak yapılmaktadır. Ve sultanlar bunların bakım ve onarımlarıyla kendileri ilgilenmişlerdir. Örneğin, Kösem Sultan mücevherlerine gözü gibi bakmış, tamir ve bakımlarıyla kendisi ilgilenmiştir. Kösem Sultan değerli taşlar ve takılara düşkün olup yaşlandığı zamanlarda bile mücevherlerini kullanmaya devam etmiştir²³⁷.

Tanzimat ile birlikte sultanların mücevheri daha çok ön plana çıkardığı anlaşılmaktadır. I. Abdülmecid'in kızı Medîha Sultan'ın mücevher koleksiyonu çok ünlü olup "mermer hazine" diye bilinmektedir. Hediye olarak verdiği küçük bir mücevherin bile orta halli bir aile için sayılacak derecede muazzamdır. Yarım asırda mermer hazinesini bitirmiştir. Eşi Damat Ferit Paşa ile Fransa'ya gittiği vakit mücevher koleksiyonundan sadece zümrüt bir yüzük kalmıştır. O mücevheri satarak Fransa'da geçimlerini sağlamışlardır²³⁸.

Çeşitli alt başlıklar Saray kadınlarının kullandığı altın ve mücevherât ile ilgili bilgi verilecektir.

²³⁷ Ö. Kumrular, *a.g.e*, s.300.

²³⁸ Y. Öztuna, *a.g.e*, 1978, c. 8, s. 180.

3. 1. 1. Altın, Elmas, Yakut, Zümrüt, Gümüş, İnci

Osmanlı'da bir şehzade doğduğu zaman teşrifat gereği öncesinde ve sonrasında muazzam hediyeler gönderilmekte ve bunun için özel hazırlıklar yapılmaktadır. Doğum için, haremdeki büyük odalardan bir tanesi hazırlandıktan sonra bu oda inciler, pırlantalar ve değerli taşlar ile süslenmektedir²³⁹.

Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim döneminde yapılan Çaldıran Zaferi sonucunda Safevi hükümdarı Şah İsmail savaşta yenilmiş ve savaşın sonunda şahın eşi Taclı Hanım esir düşmüştür. Şahın esir düşen karısı Taclı Hanımın üzerinde bulunan bütün mücevherler ganimet olarak alınmıştır. Taclı Hanım'ın üzerinde 36 tane "Emrudî bıkır" incisi ve 96 tane iri inci bulunmuştur²⁴⁰.

Safiye Sultan'ın günlük gelirin 3.000 akça olarak belirlendiği ve bunun dışında 6 ayda bir 300.000 akça bilinmektedir. Valide Safiye Sultan'ın hediyeler dışında eline geçen para yılda 2.680.000 akçaya ulaştığı kaynaklarda belirtilmektedir²⁴¹. Bu gelirler ile Safiye Sultan döneminde yaşayan kraliçeler arasında Fransa'da Catherine de Medicis'nin, İngiltere I. Elizabeth'in hâkim olduğu sıralarda Osmanlı'da kadın sultanın siyasi nüfuz kazandığı, vezirlerin azlinde ve görevlerinde söz sahibi olduğu görülmüştür.

Safiye Sultan ile I. Elizabeth'in birbirlerine hediyeler gönderdiği bilinmektedir. 1593 yılında Kraliçe Elizabeth, Safiye Sultan için üzerinde elmas ve yakutlarla çevrilmiş Kraliçenin resmi bulunan bezemeli bir taş göndermiştir²⁴². İki tarafta diplomatik ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Saray kadınlarının da siyasi nüfuzlarını kullanarak baskın geldikleri bilinmektedir.

1612 yılında Kapdan Paşa ile Sultan I. Ahmet'in büyük kız kardeşinin düğünleri yapılmış ve gelinin çeyizi içinde murassa bir mücevherât mahfazası ve inciden sandıklar bulunmaktadır²⁴³. Elbette cihan padişahının hemşiresinin çeyizi bununla bitmez. Diğer bölümlerde ayrıntılı olarak bahsedilecektir

Sultan I. İbrahim'e validesi Kösem Sultan tarafından sunulan cariye Şekerpare, kısa sürede padişahın gözdelelerinden olmuştur. Şekerpare, tatlı dilliliği ile Sultan I. İbrahim'e her istediğini yaptırmıştır. I. İbrahim'in desteğini almış ve padişahın gücünü kullanmıştır. Şekerpare bir müddet sonra durumdan faydalanıp durumu kendi lehine çevirmiştir. Daha sonra

²³⁹ M. Çağatay Uluçay, *Harem II*, İstanbul, 2013, s. 138.

²⁴⁰ Öztuna, *a.g.e.*, 1977, c. 3, s. 216.

²⁴¹ Öztuna, *a.g.e.*, 1977, c. 5, s. 15.

²⁴² S. Mayes, *a.g.e.*, s. 62.

²⁴³ Hammer, *a.g.e.*, c. 4, s. 1228.

Şekerparenin bütün mal varlığı müsadere edilmiştir. Valide Sultan'ın yaptırdığı bir odada 16 sandık mücevher ve “zer ü sîm ile mâl-â-mâl” idi. Şekerpare'ye ait sandıklar açıldığı vakit, içinden mücevherler, inciler, altınlar, riyaller ve Hind yadigârları çıkmıştır. Sultan I. İbrahim bunu görünce “*hey kâfir bana akşam ekmek alacak akçem yoktur diye yemin ederdî, bak neleri çıktı, hep benim malımdır*” diyerek şaşkına dönmüştür²⁴⁴.

Osmanlı Devleti'nde makam sahibi olmanın yollarından biri de padişahların kızları ile evlenmekten geçmektedir. IV. Murat'ın kız kardeşi Ayşe sultan Hafız Ahmet Paşa ile izdivaç etmiştir. Ayşe sultan eşinin vezirlik payesine ulaşması için abisi IV. Murat'a ısrar etmiş ve Kösem sultan ve IV. Murat'a verilen altın ve pek kıymetli hediyeler sayesinde bu göreve gelmiştir²⁴⁵.

Sultan IV. Murat'ın vezirlerinden Melek Ahmet Paşa'nın önceki bölümlerde seferleri sırasında elde ettiği mal varlığına değinmiştik. Paşa, IV. Murat'ın isteğiyle kızı İsmihan Kaya Sultan ile evlenmiştir. Melek Ahmet Paşa'nın eşine gönderdiği hediyeler ise gün yüzüne çıkmaya değer niteliktedir. 3 kese bundukanî altın, 40 adet yakut, 100 adet Bedahşan La'li, 100 adet firuze, 50 adet zeberced, 50 adet onar kırat gelir elmas göndermiştir²⁴⁶.

Kösem Sultan vefat ettiği zaman yağmalanan eşyaları hariç, 20 sandık dolusu filorin, sandıklar dolusu mücevherât çıkmıştır. Bunların yanında yıllık gelirleri toplam 250 bin riyaldir. Muhtemelen bu mal varlığı siyasi nüfuzu sayesinde kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nde en uzun süre devlet işlerini yürüten Kösem Sultan güçlü hırslı bir valide sultan idi. Bunların büyük bir kısmı hediye olarak da gelmiştir.

Harem'deki sultanlar evleneceği zaman muazzam çeyizler hazırlanmıştır. Örneğin, IV. Mehmet kızı Hatice Sultan'ın çeyizinde 800 akçe değerinde zümrüt kırıntısı, 1.558 akçe değerinde habbe zümrüt, 900 akçe zümrüt taş, 300 akçe değerinde 17 sade lâ'l taşı, 2.200 akçe değerinde elmas bir taş bulunmaktadır²⁴⁷. Sultan'ın 1675 yılında evlendiği bilinir. 1675 yılında 1 duka altın 60 akçeye karşılık gelmektedir. Buradan aşağı yukarı bir hesap yapıldığında burada muazzam bir alım gücü yatmaktadır.

Sultan II. Mahmut ölmeden kızınının çeyizini hazırlatmıştır. Kızı Atiye Sultan için kıymetli taşlar hazırlatmıştır²⁴⁸. Ama bunların neler olduğuna dair bilgi yoktur.

²⁴⁴ Ö. Kumrular, *a.g.e*, s. 243.

²⁴⁵ Ö. Kumrular, *a.g.e*, s. 182.

²⁴⁶ E. Çelebi, *a.g.e*, c. IV, s. 157.

²⁴⁷ Y. Öztuna, *a.g.e*, 1978, c. 8, s. 196.

²⁴⁸ Ali Seydi Bey, *Teşrifât ve Teşkilâtımız*, haz: Niyazi Ahmet Banoğlu, İstanbul, s. 48.

3. 1. 2. Yüzük

Yüzük, hem erkeklerin hem de kadınların sıklıkla kullandıkları takılar olduğunu biliyoruz. Osmanlı'da kadınlar, kendi beğenileri doğrultusunda birçok farklı yüzük takmışlardır.

Safevilerle yapılan Çaldıran savaşında Osmanlı Devleti'ne esir düşen Şah İsmail'in zevcesi Taclı hanımın mücevherleri arasında bir firûze taşlı altın yüzük, bir lâ'l taşlı altın yüzük ve bir altın mühür çıkmıştır²⁴⁹.

Devlet adamlarının padişah kızları ile siyasi evlilikler yaptığından bahsetmiştik. Bu evlilikler gerçekleşirken birçok değerli mücevher hediye gönderilmiştir. Örneğin 1612'de Kapdân Paşa ile evlenen Sultan I. Ahmet'in büyük hemşiresinin çeyizinde yüzükler mevcuttur²⁵⁰. Nusretname'de III. Ahmet'in kızı Fatma Sultan'ın Silahdar Ali Ağa ile nişanlanması anlatılmıştır. Silahdar Ali Ağa geline değerli birçok kumaşın yanında mücevherli bir nişan yüzüğü göndermiştir²⁵¹.

Kösem Sultan'ın uzun süre Valide Sultan sıfatıyla yönetimde etkin olduğunu biliyoruz. Kösem sultan ile başlayan bu süreç Hatice Turhan sultan ile sonlanmıştır. Kösem sultan, harem ve yönetim üzerindeki yetkiyi bir süre elinde tutmuş ve kendine yakın olan kişileri etrafında tutmayı başarmıştır. Sultan I. İbrahim tahta geçtiğinde kendisine bir cariye göndermiş ancak Padişah cariye kabul etmemiş geri çevirmiştir. Kösem Sultan zeki bir kadındı. Oğlunun güzel cariyeyi istememesi bir sır olarak kalmalıydı ve bunun için cariyeye konuşmaması için bir zümrüt yüzük hediye etmiştir²⁵².

Sultan IV. Mehmet'in eşi Rabia Gülnuş Emetullah Sultan'ın da muazzam mücevherlere sahiptir. Emetullah Sultan II. Mustafa ve III. Ahmet'in annesi olup iki padişah zamanında da valide sultanlık yapmıştır²⁵³. Haseki Sultan ünvanını kullanan son kişidir. Muhallefatında çok sayıda hatem mühürlü yüzük bulunmaktadır²⁵⁴. Bunların sayıları hakkında bilgi sahibi değiliz.

III. Ahmet döneminde İngiltere tarafından İstanbul'a elçi gönderilen (1716) Montegü'nün zevcesi Lady Montegü İstanbul'u ile ilgili gözlemlerini yazdığı mektuplarında (XLI) II. Mustafa'nın eşi Hafize Sultan'ı ziyaret ettiğinden bahsetmektedir. Ziyareti anlattığı mektubunda parmaklarındaki yüzüğün oldukça büyük olduğuna dikkat çeker ve değerine

²⁴⁹ Y. Öztuna, *a.g.e.*, 1977, c. 3, s. 217.

²⁵⁰ Hammer, *a.g.e.*, c. 4, s. 1228.

²⁵¹ Silahdar Mustafa Efendi, *a.g.e.*, c.2, s. 250

²⁵² Reşad Ekrem Koçu, *Kösem Sultan*, c. 2, İstanbul, 1972, s. 22.

²⁵³ Valide Sultan ile ilgili Bkz; Ali Akyıldız, "Valide Sultan", *TDV*, c. 42, İstanbul, 2012, s. 494-499.

²⁵⁴ Betül İpşirli Arğıt, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan 1640-1715*, İstanbul, 2014, s. 84.

dikkat çekmek için şöyle yazar; Mösyö Pittinkiler müstesna olmak üzere, gördüğüm yüzüklerin en büyüğü idi²⁵⁵. Bu yüzüğe değer biçemediğinden bahsetmektedir.

15 Eylül 1720'de III. Ahmet'in yeğeni Ummetullah, Sultan Sirke Osman Paşa ile evlenmiştir. Evlilik töreninde bir düğün alayı yapılmış olup bu alayda taşınan eşyalar arasında çiçek, meyve sepetleri ve altın ve mücevher keseleri bulunmaktadır. Bunların peşinden mücevher koşumlu atlar ve diğer hediyeler takip etmiştir. Pek çok hediye arasında bir de yüzük bulunmaktadır²⁵⁶. Umetullah Sultan'ın çeyizi toplamda yirmi bin duka altın etmektedir²⁵⁷.

Sultan III. Ahmet 1730 yılında tahtan indirildiğinde baş kadını Emetullah Sultan'ın el konulan malları arasında iri bir siyah elmas hatem ve irice bir zeytunî elmas hatem kaydedilmiştir²⁵⁸.

II. Mahmut, kızı Atiye Sultan için ölmeden önce çeyizinde mücevher bir çekmece içinde zümrüt yüzükler bulunmaktadır²⁵⁹. Sultan Abdülmecid de kız kardeşi Atiye Sultan'a düğün armağanı olarak bir yakut, bir zümrüt ve bir de beyaz pırlantadan oluşan üç tane çok değerli yüzük takmış, damat Fethi Paşa'ya da iri bir pırlanta yüzük ihsan etmiştir²⁶⁰.

Sultan II. Abdülhamit'in Adile sultan'ın sarayı son ziyaretinde parmağındaki değerli lal yüzüğü çıkararak padişaha armağan ederken:

Dedem birinci Sultan Abdülhamid bu yüzüğü babam ikinci Sultan Mahmud'a yadigar olarak vermişti. Babam da bir gün bu yüzüğü parmağıma takarak, ben de sana yadigar ediyorum demişti. İşte o gün bu gün, bu yüzüğü parmağımda taşıdım. Ama artık ahret yolcuğunun yakın olduğunu hissediyorum. Kimseye kıyamadığım bu yüzüğü şimdi ben de sana yadigar ediyorum oğlum! demiştir²⁶¹. Mücevher yüzük uzun yıllar boyu hiç çıkarılmadan kullanılmıştır.

3. 1. 3. Küpe

Boynun ve gerdanın güzelliğini göstermek için kullanılan küpe Osmanlı kadınlarının vazgeçilmezlerindedir. Sadece Osmanlı'da olmayıp yüzyıllar boyunca kadınların sürekli olarak kullana geldiği takılardan biridir.

²⁵⁵ L. Montagu, *Şark Mektupları*, İstanbul, 1998, s. 99.

²⁵⁶ Hammer, *a.g.e.*, c. 7, s. 2027.

²⁵⁷ Hammer, *a.g.e.*, c. 7, s. 2027.

²⁵⁸ G. İrepoğlu, *a.g.e.*, s. 298.

²⁵⁹ Ali Seydi Bey, *a.g.e.*, s. 47.

²⁶⁰ Ali Seydi Bey, *a.g.e.*, s. 50-51.

²⁶¹ Ayşe Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid*, İstanbul, 1961, s. 90.

Saray ustalarının elinde özel olarak işlenen küpelerin yapımında genellikle inci, yakut veya zümrüt gibi taşlar kullanılmıştır. Topkapı Sarayı'nda bugün teşhir edilen ürünler arasında değişik motiflerde küpe modellerini görmek mümkündür.

Şah İsmail'in eşi Taclı Hanım'ın Çaldıran savaşında esir düştüğünde üzerinden çıkan mücevherler arasında bir çift salkımlı ve taşları çok iri küpe "*lâ'l-i beğrek*" adına taşıyan meşhur, tarihi çok eski büyük bir elmas çıkmıştı²⁶². "*Lâ'l-i beğrek*" adındaki mücevher pek çok hükümdarın elinden geçtikten sonra Şah İsmail'in eline geçmiş ve o da eşine hediye etmiş ama bu küpe ve üzerindeki elmas Çaldıran Zaferi'nde Osmanlı tarafından el konulmuştur.

I. Ahmet'in eşi Kösem Sultan'a olan bağlılığı bütün harem tarafından bilinmektedir. Kösem Sultan eşinin vefatından sonra uzun bir müddet iktidarı elinde tutmuştur. En sonunda büyük Valide Sultan'ın hazin sonu boğularak öldürülmüştür. Celladı Bostancı Ali Valide Kösem sultanı boğarken kulağında küpeleri görmüş ve onları almıştır. Küpe ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. I. Ahmet'in Kösem'e en tutkun olduğu zamanda yaptırılmış olup küpeler bir ceviz büyüklüğünde, üçgen şeklinde tıraş edilmiş ve altından yakut içine oturtulmuş iki pırlanta olarak hazırlanmıştır²⁶³. Claes Ralamb İstanbul'a Bir Yolculuk isimli eserinde Kösem sultanın boğdurulmasını şöyle ele almaktadır;

*"Valde sultan Dolaba tıklmış pamukların arasında bulunduğunu görünce avuçlarına doldurduğu dukaları yere serpti: Böyle yapınca paraları toplamaya dalanların arasından sıyrılıp kaçabileceğini sanıyordu. Ama Deli doğrandı adındaki içoğlanı, paraya bakmayıp onu ayaklarından yere çekti ve yirtici kuşlar gibi çevresini saran arkadaşlarıyla birlikte onun altın, inci ve değerli taşlarla işlenmiş elbiseleri ile cepleri altın dukalarla dolu samur kaftanı çekip aldılar ve onları parçalara ayırarak üleştiler. Kahire'nin bir yıllık geliriyle alınmış olan ve rahmetli Sultan Ahmet'in ona armağan etmiş olduğu bir çift elmas küpesi vardı; onları Ali Bostancı denen içoğlanı aldı. Daha sonra sarayın avlusunda boğdular"*²⁶⁴.

Kösem sultanın ne kadar zeki bir kadın olduğu can havliyle kurtulmak isteğini tüm gerçekliği ile görmekteyiz.

1612'de Sultan I. Ahmet'in büyük hemşiresi Kapdân Paşa ile evlenmiştir. Gelin çeyizi içinde mücevher küpeler ve bunun yanında değerli pek çok parçalar yer almaktadır²⁶⁵.

²⁶² Y. Öztuna, *a.g.e.*, 1977, c. 3, s. 216. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Şah İsmail'in Zevcesi Taclı Hanım'ın Mücevheratı, *Belleten*, c. XXIII, sayı: 92, s. 1959.

²⁶³ Ö. Kumrular, *a.g.e.*, s. 299.

²⁶⁴ Claes Ralamb, *İstanbul'a Bir Yolculuk*, çev: Ayda Arel, İstanbul, 2008, s. 71.

²⁶⁵ Hammer, *a.g.e.*, c. 4, s. 1228.

IV. Mehmet'in eşi Gülnuş Sultan yanında çalışan cariyeleri azat ettiği için onların miraslarından pay almıştır. Şehbaz Hatice, Nefise ve Ümmûhan adlı cariyelerinden paralar kalmıştır. Nefise isimli cariyenin muhallelfatından zümrüt küpe, Ümmûhan muhallelfatından ise çift zümrüt küpe satın almıştır²⁶⁶.

II. Mustafa'nın eşlerinden Hafize Sultan ile tanışan Lady Montagu kendisine misafir olduğunda giyimi ve mücevherlerini en ince detayına kadar anlatmıştır. Küpelerinin şaşası diğer ziynetlerinin hepsini gölgede bıraktığını söylemiştir. Küpeler armudî, bir findık büyüklüğünde, iki elmastan oluşmaktadır²⁶⁷.

II. Mahmut kızı Atiye Sultan için ölmeden önce hazırladığı çeyizden bahsetmiştik. Ali Seydi Bey'in anlattığına göre bu çeyize valide sultan da bir adet mücevherli küpe ilave etmiştir²⁶⁸.

Sultan Abdülmecit Han'ın kızı Refia Sultan iyi bir eğitim aldıktan sonra bütün Osmanlı sultanları gibi padişah babası tarafından seçilen Edhem Paşa ile nişanlanmış sonraki yıllarda nikâhları (23 Nisan 1857) kıyılmıştır. Refia Sultan mutsuz bir evlilik yaşamıştır. Sultan lüks yaşamın bütün imkânlarından yararlanmıştı. Gelin olurken babası Abdülmecit tarafından mücevher bir yüzük hediye edilmiştir²⁶⁹.

Sarayda çalışan ustalardan biri olan Dilhayat Usta saray zümresindedir. Dilhayat Hatun vefat ettikten sonra terekesinden elmaslı zümrüt küpe kaydedilmiştir²⁷⁰. Dilhayat kalfanın diğer mücevherâtın farklı bölümlerde bahsedeceğimiz.

3. 1. 4. Halhal

Süs eşyası halhal yüzyıllar boyunca kadınlar tarafından kullanılmıştır. Osmanlı döneminde kadınların çok yaygın olarak kullandığı bir aksesuar değildir. Ayak bileğine takılan altın ve diğer taşlarla işlenerek süs eşyaları arasındaki yerini almıştır.

Çaldıran Zaferi'nin sonunda esir düşen Şah İsmail'in eşi Taclı Hanım'ın el konulan mücevherleri arasında 24'er inciden yapılmış bir çift halhal bulunmuştur²⁷¹.

Düğünlerde gelinlerin çeyizlerinde ya da hediye olarak verilen mücevher halhallar bulunmaktadır. Kapdân Paşa ile 1612 yılında evlen Sultan Ahmet'in kız kardeşinin çeyizinde mücevher halhallar mevcuttur.

²⁶⁶ B. Argit, *a.g.e*, s. 80.

²⁶⁷ L. Montagu, *a.g.e*, s. 98.

²⁶⁸ Ali Seydi Bey, *a.g.e*, s. 48.

²⁶⁹ Ali Akyıldız, *Mümin ve Müsrif bir Padişah kızı Refia Sultan*, İstanbul, 2003, s. 30.

²⁷⁰ Talip Mert, "Dilhayat Kalfanın Mirası", *Musiki Mecmuası*, 1999, no: 466, s. 68-73.

²⁷¹ Y. Öztuna, *a.g.e*, 1977, c. 3, s. 216.

3. 1. 5. Sorguç, Taç, İstifan, Üsküf

Değerli taşlarla işlenen sorguçlar padişahlar, devlet adamları ve hatta saray kadınları tarafından kullanılmıştır. Sadece harem kadınları tarafından değil, sarayın dışındaki zengin zümre tarafından kullanılmıştır.

Osmanlı padişahlarından II. Bayezid'in kızı Ayşe Sultan'a dedesi Fatih Sultan Mehmet Han'dan bir üsküf kalmıştır. Ayşe Sultan bu üsküf²⁷² satılığa çıkarmak ister sebebi ise şöyledir; Fatih Sultan Mehmet ölüp büyük oğlu II. Bayezid tahta çıktığında, Karaman'da vali olan küçük oğul Cem Sultan, ağabeyinin padişahlığını kabul etmemiştir. Cem Anadolu eyaletinin merkezi olan Kütahya'yı ele geçirmek istemiştir. Anadolu Beylerbeyisi Damat Sinan Paşa kaçmıştır. II. Bayezid'in kızı Ayşe Sultan Kütahya'da kalmıştır. Kale kumandanından amcasına karşı kaleyi savunmasını istemiştir. Hatta Ayşe Sultan kalede bulunan hazineden 25.000 akça alarak askere dağıttırıştır. Cem Sultan Kütahya'yı alamamıştır. Bu savunmadan sonra Ayşe Sultan'dan hazineden aldığı para geri istenmiş ama sultanın nakit parası olmadığı için dedesi Fatih Sultan Mehmet Han'ın evlenirken kendisine hediye ettiği mücevherli üsküfü satmak istemiştir. Bu üsküfü satın alacak kimse çıkmamıştır. Ayşe Sultan babasından ya dedesinin hediyesini satmaya yardımcı olmasını ya da borcunu ödemesini istemiştir²⁷³. Şöyle ki bu üsküf maddi değerinden çok manevi değeri olduğu için değerlidir. Bu hadise Osmanlı maliye teşkilatının iyi işlediğini ve devletin alacağını padişah kızıdan bile tahsil ettiğini gösterir.

Kanunî Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan eşi Rüstem Paşa'yı kaybettikten sonra onun ruhu için yaptırdığı hayratlarda, Mekke'ye su getirmek için murassa tacını satmıştır²⁷⁴. Bu bize göstermektedir ki; saray kadınlarının kullandıkları taşların maddi değerinin ne kadar büyük olduğudur.

Sultan III. Mehmet'in annesi Safiye Sultan, İngiltere kraliçesi I. Elizabeth'e giysi yanında yakutlu incili bir istifan yollamıştır²⁷⁵. I. Elizabeth bu armağanlara karşılılık olarak

²⁷² Üsküf: Yeniçeri serpuşlarından bir nevi olup bu da börk gibi keçe külâhtı. Yalnız ondan farkı başa giyilecek ağzının dört parmak eninde sırma ile işli oluşu ve geriye doğru yatırması ile işli oluşu ve geriye doğru yatırması bulunmayışı idi. Üsküf, yayabaşılardan itibaren daha yukarı derecede bulunan ocak zabıtları, hükümdarların maiyeti olan solaklar giydikleri gibi, dîvân-ı hümâyûna geldiği zamanlar yeniçeri ağası, başçavuş ve muhızır ağa da bunu kullanılırdı. Bkz: Ünal, Osmanlı Tarih Sözlüğü, 707. Ama Ayşe sultan elinde olan üsküf burada anlatılan değildir. Ayşe sultanın elinde olan muhtemelen Üsküfedir. Üsküfe: Büyük dalları bütün kumaşı kaplayan, ipeklî ve sırma ile işlenmiş kumaş. Güllü, direkli, gümüşlü olanları vardır. 2. Eskiden kadınların başlarına giydikleri fes Bkz: M. A. Ünal, *a.g.e.*, s. 707.

²⁷³ Y. Öztuna, *a.g.e.*, 1978, c. 9, s. 83.

²⁷⁴ G. İrepoğlu, *a.g.e.*, s. 269.

²⁷⁵ LucienneThys-Şenocak, *Hatice Turhan Sultan- Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler*, çev: Ayla Ortaç, İstanbul, 2009, s. 83-84. Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, çev: Ayşe Berktaş, İstanbul, 1996, s. 291.

1587 yılında görkemli taşlarla bezenmiş çanta, broş, elmaslı küçük bir taç ve diğer bölümlerde bahsedeceğimiz birçok özel mücevher göndermiştir.

IV. Murat'ın sadrazamı Melek Ahmet Paşa, eşi Kaya Sultan'a hediye bir keyanî tacı, bir murassa taç ve bir sorguc-ı hûma hediye göndermiştir²⁷⁶.

IV. Mehmet Eşi Gülnuş Sultan doğum yaptığında onu servete boğmuştur. Oğlunun annesi Rabia Gülnuş Emetullah Sultan'ın maaşını ve hizmetlilerinin sayısını artırmış ve Edirne'nin zanaatkârlarından onun için değerli taşlarla süslü muazzam bir taç yapmalarını istemiştir²⁷⁷. Böylesi bir hediye Gülnuş Sultan'ın kudretini ve ihtişamını arttırmıştır.

III. Ahmet'in yeğeni Ummetullah sultanın Sirke Osman Paşa ile yapılan düğün töreninde gelen çeyizin içinde baştanbaşa elmaslar ile süslü bir taç ve paha biçilmez taşlarla örtülü bir tül bulunmaktadır²⁷⁸.

Abdülmecid'in kızı Refia Sultan gelin olurken üzerinde mücevher yüksek taç gerdanlık kullanmıştır²⁷⁹. Üzerinde sorguç yerine ise sade ince beyaz tüy takmıştır.

3. 1. 6. Bilezik, Gerdanlık

Altın ve mücevher, bilezik ve gerdanlıklar Osmanlı kadının güzelliğine güzellik katan takılardandır. Bilezik süslenme amacının yanında en kolay boz durulan bir takı olması sebebiyle sahibine hazır para sağlayan bir takıdır.

Valide Kösem Sultan'ın oğlu I. İbrahim'e odalık olarak sunduğu cariyeye ile ilgili önceki bölümde yer vermiştik. Sultanın sırrını saklaması için cariyeye sus payı olsun diye bir elmaslı bilezik ve bir gerdanlık vermiştir²⁸⁰. Kösem sultan, oğlu için cariyeye kıymetli mücevherlerini hediye etmiştir.

Osmanlı döneminde bilezik ve gerdanlıklar değerli taşlarla bezenerek takan kişinin ihtişamını daha da arttırmıştır. Gerdanlıklar açık giysi üzerine boynunun güzelliğini gösteren çeşitli boylarda yapılmışlardır. Lady Montagu Şark Mektupları isimli eserinde ziyarette bulunduğu II. Mustafa'nın gözdesi Hafize Sultan'ın boynundaki, dizlerine kadar inen ucunda hindi yumurtası büyüklüğünde çok güzel renkli bir zümrüt sarkan incilerini, her biri altın iriliğinde ve üç altın kalınlığındaki iki yüz zümrütten ve bir dizisi de daha küçük yuvarlak zümrütlerden oluşan gerdanlıktan ve ihtişamından bahsetmektedir, bilezikleri elmastan yapılmıştır²⁸¹.

²⁷⁶ E. Çelebi, *a.g.e*, c. 4, s. 157.

²⁷⁷ B. Argit, *a.g.e*, s. 34.

²⁷⁸ Hammer, *a.g.e*, c. 7, s. 2027.

²⁷⁹ A. Akyıldız, *a.g.e*, s. 30.

²⁸⁰ R. E. Koçu, *a.g.e*, c. 2, s. 22.

²⁸¹ L. Montagu, *a.g.e*, s. 98.

Melek Ahmet Paşa, eşi Kaya Sultan için Hint kutusu içinde saf altından mücevher ve murassa Horasan tarzı bilezik hediye göndermiştir²⁸².

Saray kadınlarına doğum yaptıklarında, nikâh törenlerinde altın ve mücevherden yapılmış bilezik ve gerdanlıklar armağan edilmiştir. Mesele, III. Ahmet kendisine 1718'de yılında bir şehzade dünyaya getiren kadınlarından Ümmügülsüm Sultan'a bir çift elmas ile murassa bilezik armağan etmiştir²⁸³. II. Mahmut'un ölümünden önce kızı Atiye Sultan'ın çeyizini hazırlatmış ve gelin olduğu vakit kızına verilmesi için hazırlattığı hediyeler arasında mücevherli roza bilezikler bırakmıştır²⁸⁴.

Nikâh törenlerinde özellikle gelinin güzelliğinin tamamlayıcı ögesi olarak kullanılmıştır. Örneğin; Lüksüne düşkün ve müsrif olarak bilinen Refia Sultan'a gelin olurken babası Abdülmecid tarafından mücevher bilezik ve gerdanlık yaptırılmıştır²⁸⁵.

Münire Sultan'ın çeyizinde öyle bir gerdanlık vardır ki iri inciler, pırlantalar ve küçük yakutlar ile yapılmıştır²⁸⁶.

Altından yapılmış bilezikler günümüzde hala işlevini sürdürerek kadınlar tarafından kullanılan en çok kullanılan takılar arasındadır.

3.2. Altın ve Gümüş Eşyalar

Saray kadınlarının günlük yaşamında hayatlarını kolaylaştıran pek çok eşya da altından yapılmıştır. Misafirlerini ağırlamakta ya da kendi lüks yaşamları için özel olarak kullanmışlardır.

Tabaklar, kaşıklar, fincan zarfları, aynalar, nahıllar, yelpazeler vb. pek çok kadınların günlük yaşamında kullandığı mücevher ile bezenmiş eşyalardır.

3. 2. 1. Sahan, Tabak, Tepsi, Kâse, Kaşık, Çatal, Leğen, İbrik

Önemli ziyafetlerde altın sahan, tabak, kâse, çatal, kaşık, leğen ve ibrik kullanılmıştır. Bunlar hepsi saf altından olmayıp tombaklanmıştır. Padişah ve eşleri bu eşyaları pek sık kullanmışlardır. Saray kadınları ve padişahların kullandığı bu mutfak gereçleri özel olarak işleminden geçtikten sonra kullanılmıştır. Şöyle ki Osmanlı Devleti'nde padişahın kullanacağı her şey mücevher ya da altın ile bezenmiştir.

Kraliçe Elizabeth, III. Murat'ın başkadını Safiye Sultan için yaldızlı üç parça büyük sahan, gümüş ve altın yaldızlı cam şişe hediye göndermiştir²⁸⁷. Safiye Sultan ile Elizabeth arasında karşılıklı hediyeleşme sürekli var olmuştur.

²⁸² E. Çelebi, c.4, s. 157.

²⁸³ G. İrepoğlu, *a.g.e.*, s. 297.

²⁸⁴ Ali Seydi Bey, *a.g.e.*, s. 47.

²⁸⁵ A. Akyıldız, *a.g.e.*, s. 30

²⁸⁶ Y. Öztuna, *a.g.e.*, 1978, c. 8, s. 186.

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesi'nde aktardığına göre Melek Ahmet Paşa ele geçirdiği Bitlis Hanı'nın eşyalarından eşi Kaya Sultan'a bir dizi muhteşem hediye göndermiştir. Bunlar arasında mutfak gereçleri olarak 3 adet Seylan tabak, 3 adet Yemen akiki kâse bulunmaktadır²⁸⁸.

IV. Mehmet'in kızı Hatice Sultan'a çeyiz olarak verdiği kap kaçak arasında 8 altın sahan, 1 mücevherli leğen, 1 mücevherli ibrik, 2 küçük ayaklı altın sahan, 15 kapaklı gümüş sahan 3 büyük gümüş leğen, çin porselenleri, 20 mücevherli tabak ve buna benzer birçok şey bulunmaktadır. Bunlar Devletin gücünü, zenginliğini ve ihtişamını göstermektedir.

II. Mahmut'un kızı Mihrimah Sultan Çanakkale boğazı muhafızı Ferik Mehmet Said Paşa ile evlenmiştir. Nişan alayında validesi için gümüş tepsi içinde sahanlar, gümüş tepsi içinde süsler, mücevherler ve ziynet eşyaları gönderilmiştir²⁸⁹.

Veziriazam Çorlulu Ahmet Paşa, nişanlısı II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan için hazırlattığı hediyeler arasında şekerleme doldurulmuş 40 kâse bulunmaktadır. Muhtemelen bunlar altın ve mücevher işlemelidir²⁹⁰.

Saray kadınları, mücevherli eşyaları günlük araç ve gereçleri olarak kullanmıştır. Münire Sultan'ın çeyizinde iki takım olarak 20'şer tane altın ve elmaslı çatal bıçak kaşık takımı, mücevherli tabaklar, altın ve gümüş tabaklar, ibrikler ve kap kaçaklar bulunmaktadır²⁹¹.

3. 2. 2. Nahıllar

Osmanlı Devleti'nde düğünlerde ve şenliklerde nahıllar yapılmıştır. Ama özellikle düğün alaylarında kullanılan ağaç şeklinde bal mumundan yapılmış ve donanmış süslerden oluşmaktadır. Bu nahıllar bazen o kadar büyük yapılmıştır ki geçeceği yollardaki evlerin çatıları köşeleri kesilmiştir.

Nahıllar, yaptıran kişinin maddi durumuna göre büyüklüğü değişmektedir. Nahıllar, düğünü yapanın mali gücünü ve toplumdaki yerini gösteren bir simgedir. Padişah şenlikleri için hazırlanan nahıllar pahalıya hazırlanmaktadır. Örneğin, Kanûni Sultan Süleyman'ın kız kardeşi ile evlenen İbrahim Paşa düğün için altın, gümüş ve değerli taşlardan donatılmış iki büyük nahıl yaptırmıştır. Bu nahıllardan birinin altmış bin bir diğerinin kırk bin parçadan yapılmış olduğu bilinir. 1586 yılında III. Murat'ın düzenlettirdiği düğün şenliğinde cam gibi saydam bir biçimde inceltilmiş mumdan nahılların üzerlerinde altın, firuze gibi değerli taşlar

²⁸⁷ B. Argit, *a.g.e.*, s. 166.

²⁸⁸ E. Çelebi, *a.g.e.*, c. IV, s. 157-158.

²⁸⁹ Yüksel Aktaş Baycar, II. Mahmud'un Kızı Mihrimah Sultan'ın Sûr-ı Hümâyûnu, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2006, 27.

²⁹⁰ Hammer, *a.g.e.*, c. 7, s. 1961.

²⁹¹ Y. Öztuna, *a.g.e.*, 1978, c. 8, s. 187.

ile süslenmiştir. Sultan İbrahim düzenlettirdiği büyük bir şenlikte gümüş nahıllardan başka minareye benzeyen iki büyük nahılın mücevher som altın ve gümüşle süsletmiştir²⁹².

1648 Safiye Sultan'ın kızı Ayşe Sultan için İbrahim Paşa on ikişer metre yüksekliğinde mücevherlerle süslü iki nahıl hazırlatmıştır²⁹³.

3. 2. 3. Aynalar, Fincanlar

Ayna Osmanlı Devleti'nde bayanlara verilen en güzel hediyelerden biridir. Saray kadınlarının kullandığı bu aynalar altın ve mücevher ile işlenmiştir. Sadece kadınlara özgü olmamak ile birlikte padişahlar tarafından da kullanılmıştır. II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan'ın nişanlısı Çorlulu Ali Paşa hediye olarak kıymetli taşlarla süslü bir ayna göndermiştir²⁹⁴. IV. Mehmet'in eşi Rabia Gülnuş Emetullah Sultan'ın sahip olduğu eşyalar arasında mücevherli aynaları ve dımaşk aynası dikkat çekmektedir²⁹⁵. Sirke Osman Paşa ile evlenen Ummetullah Sultan'a hediye olarak çerçevesi mücevherlerle parıldayan bir ayna gelmiştir.

Fincanlar evlenirken sultanların çeyizleri arasında bulunmaktadır. Örneğin, I. Abdülmecid'in kızı Münîre Sultan çeyizi içinde mücevherli fincan ve fincan zarfları vardır²⁹⁶. Yine bir kahve takımı örtüsü; al kadife üzerine sırmalı ve ortası elmas ile işlenmiştir.

3. 2. 4. Beşik

Osmanlı'da bir şehzadenin ya da sultanın doğumu törenler ile tüm saraya ve şehre duyurulmaktadır. Harem ve sarayın dışı kandillerle süslenmektedir. Devlet adamları, İstanbul'da bulunan büyük rütbeli memurlar, konaklarını ve yalılarını renkli kandillerle donatmaktadırlar. Konaklara asılan kandillerin sayısı ne kadar çok olursa sahibinin zengin olduğu bilinmektedir²⁹⁷. Bu sebeple devlet adamları birbirleriyle yarışır, servetlerinin fazlalığını, siyasi nüfuzlarının üstünlüğünü göstermek için konaklarını renk âlemi haline getirmektedirler. Bu arada sarayda bazı törenler de yapılmaktadır. Bunlardan iki beşik alayı Valide sultan beşik alayı ve sadrazam beşik alayı çok önemlidir. Valide sultan beşik alayı, beşik, beşik örtüsü ve üstü değerli taşlarla işlenmiş yorgan valide sultan tarafından yaptırılıp Eski Saray'a gönderilmektedir. Sarayda bulunan ağalar, Eski Saray'a gidip beşiği törenle Topkapı Sarayı'na getirmektedirler. Örneğin, IV. Murat'ın kız kardeşi Gevherhan Sultan bir kız çocuk dünyaya getirmiş ve Valide Kösem Sultan tarafından hediye olarak kakmalı bir beşik gönderilmiştir.

²⁹² Özdemir Nutku, *IV. Mehmed'in Edirne Şenliği*, Ankara, 1972, s. 65-72.

²⁹³ Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, İstanbul, 2000, s. 60-61.

²⁹⁴ Hammer, *a.g.e.*, c. 7, s. 1961

²⁹⁵ B. Argit, *a.g.e.*, s. 83.

²⁹⁶ Y. Öztuna, *a.g.e.*, 1978, c. 8, s. 187.

²⁹⁷ Çağatay Uluçay, *Harem II*, Ankara, 2001, s.77.

Sadrazam beşik alayı, valide sultanın beşik alayından daha gösterişli ve kalabalık olmaktadır. Bu tören doğumun altıncı günü yapılmaktadır. Sadrazam, sultan doğar doğmaz, bir beşik, bir yorgan ve bir de beşik örtüsü yaptırır; bunların hepsini inciler, elmaslar ve zümrütlerle donattırmaktadır²⁹⁸. Ayrıca doğan erkekse bir de sorguç yaptırılır, üzerine iri iri değerli taşlar koydurulurdu.

3.3. Elbiseler

Her şeyde olduğu gibi giyimde mücevheri ayrı düşünmek imkânsızdır. Padişah eşleri, sultanlar giyimlerinde mücevherle işlenmiş elbiseler tercih etmişlerdir. Mücevher kumaşa hem dikilmiş hem de işlenmiştir. Özellikle sultanların evlenirken giydikleri elbiseler ve mücevherler oldukça göz alıcıdır.

Kadınlar günümüzde olduğu gibi güzel görünmek için kendilerince bazı yöntemler uygulamışlardır. Gözlere sürme kullanmak ve hoş kokular sürmek bu uygulamalardan bazılarıdır. Örneğin, Rabia Gülnuş Emetullah Sultan'ın sahip olduğu kişisel eşyaları arasında altın rastık hokkası ve sürmedanlık bulunmaktadır²⁹⁹.

Boyun ve gerdanlarına elmas, inciden yapılmış gerdanlıklar takmışlardır. Mevsime göre değişen entariler giydikleri, entarilerin yakası elmas düğmeler işlenmiştir. Bellerine elmaslı mücevherli kemerler takmışlardır. Tabi vazgeçilmezlerden biri de kürktür. Saçlar oldukça uzun ve genelde örgü yapılır, örgülerin arasına kıymetli taşlardan yapılmış kurdeleler koymuşlardır³⁰⁰.

Bir cariyeye padişahın zevcesi olduğu zaman giydiği kıyafet şu şekilde tasvir edilir; elbiselerin kopçaları elmastan yapılır, dış kısmı kürk ile kaplanır, kürkler dirseğe kadar uzanmaktadır. İkballer kıymetli taşlardan elbise giyerler kışın esvabları kürkle kaplanmıştır. Bellerine altın işlemeli ve mücevher ile bezenmiş tokalı kemerler kullanmışlardır³⁰¹.

Refia Sultan gelin olurken elbisesi; koyu mavi üzerine sırma inci ve pırlanta çiçeklerle işlenmiş kenarı sırmalı, incili, dantelli belden iliklenir üç etekten oluşmaktadır. Geniş yakadan ve kollardan görünen ipek tül gömleğin yakası ince dantel işlenmiştir. Elllerinde beyaz eldiven giymiştir. Ayakkabıları uzun bir bot, entarisinin rengindeydi. Duvağı entarisiyle aynı renkte yapılmıştır. Üzerinde mücevher taç, küpe, gerdanlık ve bilezik bulunmaktadır. Gelin telleri ise altın yaldızlıydı. Düğün için satın alınmış mücevherler 1. 163 lira 44 kuruş tutmuştur³⁰².

²⁹⁸ Ç. Uluçay, *a.g.e*, s.79.

²⁹⁹ B. Argit, *a.g.e*, s. 83.

³⁰⁰ M. Ç. Uluçay, *Harem II*, 2013, s. 107-108.

³⁰¹ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e*, 2014, s. 135.

³⁰² A. Akyıldız, *a.g.e*, s. 30.

3. 3. 1. Kürk, Kaftan

Kürkler elbiselerinin üstüne bir süs olarak kullanılmıştır. Bayramlarda padişahın hareme gönderilen hediyeler arasında kürkler olduğu da bilinmektedir. Sultanların çeyizi arasında incilerle süslenmiş beyaz bir kürk olmazsa olmazdı.

Şah İsmail'in savaş meydanlarında esir düşen eşi Tacılı Hanım'ın ganimet olarak alınan mücevherlerinin içinde kaftan bulunmakta ve bunun yanında 25 adet elmas düğmesi yer almasına rağmen üzerlerine dikilmemiştir³⁰³.

I. İbrahim'in gözdesi Şekerpareye ait mal varlığından ve mücevherlerinden bahsetmiştik. Şekerpare'nin ele geçirilen mal varlığı içinde biri sarı, biri beyaz sırmalı iki kürk, birkaç kürk mintan bulunmaktadır³⁰⁴.

II. Mustafa ve III. Ahmet'in kızı ile nikâh kıyacak damatlar ve sadrazamlar düğün törenlerinde valide sultan Rabia Gülnuş Emetullah Sultan'a samur kürk takdim etmişlerdir³⁰⁵.

II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan'la Çorlulu Ali Paşa'nın ve Ayşe Sultan'la Köprülüzade Numan Paşa'nın 1708'de gerçekleşen düğünlerinde, Sadrazam Çorlulu Ali Paşa şala kaplı samur kürk, dibaya kaplı kakum kürk hediye etmiştir³⁰⁶.

3. 3. 2. Kemerler, Kuşaklar, Şal

Mücevher kemerler, kuşaklar, şallar haremdeki kadınlar tarafından kullanılmıştır. Ayrıca kemer ve kuşak ise padişah ve devlet adamları tarafından da kullanılmıştır. Bellerine taktıkları bu mücevher ile bezenmiş kemer ve şalların bir statü göstergesi olarak kullanılmış olması muhtemeldir. Lakin bu durum saray kadınlarında süs ögesi olarak kullanılmıştır. Altın yaldızlı, simli ya da daha ince ayrıntılı olarak işlenmiş şallar zarıflığın tamamlayıcısıdır.

Reşad Ekrem Koçu'nun Forsa Halil isimli romanında payitahta faaliyet gösteren bir cinayet şebekesinin yaptıklarına değinir. Yazarın bu kaynağa nereden ulaştığı bilinmese de III. Murat zamanında sarayın dışında Cava Müslümanlarından Hacı Takiyyüddin Zenbur isminde bir zat İstanbul'a yerleşir; eline geçen her türlü mücevherden anlar. Hangi taşın ne yapılıp onu bilir ve muazzam mücevherâtlar ortaya koyardı. 1595 yılında Sarayı Hümayun'dan bizzat Valide Sultan tarafından Cavalıya murassa kemer ısmarlanmıştır. Kemerlerin üzerindeki işçilik muazzamdır. İlk yaptığı kemer de bir sıra tavus kuşu, başları iki hümmüz incilerinden, sorguçları zümrüt, gövdeler, birer hurda yakuttan ve hırda zümrütten, kuyrukları da zümrütle yakut ve hurda elmas karışık; tokanın iki parçasına kuş yumurtası büyüklüğünde iki zümrüt

³⁰³ Y. Öztuna, *a.g.e.*, s. 217.

³⁰⁴ Ö. Kumrular, *a.g.e.*, s. 243.

³⁰⁵ B. Argit, *a.g.e.*, s.162.

³⁰⁶ B. Argit, *a.g.e.*, s.162.

koymuştur. Diğer kemer de ise güller, sümbüller ve laleler kullanmıştır³⁰⁷. Cevalı bu kemerleri sultana teslim edemeden elinden aldırıştır. Elinden kemerleri alan hırsızları aramaya çıktığı vakit kendisi de kaybolmuştur. Uzun bir aradan sonra cesedi bulunmuştur. O kadar ki Cevalının üzerinde altın mahfazalı muska ise tülbende sarılı şekilde bulunmuştur.

Yeni Camii'nin açılışında Hatice Turhan Sultan IV. Mehmet'e elmaslı bir kemer hediye etmiştir.

Rabia Gülnuş Emetullah Sultan'ın elliye yakın mücevherli kuşağı vardır³⁰⁸. Ve yine Gülnuş Sultan cariyeleri azat ederek onların muhallefatından pay sahibi olmuştur. Ümmühan isminde cariyenin muhallefatından bir elmas kuşak ve bir incili kuşak almıştır³⁰⁹.

Çorlulu Ali Paşa, II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan ile düğün törenlerinde Valide Sultan'a zümrütlü, lâ'li ve elmaslı büyük bir kuşak göndermiştir³¹⁰. Damatların valide sultan hediye göndermeleri adettendi. Ummetullah Sultan'a nikâh töreninde eşinden hediye olarak elmaslarla bezeli bir kemer göndermiştir³¹¹.

I. Abdülmecid'in (1839-1861) kızı Münîre Sultan Osmanlı'nın en geç evlenen sultanlarından. Sultanın çeyizinde muazzam mücevher parçalar bulunmaktadır. Bunlar arasında gerdanlık olarak da kullanılabilen bir kemer bulunmaktadır. Kemer oldukça ihtişamlı ve şık taşlarla örülmüş; ortasında bulunan taşlar iri ve büyükçedir.

3. 3. 3. Çaprastlar, Düğmeler

Elbiselerin önünü birleştirmek amacıyla çaprast ve düğme kullanılmıştır. Mücevher çaprast ve düğmeler elbiselere görkemli bir görünüm kazandırmıştır. Bunlar ihtişamın, gücün gösterilmesi için bir araçtır.

II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan ile evlenen Çorlulu Ali Paşa, valide sultana bir takım zümrütlü düğme göndermiştir³¹².

1717-18 yılları arasında İstanbul'da bulunan İngiliz elçisinin eşi Lady Montagu, Sultan II. Mustafa'nın gözdesi Hafize sultanın giyimini ve üzerinde bulunan elmas düğmeleri şöyle aktarmakta; Elbise o kadar kıymetli idi ki, Arkasında dolama denilen bir gömlek vardı. Rengi kırmızı, boylu boyuna, yakasından eteğine kadar ve kollarının etrafı gayet zarif, burada kadınların esvaplarındaki düğmeler kadar iri elmaslarla süslenmişti. Milord M... 'ün elmasları kadar iri diyemem, fakat bir nohut büyüklüğünde diyebilirim. Bu düğmelerin üzerinden tıpkı bir prensin yıldönümü merasimi yapıldığı zaman giyilen esvaplara konulan altın zinetlerin

³⁰⁷ R. E. Koçu, *Forsa Halil*, İstanbul, 2001, s. 37.

³⁰⁸ B. Arğit, *a.g.e.*, s. 84.

³⁰⁹ B. Arğit, *a.g.e.*, s. 80.

³¹⁰ B. Arğit, *a.g.e.*, s. 162.

³¹¹ Hammer, *a.g.e.*, c. 7, s. 2027.

³¹² B. Arğit, *a.g.e.*, s. 162.

biçiminde iri elmas zinetler sarkıyordu. İç gömleği baklava biçiminde iki büyük elmas düğme ile iliklenmişti³¹³. Lady Montagu'nun aktardıkları şaşkınlık bıraksa da Osmanlı Devleti'ndeki ihtişamı bir kez daha göstermektedir.

3. 3. 4. Çizme, Pabuç, Terlik

Kadınlar için görünüm önemlidir. Dahası güzellik her şeyden önde gelir. Bunlar genel olarak 16. yüzyıldan itibaren çok sık kullanılmıştır. Kullandıkları terlik, çizme ve pabuç değerli taşlar ile işlenmiştir. Burada sebep olarak insanın kendini mutlu etmek istemesini gösterebiliriz.

Nikâh ve nişan törenlerinde sultanlara eşlerinden gelen hediyeler arasında pabuç, terlik gibi eşyalar da bulunmaktadır. I. Ahmet'in büyük kız kardeşi Kapdân Paşa ile nikâhlanmıştır. Gelinin çeyizi içinde firuze ve yakut ile müzeyyen terlikler de bulunmaktadır³¹⁴. Çorlulu Ali Paşa nikâhlandığı eşi Emine Sultan'a gönderdiği hediyeler arasında incilerle süslenmiş bir terlik ve nalın, altın tellerle işlenmiş hamam takımları bulunuyordu³¹⁵. Sirke Osman Paşa ile nikâhlanan Ummeullah Sultan'a gelen hediyeler arasında altın hamam nalınları ve inci işlemeli terlikler vardır. Sultan III. Mustafa'nın kızı Şah Sultan'a gelen nişan hediyeleri arasında zümrüt, lâl, ve inciler ile bezeli terlik; elmas, zümrüt, lâl ve inciyle bezenmiş bir çift pabuç; elmas ve mücevherlerle süslü bir çift nalın bulunmaktadır.

Görüyoruz ki Saray kadınlarının kullandığı mücevherât ve takılar olmazsa olmaz güzellikte ve göz alıcıdır. Bir elmas istefan, bir elmas bilezik, bir elmaslı çaprast, bir zümrüt yüzük. Bütün bunlar kadınların vazgeçilmez takıları arasında yer almışlardır.

³¹³ L. Montagu, *a.g.e.*, s. 98.

³¹⁴ Hammer, *a.g.e.*, c. 4, s. 1228.

³¹⁵ Hammer, *a.g.e.*, c. 7, s. 1961.

SONUÇ

Altın, gümüş ve mücevherât her zaman gücün ve ihtişamın göstergesi olarak tercih edilmiştir. Tarihin hemen her devrinde altın ve mücevher insanlar için ilgi çekici olmuştur. Mücevher ve altını insanlar için çekici kılan şeylerden biri süslenme isteği bir diğeri de değerli mücevherlere sahip olma arzusudur.

Osmanlı Devleti'nin büyük bir yapıya dönüşmesiyle birlikte mücevher kullanımının daha yaygın bir hal aldığı görülmüştür. Osmanlı Devleti'nde altın ve mücevher, törenlerde daha çok ihtişam göstergesi olarak kullanılmış olup padişah giysilerinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Devleti temsilen padişahlar cülus, sünnet, düğün ve elçi kabul törenlerinde şatafatlı, gösterişli ve mücevherli elbiseler tercih etmişlerdir. Saray geleneğinde padişahların bolca mücevher takmalarının süslenme amacından çok daha farklı saltanatlarının kutsal yanını vurgulamak amacıyla olduğu görülür. Mücevher padişah için güç ve ihtişam göstergesi olarak yaşamının her alanında kullanılmıştır.

Mücevherleri sadece padişahlar değil padişahın görevlendiği devlet adamları da kullanmıştır. Devlet kapısında görev alan devlet adamları, altın ve mücevheri geldikleri makamlardaki yetkinliği güçlendirmek amacıyla ihtişam göstergesi olarak tercih etmişlerdir.

Osmanlı saray kadınları altın ve mücevheri daha çok süs olarak tercih etmiş ve giyim ve kuşamlarında kullanmışlardır.

Mücevherler padişah tarafından törenlerde, elçiler ile gönderilen hediyeler arasında, her yıl Kabe'ye gönderilen surre alaylarında, saray düğünlerinde daha bir çok yerde İmparatorluk olgusundaki gücün iletimi olarak tercih edilmiştir.

Bugün Topkapı sarayındaki mücevher takılar ve eşyalar gücün ve ihtişamın göstergesi olarak geçmişten getirdikleri anılar ile sergilenmektedir.

Netice olarak; yüzyıllar boyunca Osmanlı devletinde birçok padişah saltanatı devralmış ve devretmiştir. Ve her padişah mücevherin ışıltısında kendi ihtişamını gözler önüne sermiştir.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

- 6 Numaralı Mühimme Defteri (972/ 1564-1565)< Özet-Transkripsiyon ve İndeks> I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 28.
- Anonim Osmanlı Tarihi*, (1099-1116/ 1688-1704), (Hazırlayan: Abdülkadir Özcan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ahmet Cevdet Paşa (1976), *Cevdet Tarihi*, haz. Mümin Çevik, sad. Dündar Günday, (I ve VI), Özdemir Basımevi, İstanbul.
- Defterdar Sarı Mehmet Paşa (1995). *Zübde-i Vekayiât (Tahlil ve Metin 1066-1116/1656-1704)*, haz: Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ebu'r Reyhân Muhammed b. Ahmet el-Bîrûnî (2017) *Kıymetli Taşlar ve Metaller Kitabı (el-Cemahir Fi Ma'rifeti'l-Cevahir)*, çev: Emine Sonnur Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Evliya Çelebi (2006), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, (Haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı), 1. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi (1999), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, (Haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı), 2. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi (1999), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, (Haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı), 3. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi (2001), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, (Haz. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman), 4. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi (2001), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, (Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman ve İbrahim Sezgin) 5. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi (2002), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, (Haz: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı,) 6. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- Evliya Çelebi (2003), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff), 7. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi (2003), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff), 8. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi. (2007). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 5973, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu-Dizini*, (Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff),10. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hafız Mehmet Efendi (2008), *Şehzadelerin Sünnet Düğünü, Sûr-Hümâyûn 1720*, yaz. haz: Seyit Ali Kahraman, Kitapyayınevi, İstanbul.
- Naîmâ Mustafa Efendi (1968). *Naîma Tarihi*, çev: Zuhuri Danışman, II, İstanbul.
- Naîmâ Mustafa Efendi, (2007). *Tarih-i Naîmâ*, (Hazırlayan: Mehmet İpşirli), (I-IV), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Peçevi İbrahim Efendi (1968). *Peçevi Tarihi*, haz: Murat Uraz, (II), İstanbul.
- Peçevi İbrahim Efendi (1969). *Peçevi Tarihi*, haz: Murat Uraz, (II), İstanbul.
- Silahdar Mehmet Ağa (1969). *Nusretnâme*, sad. İsmet Parmaksızoğlu, (I-II), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Selaniki Mustafa Efendi (1999). *Tarihi Selâniki (1003-1008/1595-1600)*, haz: Mehmet İpşirli, (I-II), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Vak'anüvis Subhî Mehmet Efendi (2007). *Subhi Tarihi*, haz: Mesut Aydınar, Kitabevi, İstanbul.

İkincil Kaynaklar

- Açıkgöz, F. (2011). “XIV. Louis Tarafından IV. Mehmet’e Gönderilen Tarziye Hediyeeleri”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.1, sayı 1, Kırıkkale, 59-77.
- Afyoncu, E. (2006). “Rüstem Paşa”, *TDV*, c. 35, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 288-290.
- Ali Seydi Bey (...). *Teşrifât ve Teşkilâtımız*, haz: Niyazi Ahmet Banoğlu, İstanbul.
- Akgündüz, M. (2007). “Padişah ile Şeyhülislam Arasındaki Hediyeleşmeler”, *Hediye kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskalli-Aylin Koç, Kitabevi, İstanbul.
- Aktaş, B. Y. (2006). “*II. Mahmut’un Kızı Mihrimah, Sultan’ın Sûr-ı Hümayûnu*”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Aktepe, M. (1974). “Nadir Şah’ın Osmanlı Padişahı I. Mahmut’a Gönderdiği Taht-ı Tavus Hakkında”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı 28-29
- Akyıldız, A. (2012). “Valide Sultan”, TDV, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 494-499.
- Akyıldız, A. (2003). *Mümin ve Müsriif Bir Padişah Kızı Refia Sultan*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Akyıldız, A. (2017). *Haremin Padişahı Valide Sultan*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Aktepe, M. (1974-75). “Nadir Şah’ın Osmanlı padişahı I. Mahmut’a gönderdiği Taht-ı Tavus Hakkında”, *İ. Ü. E. F. Tarih Dergisi*, Sayı:28-29, 113-122.
- Aktaş Baycar, Y. (2006). *II. Mahmut’un Kızı Mihrimah Sultan’ın Sûr-ı Hümmâyûnu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Altınay, A. R. (2000). *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Argıt, İ. B. (2014). *Rabia Gülnuş Emetuallah Sultan 1640-1715*, Kitapyayinevi, İstanbul.
- Argıt, İ. B. (20015) “Osmanlı İstanbul’unda Giyim Kuşam”, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla, Büyük İstanbul Tarihi-Toplum*, İstanbul.
- Aygün, N. (2010). “XVIII. yy’da Bir Osmanlı Valisi Üçüncüoğlu Ömer Paşa ve Muhallefatı”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, c.7, sayı 26.
- Aykun, İ. (2003). Tokat’ta Medfun Osmanlı Valileri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, Sayı: 22, 283-294.
- Beyazıt, Y. (2011). “Evliya Çelebi’nin Sunduğu Önemli Bir Portre: Bitlis Hanı Abdal Han”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, 67-82.
- Busbecq, (2014). *Türk Mektupları Kanuni döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri*, çev: Derin Türktömer, İş bankası yayınları, İstanbul.
- Bilirgen, E. (1982). “Hazine”, *Sanat*, sa.7, 111-119.
- Bozkurt, N. (1997). “Hârûnürreşîd”, *TDV*, c. 16, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 258-261.
- Çay, M. A. (1984). *Anadolu’nun Türkleşmesinde Dönüm noktası*, Orkun Yayınevi, İstanbul.
- Danişmend, İ. H. (1979). *Tarihi Hakikatler*, Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, cilt 1, İstanbul.
- Develioğlu, F. (2000). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara.
- Dingeç, E. (2011). “18.Yüzyılın İkinci Yarısında Saray Atlarının Binit Takımları”, *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, 1-20
- Düzdağ, M. E. (---) *Barbaros Hayreddin Paşa’nın Hatıraları*, c. 1-2, İstanbul.
- Erbahar, N. ve Tuncay H. (1982). “Çin ve Japon Porselenleri”, *Sanat*, sa. 7, 82- 87.

- Erdoğdu, A. ve Gedük S. (2015). "Topkapı Sarayının Mücevherli Çin Porselenleri" *II. Uluslararası Türk Sanatları, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri*, 286.
- Ersan, M. (1999). "Türkiye Selçuklularında Hediye ve Hediyeleşme-I", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı XIV, 65-78.
- Esed, M. (2013). *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, İşaret yayımları, İstanbul.
- Gerlach, S. (2007). *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, Cilt 1, çev: Türkis Noyan, Kitap yayınevi, İstanbul.
- Gerlach, S. (2007). *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, Cilt 2, çev: Türkis Noyan, Kitap yayınevi, İstanbul.
- Giz, A. (1950). "Şah İsmail'in Tahtı", *Tarih Dünyası*, sayı 4, 163-164.
- Gökmen, E. (---). Manisa Mevlevihânesi Şeyhi Bahâddin Efendinin Terekesi(1771), *Sıfî Araştırmaları*, Sayı: 9, 1-62.
- Göncü, T. C. (2011). "Belgelerle Milli Saraylar" *Milli Saraylar, Kültür-Sanat-Tarih Dergisi*, sayı 7, İstanbul.
- Gözen, A. (2010). *İstanbul'un 100 Mücevheri ve Sanatçısı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul.
- Güneş, M. (---). Karahisâr-ı Sâhib A'yânı Molla-zâde Hacı Ahmet Ağa'ya Ait Bir Tereke Defteri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 65-92.
- Güneş Yağcı, Z. ve Akkaya M. (2019). *III. Murat ve Safiye Sultan'ın Kızları Ayşe Sultan*, Berikan yayınevi, Ankara.
- Hammer, J. V. (2010) . *Büyük Osmanlı Tarihi*, yayına hazırlayan; Mümin Çevik, c. 4 Milliyet yayınları, İstanbul.
- Hammer, J. V. (2010) . *Büyük Osmanlı Tarihi*, yayına hazırlayan; Mümin Çevik, c. 6, Milliyet yayınları, İstanbul.
- Hammer, J. V. (2010) . *Büyük Osmanlı Tarihi*, yayına hazırlayan; Mümin Çevik, c. 7, Milliyet yayınları, İstanbul.
- İrepoğlu, G. (2012). *Osmanlı Saray Mücevherleri, Mücevher Üzerinden Tarihi Okumak*, BKG Yayınları, İstanbul.
- İrepoğlu, G. (1996). "Osmanlı Sarayı'nda Mücevher" , *Sanatsal Mozaik*, sa. 14, 22-32.
- İrepoğlu, G. (1996). "Osmanlı Takıları" , *Arredamento Dekorasyon*, sa. 87, 95.
- İrepoğlu, G. (1996). "Rönesanstan Günümüze Takı" , *Arredamento Dekorasyon*, sa.87, 89-94.
- İrepoğlu, G. (2016). "Osmanlı'da Mücevher Geleneği" , <http://www.antikalar.com/osmanlida-mucevher-geleneği/> 03.05.2016
- Kahraman, S. A. (2008). *Şehzadelerin Sünnet Düğünü 1720*, Kitapyayınevi, İstanbul.

- Karaismailoğlu, A. (2006). “Acem”, *TDV*, c. 1, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul.
- Kaya, M. (2002). “Kindî, Ya’küb b. İshak”, *TDV*, c.26, Diyanet Vakfı Neşriyat, Ankara, 41-58.
- Kıvrım, İ. (2013). “17.Yüzyılda Bir Valide Sultanın Günlük Hayatı: Vâlide Hadîce Turhan Sultan”, *History Studies*, Volume 5/2, 243-262.
- Koçu, R. E. (1972). *Kösem Sultan*, c. 2, Kervan Yayınları, İstanbul.
- Koçu, R. E. (2001). *Forsa Halil*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Koçu, R. E. (1967). *Türk Giyim Kuşam Sözlüğü*, Ankara.
- Koçu, R. E. (1951). *Cellatlar ve İdam Cezaları*, Tarihimizde Garip Vakalar, Doğan Kitap.
- Kumrular, Ö. (2015). *Kösem Sultan İktidar, Hırs, Entrika*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Kumrular, Ö. (2017). *Haremde Taht Kuranlar, Nurbanu ve Safiye Sultan*, İstanbul.
- Kurz, O. (2005). *Sultan İçin Bir Saat- Yakındoğu’da Avrupa Saat ve Saatçileri*, Kitapyaymevi, İstanbul.
- Küçükaşcı, M. S. (2013). “Yüzük”, *TDV*, c. 44, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 55-57.
- Küpeli, Ö. (2015). “Kösem Sultan’a Ait Bir Muhallefat Kaydı”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, I/2, 131-143.
- Küpeli, Ö. (2016). “IV. Murat’ın Torunu Fatma Hanım Sultan’ın Muhallefatı”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sa. II/2, 163-175.
- Mayes, S. (2000). *Sultan’ın Orgu*, (çev: M. Halim Spatar), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Merçil, E. (2006). “*Taht*”, c. 39, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul.
- Mert, T. (1999).“Dilhayat Kalfanın Mirası”, *Musiki Mecmuası*, no: 466, 68-73.
- Montagu, L. (1998). *Şark Mektupları*, çev: Ahmet Refik, yay haz: Dursun Gürlek, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Mumcu, A. (1985). *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- Naskali, G. E. , Koç A. (ed.), (2007). *Hediye Kitabı*, Kitabevi, İstanbul.
- Nutku, Ö. (1972). *IV. Mehmet’in Edirne Şenliği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ortaylı, İ. (2007) . *Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2008). *Osmanlı Sarayında Hayat*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.
- Oğuz, G. (2018). “Bir Sultanın Giyiminden Kesitler: Fatma Sultan” *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Sa. 5(14), 248-274.
- Osmanoğlu, A. (1961). *Babam Abdülhamid*, İstanbul.
- Öğün, T. (2006). “Müsâdere” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Ölmez, F.N. ve Özdamar, H. (2017). Bir Yüzüğün Öyküsü: Zihgir. *İdil*, 6 (33), s.1555-1579.

- Önal, A. (2012). “*Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Örik, N. S. (2013). *Sultan Hamid Düşerken*, Oğlak Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, N. (1972). “*IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*”, Türt Tarih Kurumu, Ankara.
- Özkan, S. H. (2006). “*Amcazâde Hüseyin Paşa'nın Hayatı Ve Faaliyetleri (1644 – 1702)*”, (Basılmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Özkan, S. H. (-). Köprülü *Amcazade Hüseyin Paşa (1644-1702)*, Vezir Köprüsü Belediyesi, Samsun.
- Özkan, N. (2003). “Bir İtalyan Arşiv Belgesine Göre Şehzade Mehmet'in Sunnet Düğünü (1582)”, *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 4, 89-110.
- Öztuna, Y. (1977). *Büyük Türkiye Tarihi*, c. 3, Ötüken yayınevi, İstanbul.
- Öztuna, Y. (1977). *Büyük Türkiye Tarihi*, c. 4, Ötüken yayınevi, İstanbul.
- Öztuna, Y. (1977). *Büyük Türkiye Tarihi*, c. 5, Ötüken yayınevi, İstanbul.
- Öztuna, Y. (1978). *Büyük Türkiye Tarihi*, c. 8, Ötüken yayınevi, İstanbul.
- Öztuna, Y. (1978). *Büyük Türkiye Tarihi*, c. 9, Ötüken yayınevi, İstanbul.
- Öztuna, Y. (2013). *Türk Tarihinden Yapraklar*, Ötüken Neşriyat, Ankara.
- Öztuna, Y. (2015). *Osmanlı Hareminded Üç Haseki Sultan*, Ötüken yayıncılık, İstanbul.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçe Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Peirce, L. P. (1996). *Harem-i Hümayun, Osmanlı Devleti'nde Hükümranlık ve Kadınlar*, (çev: Ayşe Berktaş), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Ralamb, C. (2008). İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658, çev: Ayda Arel, Kitapyayınevi, İstanbul.
- Razi, Fahrüddin Er (2013). *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l- Gayb*, çev: Suat Yıldırım- Sadık Kılıç, Akçağ yayınları, İstanbul.
- Reindl-Kiel, H. “Osmanlı Yöneticileri, Lüks Tüketimi ve Hediyeleşme”, *İSAM Konuşmaları*, haz: Seyfi Kenan, İstanbul.
- Römeran, G. (1939). *Şarkın Büyük Simaları Tepedelenli Ali Paşa*, çev: Ali Kemali Aksüt, İkbâl Kitabevi, İstanbul.
- Sakaoğlu, N. (2015). *Bu Mülkün Sultanları*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Sarıcaoğlu, F. (2006). “Siyavuş Paşa”, *TDV*, c. 37, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 313-315.
- Sevinç, T. (---). Şam Valisi Emirü'l-Hac Süleyman Paşa'nın Muhallefâtı (1743-1744), *Bellekten*, Cilt: XXVII, 467-520.

- Sevin, N. (1973). *On Üç Asırlık Türk Kıyâfet Tarihine Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Şapolyo, E. B. (1961). *Osmanlı Sultanları Tarihi*, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul.
- Thys-Şenocak, L. (2009). *Hatice Turhan Sultan- Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler*, çev: Ayla Ortaç, Kitapyayınevi, İstanbul.
- Tarım Ertuğ, Z. (2009). “Sorguç”, *TDV*, c.37, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul.
- Tektaş, N. (2002). *Sadrızamlar*, Çatı kitapları, İstanbul.
- Tavernier, J. B. (2014). 17. *Yüzyılda Topkapı Sarayı*, ed: Necdet Sakaoğlu, çev: Teoman Tunçdoğan, Kitapyayınevi, İstanbul.
- Telci, C. (2000). “Aydın Muhassılı Abdullah Paşa ve 1148 (1735) Senesinde Zapt Edilen Muhallefâtı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: XV, 199-219.
- Telci, C. (2007). “Osmanlı Devletinde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XXII/2, 145-166.
- Telci, C. (2011). “Muhassılın Serveti: Aydın Muhassılı Abdülbaki Paşa'nın 25 Temmuz 1697 (6 Muharrem 1109) Tarihli Muhallefâtı, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XXVI/2, 551-576.
- Terzi, A. (2011). *Sarayda İktidar Mücadelesi-Saray Mücevher İktidar*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Terzi, A. (2018). *Bezmiâlem Valide Sultan*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Thevenot, J. (2014). *Thevenot Seyahatnamesi*, ed; Stefanos Yerasimos, çev: Ali Berktaş, Kitapyayınevi, İstanbul.
- Thys – Şenocak, L. (2009). *Osmanlı Devleti'nde Kadın Baniler*, çev: Ayla Ortaç, İstanbul.
- Turan, O. (2002). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Turan, Ş. (1992). “Barbaros Hayreddin Paşa”, *TDV*, c. 5, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 65-67.
- Uluçay, M. Ç. (2001). *Harem II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Uzun, E. (2013). Sultan II. Beyazid'in Şehzadelerine gönderdiği Armağanlar, *History Studies*, Volume 5/4, 233-247.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2014). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Ünal, M. A. (1999). *Osmanlı Devri Üzerine Makaleler-Araştırmalar*, Kardelen Kitabevi, Ankara.
- Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul

- Ünver, M. S. (2012). *Sultan'ın Rüyası, Esmehan Kaya Sultan-Melek Ahmet Paşa*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Yaman, B. (2008). *Osmanlı Saray Sanatkârları - 18. Yüzyılda Ehl-i Hiref*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Yaman, B. (2018). *Sarayın Terzileri, 16-18. Yüzyıl Osmanlı Hassa Kıyafet Birimleri*, Kitapyayınevi, İstanbul.
- Yıldırım, İ. (2012). “Edirne Sarayı’nda Ve Topkapı Sarayı’nda Minyatürlere Yansıyan Elçi Kabul Sahnelerindeki Osmanlı Devleti’nin Diplomatik Gücü”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:1,Sayı: 1, 76-87.
- Yıldız, M. (2012). “Bir Osmanlı Veziriazamının Mal Varlığı: Amcazâde Hüseyin Paşa’nın Muhallefatı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 26, 67-106.
- Yılmaz, G. (2008). “Batılılaşma Dönemi Osmanlı Armağan Geleneğinde Porselenin Yeri”, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 95- 112.
- Yılmaz, T. (1982). “ Saray Mutfak Eşyaları”, *Sanat*, sa.7, 88-89.

İnternet

- İradj Amini, (Ed.) (July 20, 2002). "KOH-I-NOOR", United States: Encyclopædia Iranica - Online Version. 17 Kasım 2015*
- Nurhan Atasoy, "Kaftan", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kaftan#2-osmanlilarda> (22.07.2019).
- <http://www.islamveihsan.com/kevkeb-i-durri-elmasi.html> saat:17.50

EKLER

EKLER/FOTOĞRAFLAR*

Ek 1. Kâse ve sedef kaşıklar

Ek 2. Sahânkâr (19.yüzyıl, tepsi)

* Bu bölümdeki fotoğraflar alan araştırması esnasında kendi çektiğim fotoğraflardır.

Ek 3. Gümüş mutfak eşyaları

Ek 4. Çatal, kaşık ve bıçak takımından örnekler

Ek 5. Çin porseleni yemek takımları

Ek 6. Yazılı kâseler

Ek 7. Porselen sürahiler

Ek 8. Kristal Sürahiler

Ek 9. Gümüş Çiçeklik

Ek 10. Taht ve örtüsü

Ek 11. Arz odası taht örtüsü

Ek 12. Kutsal emanetler bölümünde bir kılıç

Ek 13. III. Mustafa'nın zırhı

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Cansu EKİNCİ

Doğum Yeri : Fethiye

Doğum Tarihi : 08.08.1990

E-posta : cekinci@pau.edu.tr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Kemer Lisesi

Lisans : Süleyman Demirel Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce (YÖKDİL-66)

İŞ DENEYİMİ : Pamukkale Üniversitesi, Kütüphane ve Dokümantasyon

Daire Başkanlığı, Yayın ofisi.